

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E
GİRİŞ SÜRECİNİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem KARABULUT

481

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Işıl ÇAKAN

İstanbul 2007

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye Cumhuriyeti’nin Birleşmiş Milletler’e Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17.05.2007

Adem Karabulut

ÖZET

Bu tezde “Türkiye Cumhuriyeti’nin Birleşmiş Milletler’e Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları” araştırılmış, 1941 yılında “Müttefikler Bildirgesi” ile başlayan ve 1945 yılında Birleşmiş Milletler’in kurulması ile sona eren dönem incelenmiştir.

Bu dönem, dünyada birçok milletin birbirleri ile acımasızca savaştığı, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllara tanıklık eden bir dönem olmuştur. Savaşın başından itibaren barış çabaları sürekli devam etmiş, barışın sağlanması için devletler arasında bir çok toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir.

Tezde, bu toplantı ve konferansların yeni bir emniyet teşkilatı kurulması sürecindeki etkileri ile Türkiye Cumhuriyeti’nin bu konferanslara katılımı ve Birleşmiş Milletler’e girmek için yaptığı girişimlerin Türkiye’deki yankıları incelenmiştir.

Türk basını bu süreci yakından takip etmiş, bir çok yazar bu konuda, çoğunluğu olumlu olmak üzere görüşlerini bildirmiştir. Birleşmiş Milletler Anayasası’nın T.B.M.M.’de kabulü esnasında hararetli tartışmalar olmuştur. Tartışmalar sonunda milletvekilleri büyük bir memnuniyetle anayasayı kabul etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler’e katılmıştır.

Dönemin hükümetine güvenen Türk basını, verilen kararı desteklemiştir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na girişinin Türkiye Cumhuriyeti’ne neler kazandıracığını bir çok köşe yazarı makaleleriyle Türk halkının bilgisine sunmuştur. Yabancı basında da Türkiye Cumhuriyeti’nin Birleşmiş Milletler’e katılımı olumlu karşılanmış, bu süreç Türk basını tarafından devamlı takip edilerek görüşler Türk halkıyla paylaşılmıştır.

Tezde, farklı görüş açlarına sahip bir çok gazete haberine ve bir çok köşe yazarının fikirlerine yer verilmiştir. Dünya görüşleri farklı olsa bile dönemin şartlarında uluslararası bir örgüte üye olmak, Türk basını tarafından olumlu karşılanmıştır.

ABSTRACT

At this thesis, “The Reflections of Turkey Republic’s Admission Process to United Nations at Turkish Press” was researched and the period which has started with “Proclamations of Allies” in 1941 and ended with establishing of United Nations in 1945 was examined.

This period, in which lots of nations fought mercilessly in world, has witnessed the years of Second World War. From the beginning of the war, efforts of peace continued and lots of meetings and conferences were arranged between countries.

The effectiveness of these meetings and conferences in the process of establishing a new security organization and also participation of Turkey Republic to these conferences and reactions of attempts to enter United Nations at Turkey were examined.

Turkish Press followed this period closely and many authors stated their opinions, lots of which was positive, about this subject. There were intensive discussions during the admission of United Nations Constitution at The Grand National Assembly of Turkey. At the end of these discussions Deputies admitted the Constitution with big pleasure and Turkey Republic participated to the United Nations.

Turkish Press supported the decision because they relied on the government of that period of time. Many authors informed the Turkish People with their articles which are about what would Turkey Republic win when entered the United Nations. Turkey Republic’s Admission to United Nations was also admitted by Foreign Press and this opinions were transferred to Turkish People by Turkish Press.

At this thesis, There are lots of different newspaper and lots of different opinions of authors. Although their life opinions are different, admission to an international organization were admitted with pleasure by Turkish Press at that period of time.

ÖNSÖZ

Lisans eğitimimi Kara Harp Okulu'nda tamamladıktan sonra, bu eğitimimi devam ettirmek ve seçeceğim bir konuda kendimi geliştirmek, her zaman istediğim bir konuydu.

Bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir personeli olarak her zaman bizler için bir ışık kaynağı olan M. Kemal Atatürk'ün İlke ve İnkılaplarını yüksek lisans seviyesinde okumak, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmak için Türk Milleti ile birlikte gerçekleştirdiği Türk İnkılabı'nı incelemek benim için öncelikli hedeflerden biri olmuştur.

Tez konusunu kararlaştırmak için belirlediğim üç konuyu tez danışmanım Doç.Dr.İşıl Çakan hocamıza ilettim. Birlikte yaptığımız değerlendirmeler sonucu Birleşmiş Milletler'in kuruluş sürecini, haber incelemesi olarak çalışmaya karar verdik. Birleşmiş Milletler'in tüm dünyayı ilgilendiren yönünden daha çok, Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'e dahil olması sürecini incelememiz daha faydalı olacaktır. Bunun üzerine Hocamızla birlikte tez konusunu "Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'e Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları" olarak belirledik.

Süreç, İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında 12 Haziran 1941'de imzalanan "Müttefikler Bildirgesi" ile başlamıştır. 12 Ağustos 1941'de imzalanan "Atlantik Şartı", 1 Ocak 1942'de imzalanan "Birleşmiş Milletler Bildirgesi"ne esas teşkil etmiştir. Sırasıyla Moskova, Tahran, Dumbarton Oaks ve Yalta Konferanslarında bu yeni emniyet teşkilatı görüşülmüş, San Francisco Konferansı'nda bir antlaşmayla Birleşmiş Milletler'in kurulmasına karar verilmiştir. 24 Ekim 1945'te antlaşma yürürlüğe girmiş ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı kurulmuştur.

Bu süreç incelenirken, 1941-1945 yılları arasındaki Cumhuriyet Gazetesi ve Vakit Gazetesi'nin tüm sayıları, Tan, Tanin, Akşam ve Ulus Gazeteleri'nin giriş sürecine ilişkin sayıları ile 1941-1945 yılları arasındaki tüm Ayın Tarihi Dergileri'ndeki yansımalar veri olarak alındı.

İncelenen dönemin İkinci Dünya Savaşı'nı kapsamaması ve bu konuda bir çok araştırma yapılmasından dolayı, ilgili yıllara ait gazete ciltleri yıpranmış ve tadilata girmişti. Bu da benim gazetelere ulaşırken bir hayli zorlanmama sebep oldu. Bundan dolayı karamsarlığa kapılmama rağmen, farklı kütüphanelerden gazetelere ulaşarak dokümanlarımı tamamlamak mümkün oldu.

Elde ettiğim bilgileri sistematik bir düzene koyarak, konuyla ilgisi olmayan haberleri ayıkladım. Danışmanımın "bilgi toplamının kolay, fakat bunları yazıya dökmenin, işin zor olan kısmı olduğu" düşüncesinin tezimi yazarken haklı olduğunu gördüm.

Tezimin hazırlanmasında, değerli zamanını ayırarak ve yönlendirmeler yaparak her türlü katkıyı sağlayan Danışman Hocam Doç.Dr.İşıl Çakan'a, bilgi birikimimizi artırmak için büyük çabalar gösteren başta Prof.Dr.Sabahattin Özel olmak üzere tüm Enstitüdeki hocalarıma ve tezin hazırlanmasında her türlü desteği benden esirgemeyen eşim Nülüfer Karabulut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Adem Karabulut

İÇİNDEKİLER

Özet.....	III
Abstract.....	IV
Önsöz.....	V
İçindekiler.....	VII
Kısaltmalar.....	IX
Giriş.....	1

I.BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI'NIN KURULMASINA YÖNELİK İLK ADIMLARIN TÜRK BASININA YANSIMASI.....	6
A.Müttefikler Bildirgesi.....	6
B.Atlantik Şartı.....	10
C.Birleşmiş Milletler Bildirgesi.....	13
D.Moskova Konferansı.....	16
E.Kahire Görüşmeleri.....	24
F.Tahran Konferansı.....	28
G.Kahire Konferansı.....	31
H. Savaş Sonrası Yeni Emniyet Teşkilatının Hazırlıkları.....	34
I.Dumbarton Oaks Konferansı.....	35
J.Yalta Konferansı.....	41

II.BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER	
TEŞKİLATI'NA KATILMASINA TÜRK BASINININ YAKLAŞIMI.....	50
A. Türkiye Cumhuriyeti'nin Almanya ve Japonya'ya Savaş İlan Etmesi ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ne Katılması.....	50
B. Türkiye Cumhuriyeti'nin San Francisco Konferansı'na Davet Edilmesi.....	58
C. San Francisco Konferansı'na Gidecek Türk Heyeti'nin Oluşumu.....	60
D. San Francisco Konferansı.....	61
E. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Kuruluşunun Tamamlanması.....	84
F. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın T.B.M.M.'de Kabulü.....	87
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	100

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
B.B.C.	: British Broadcasting Corporation
bkz.	: Bakınız
B.M.	: Birleşmiş Milletler
Bs.	: Basım
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
M.C.	: Milletler Cemiyeti
Mr.	: Mister
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Tarih boyunca uluslar arasında bir çok anlaşmazlıklar meydana gelmiş, bu anlaşmazlıklar neticesinde savaşlar olmuştur. Bu savaşlarda bir çok insan hayatını kaybetmiş ve bir çok ülke kana bulanmıştır.

En büyük savaşlardan ilki olan Birinci Dünya Savaşı sonunda da savaşların verdiği zararlar tekrar gözlenmiş ve uluslar sorunların barışçı yollarla çözülmesi gerektiği kanaatine varmıştır.

20. yy. öncesinde de sorunların barışçı yollarla çözümü için bazı uğraşlar verilmişti. 19. yy. boyunca birçok kongreler ve konferanslar toplanmış, fakat bunlar büyük devletler arasında birer danışma toplantıları niteliğinde kalmıştır. 19. yy.'da yapılan bu toplantılar, çağdaş anlamda uluslararası siyasi örgütlerin kurulması için bir ortam hazırlamış, 20. yy.'da ise bu örgütlerin kurulması başlamıştır ¹.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, Paris Barış Konferansı'nda, milletlerarası barış ve güvenliği korumak ve devamlılığını sağlamak üzere, 28 Nisan 1919'da bir Milletler Cemiyeti (Uluslar Topluluğu) kurulması kararlaştırılmıştı.

Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşını kazanan devletler tarafından savaştan hemen sonra uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmek, uluslararası işbirliğini geliştirmek amacıyla evrensel nitelikte ilk örgütlenme denemesi olarak kuruldu ². Başka bir deyişle, “ bu dünyayı düzenleme yolunda ilk deneme idi ” ³.

¹ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kuramlar**, 3.bs., Ankara, [y.y.] 1985, s. 530-531.

² Gönlübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kuramlar**, s. 531. , Geniş Bilgi için Bkz.: Ayfer Feyzioğlu, “**Türkiye ile Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) İlişkileri**”, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

³ Cemil Bilsel, **Birleşmiş Milletler I : San Francisco Çalışmaları** , İstanbul, Kenan Matbaası, 1946, s.1.

Milletler Cemiyeti, tarihte ilk kez sadece Avrupa'nın değil, dünyanın öteki kıtalarındaki ülkelerin de bulunduğu ve barış zamanında kurulan ilk uluslararası kuruluş olarak, onbeş sene süreyle barışın hakimiyetini ve istikrarını tesis ederek, insanlığa yardımcı olmuştur ⁴.

“Bir uluslararası kuruluşun başarısı, ona yaşam veren antlaşmanın içeriğinden çok üyelerin onu benimsemelerine ve amacı konusunda görüş birliğine varmalarına bağlıdır” ⁵. 1930'dan önce ve 1930'u takip eden yıllarda tüm dünyada beliren ekonomik bunalım, antidemokratik ve milliyetçi doktrinlerin gittikçe artması ve barış dostu milletlerin barışı korumak için gerekli sorumluluktan kaçınmaları Milletler Cemiyeti tarafından kurulmuş olan sistemin önce dağılmasına, daha sonra da yıkılmasına sebep olmuştur ⁶.

İki savaş arasındaki dönemde gerçek bir barış kurulamamış, Versailles barışı ile kurulan statükoya daha ilk andan tepkiler doğmuştur ⁷. Başta Almanya olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın statükosundan hoşnut olmayan İtalya ve Japonya'nın başını çektiği revizyonist devletler, uluslararası alanda mevcut statükoyu, varolan güç dağılımını değiştirmeye yönelik tutumlar sergilemişlerdir.

“İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda batılı demokratik devletlerin kararsızlıkları ve ileriye görememeleri sonunda meydana gelen boşluğu İtalyan faşizmi, Alman nazizmi ve Japon militarizminin kendinden emin kuvvetleri doldurmuştu” ⁸. Tüm devletlerin çıkarlarını bağdaştırmak, hepsinin güvenliğini korumak, Milletler Cemiyeti'nin imkanlarını aşıyordu. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin Milletler Cemiyeti'ne girmeyişi ve büyük ölçüde bu yüzden Avrupa sorunlarından uzak kalışı, Avrupa düzenini önemli bir güvenceden yoksun ve Milletler Cemiyeti'ni güçsüz bırakmıştı ⁹.

⁴ Goodrich ve Hambro, **Birleşmiş Milletler Antlaşması : Şerh ve vesikalar** , Çev. İlhan Lütem, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1954, s.3.

⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 7. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s.33.

⁶ Goodrich ve Hambro, **a.g.e.** , s.4.

⁷ Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, 9.bs., İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.286.

⁸ Mehmet Gönübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar**, 3.bs., Ankara, Sevinç Matbaası, 1975, s. 153.

⁹ Sander, **a.g.e.**, s.14.

Milletler Cemiyeti'nin dünyada barış ve güvenliği sağlayamaması, milletlerarası birleşmeler ile savaşların önlenmesi ve barışın korunması fikrinin terkedilmesine sebep olmamıştır. Aksine, İkinci Dünya Savaşı öncesinde savaşın önlenmesi için yapılan çalışmaların başarısızlıkla sonuçlanması, tüm dünyada ortak bir güvenlik sistemi kurulması isteğini daha da arttırmış, Milletler Cemiyeti'nin kurulması çalışmaları Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılmasına karşılık, ileride kurulacak yeni bir güvenlik teşkilatının (Birleşmiş Milletler) hazırlıklarına İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında başlanılmıştır¹⁰.

12 Haziran 1941'de Londra'da milletler toplantısı yapılarak, Alman işgali altındaki devletler tek blok halinde çalışmaya karar verdiler. "Müttefikler Bildirgesi" olarak anılan bu bildirgenin 3. maddesinde şöyle deniyordu :

"Hakiki ve devamlı bir sulh temelinin atılması, tecavüz tehdidinden masun bulunan [korunan] bir dünyada, hür milletlerin kendi arzuları ile işbirliği yapmaları ve iktisadi ve içtimai emniyetten müstefid olmaları [faydalanmaları] ile kabildir [olabilir]. Bu milletler kendi aralarında ve diğer hür milletlerle bu maksadın tahakkuku [gerçekleşmesi] için harb esnasında ve harbden sonra çalışmak arzusundadırlar"¹¹.

Bu bildirge, Birleşmiş Milletler'in kuruluşuna uzanan yolda atılacak adımların ilki oldu. 9 Ağustos'ta Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Wilson Churchill, gelişen olayları görüşmek üzere Newfoundland'da¹² Placentia koyunda demir atan iki zırhlıda (Prince of Wales ve Augusto) buluştular ve savaştan sonra dünyanın nasıl düzenleneceğini bildiren 8 maddelik Atlantik Şartı'nı 14 Ağustos 1941'de yayınladılar¹³. Bu bildirge, aynı zamanda savaşın oluşumunu da belirleyen bu iki devletin milli politikalarının ilkelerini ilan etmiş, daha sonra imzalanacak Birleşmiş Milletler antlaşmasına temel teşkil etmiştir. Ayrıca Atlantik Bildirgesi'nde Milletler Cemiyeti'nden bahsedilmesi, bu teşkilat yerine yenisinin kurulmak istenilmesine işaret ediliyordu¹⁴.

¹⁰ Gönübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar**, s.153-154.

¹¹ "Londrada Milletler Toplantısı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 14 Haziran 1941, s.5.

¹² Fahir Armaoğlu, **20.yy. Siyasi Tarihi**, 2 bs., [y.y.], Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984 , s.382.

¹³ Sander, **Siyasi Tarih**, s.146., Geniş Bilgi için Bkz.: Goodrich ve Hambro, **Birleşmiş Milletler Antlaşması : Şerh ve Vesikalar** , s.663-664.

¹⁴ Gönübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar** s.154.

Bundan 5 ay sonra Birleşmiş Milletler'in kurulmasında en büyük adımlardan biri olan 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesi ¹⁵ imzalanmıştır. Bu beyannamede, 26 devlet Atlantik Bildirisi'ndeki ilkeleri aynen kabul ettiğini, zafer elde edilinceye kadar işbirliği yapacaklarını kabul etmekteydiler. Birleşmiş Milletler Beyannamesi'nin yayımlanması üzerine, ABD'de savaş sonunda daimi bir milletlerarası teşkilatın kurulması için resmi çalışmalar hemen başlamıştır ¹⁶.

30 Ekim 1943'te Moskova Konferansı'nda, ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull, İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotof ile Çin'in Moskova Büyükelçisi Foo Pingsheung arasında "Genel güvenlik hakkında dört millet beyannamesi" diye anılan bir belge imzalanmıştır ¹⁷. Bu konferansta, barış ve güvenliğin korunması amacıyla uluslararası bir örgütün ivedilikle kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır ¹⁸.

28 Kasım - 1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılan Tahran Konferansı'nda ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere liderleri savaş sonrası barış düzeninin korunması için bir milletlerarası teşkilat kurulması fikrini tekrarladılar ¹⁹.

Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu belgesi olan antlaşmanın ana hatları, 21 Ağustos ile 7 Ekim 1944 arasında Washington'da Dumbarton Oaks köşkünde iki aşamalı olarak gerçekleşen görüşmelerde ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda saptanmıştır ²⁰.

Dumbarton Oaks görüşmeleri sonunda dört devlet bir metin üzerinde anlaşabilmiş ve bu metin Dumbarton Oaks teklifleri adını almıştır ²¹. Hemen hemen her noktada görüş birliğine varılmışsa da güvenlik konseyindeki oylama konusunda (veto meselesi) anlaşmaya varılamamıştır. Dumbarton Oaks'ta halledilemeyen veto meselesi hakkında, 4 -11 Şubat 1945 tarihinde Kırım yarımadasının Yalta şehrinde Roosevelt,

¹⁵ Bkz: Cemil Bilsel, **Birleşmiş Milletler I : San Francisco Çalışmaları**.

¹⁶ Gönlübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar**, s.155.

¹⁷ Aynı yerde, s.155.

¹⁸ Sander, **a.g.e.**, s.172.

¹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.393.

²⁰ Gönlübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kuramlar**, s.534.

²¹ Gönlübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar**, s.157. , Dumbarton Oaks Tekliflerinin Türkçe Metni için Bkz. Goodrich ve Hambro, **Birleşmiş Milletler Antlaşması : Şerh ve Vesikalar** , s.665-667.

Churchill ve Stalin arasında yapılan toplantıda anlaşmaya varılmıştır²². Yalta toplantısında, ayrıca, teşkilatın anayasasına son şeklini verecek olan konferansın San Francisco’da toplanmasına ve ortak düşmana karşı 1 Mart’a değin savaş ilan etmiş veya edecek devletlerin konferansa davet edilmesine karar verilmişti²³.

Bu sebeple, savaş esnasında tarafsız kalan bazı devletler gibi Türkiye de 23 Şubat 1945’de Almanya ve Japonya’ya, İngiltere tarafından kendisine verilen muhtıradan 3 gün sonra savaş ilan etmiştir²⁴. Türkiye’nin bu kararı Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na üye olmak için yapılması gereken bir formaliteden ibaretti²⁵. Türkiye 27 Şubat 1945’te Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni imzaladı. Bunun üzerine 5 Mart 1945’te San Francisco Konferansı’na resmi davet alarak Birleşmiş Milletler kurucu üyeleri²⁶ arasında yer aldı.

Davet eden ve edilen hükümetlerin temsil edildikleri San Francisco Konferansı 25 Nisan 1945’te toplandı²⁷. Birleşmiş Milletler antlaşması, Dumbarton Oaks önerilerinde yapılan küçük değişikliklerle, 26 Haziran 1945’te oybirliği ile kabul edilmiştir. Antlaşma 24 Ekim 1945’te yürürlüğe girmiştir²⁸.

²² Sander, **a.g.e.**, s. 174.

²³ Gönübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kuramlar**, s.534.

²⁴ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, 5.bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.458.

²⁵ Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **a.g.e.**, s.290.

²⁶ Bkz.: Goodrich ve Hambro, **Birleşmiş Milletler Antlaşması : Şerh ve Vesikalar** s. 11.

²⁷ Goodrich ve Hambro, **a.g.e.**, s. 12.

²⁸ Gönübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kuramlar**, s.535.

I. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI'NIN KURULMASINA YÖNELİK İLK ADIMLARIN TÜRK BASININA YANSIMASI

A. Müttefikler Bildirgesi

İkinci Dünya Savaşı'nın önlenmesi için yapılan girişimlerin olumsuzlukla sonuçlanması, tüm dünyada ortak bir güvenlik sistemi kurulması isteklerini arttırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında imzalanan "Müttefikler Bildirgesi" bu istekleri uygulamaya koymanın ilk adımı olmuştur.

Alman işgali altındaki devletler, 700 milyonluk bir insan topluluğunun zafer azmini teyit etmek için Londra'da milletler toplantısını düzenlemişlerdir. 12 Haziran 1941'de Saint James Sarayı'nda yapılan müttefikler toplantısında, katılan devletlerin temsilcileri savaş esnasında ve savaştan sonra birlikte çalışmayı arzuladıklarını dile getirmişlerdir ¹.

Bu beyanlar ileride kurulması düşünülen bir güvenlik teşkilatının ilk belirtileri olarak kabul edilmiştir. Toplantı İngiltere Başbakanı Churchill'in uzun bir nutku ile açılmıştır. Milletlerin temsilcileri ayrı ayrı söz alarak aynı kararı teyit etmişlerdir ².

Toplantıya katılan devletlerin temsilcilerinin görüşleri Türk basınına şöyle yansımıştır:

Belçika Başbakanı, Belçika hükümetinin İngiltere ve Dominyonları ile Almanya tarafından istila edilen hür milletlerin hükümetleri ile tam bir dayanışma halinde bulunduğunu beyan etmiştir. Norveç Dışişleri Bakanı Lie ise; İnsanların, şahsi

¹ "Londrada Milletler Toplantısı", **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1941, s.1.

² Ahmet Şükrü Esmer, "Müttefikler Toplantısı", **Ayn Tarihi**, İstanbul Devlet Matbaası, No: 91, Haziran 1941, s.225.

hürriyete ve ekonomik emniyete sahip olacakları bir dünyada yaşayan hür milletlerin işbirliğiyle, daha iyi bir gelecek kurulabileceğini dile getirmiştir³.

Lüksemburg Başbakanı Dupont, Lüksemburg hükümeti ve milletinin bu mütevazı vasıtaları oranında bu gayelerin gerçekleşmesine yardım edeceğini söylemiştir. Hollanda Başbakanı Gerbrandy ise: “Mihver devletlerinin düşmeye başladıklarını gösteren işaretler vardır. Fakat bugün dünyadaki mevcut müthiş buhranın son dereceyi bulduğu söylenemez. Fakat her ne olursa olsun Hollandalıların itimadı mutlak olarak bakidir” diyerek organizasyona koşulsuz destek sunmuştur⁴.

Polonya Başbakanı Sikorski, Almanların sözde yeni düzenine, bütün vasıtalarla karşı koymanın demokrasinin vazifesi olduğunu, aksi takdirde dünyanın uzun bir zulüm devresine gireceğini belirterek, bu toplantı ile silah başında bir topluluk oluşturulduğunu, ileride ise adil bir barış kurmak için bir topluluk oluşturulacağına dikkat çekmiştir⁵.

Yunanistan’ın Londra elçisi Simopulos, Yunanistan’ın geçen savaştan beri adalet, barış ve işbirliği konularında kararlı olduğunu şu sözleriyle tekrarlamıştır: “Hürriyet ve istiklalimiz için her şeyi feda ettik. Hürriyetin zaferine ve kurtarılacak Avrupa’da sulhun ve milletler arasında hür işbirliğinin teessüsüne [kurulmasına] kadar mücadeleye devam edeceğiz”⁶.

Toplantının sonunda İngiltere Dışişleri Bakanı Eden’in yaptığı konuşma, toplantının önemini çok belirgin bir şekilde açıklamıştır. Bu konuşmasında Eden; Toplantıda hazır bulunanların hepsinin, tarihi bir devre yaşadıklarını ve müttefik devletlerin kendi aralarında birlik duygusu ile hareket etmeleri gerektiğini anladıklarından emin olduğunu söyleyerek, zafer elde edildiği zaman yapılacak işin başlangıcını bu duygunun oluşturacağını dile getirmiştir. Bu gibi toplantıların devamlı düzenlenmesinin mümkün olmadığını, fakat bu toplantının işbirliğinde yeni bir sayfa

³ “Londrada Milletler Toplantısı”, **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1941, s.1-5.

⁴ Aynı yerde, s.5.

⁵ Aynı yerde, s.5.

⁶ Aynı yerde, s.5.

açtığı, zaferi temin edecek ve zaferden sonra da barışı sağlayacak teşkilatın kurulmasında da katkısı olacağını ümit ettiğini söyleyerek sözlerini tamamlamıştır ⁷.

Reuter ajansının bildirdiğine göre, 12 Haziran 1941’de Saint James Sarayı’nda yapılan toplantıya, “İngiltere, Dominyonlar, Hindistan ve bütün müttefikler ile aynı zamanda Hür Fransız Hareketi temsilcileri katılmışlardır. İngiltere, Kuzey İrlanda, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Polonya, Yugoslavya ve Geçici Çekoslovakya hükümeti ve Hür Fransızları Şefi General De Gaulle’ün temsilcileri, hep birlikte girişmiş oldukları mücadele hakkında bazı kararlara varmışlardır. Bu kararların 3. maddesinde şöyle denilmektedir:

“Hakiki ve devamlı bir sulh temelinin atılması, tecavüz tehdidinden masun bulunan [korunan] bir dünyada, hür milletlerin kendi arzuları ile işbirliği yapmaları ve iktisadi ve içtimai emniyetten müstefid olmaları [faydalanmaları] ile kabildir [olabilir]. Bu milletler kendi aralarında ve diğer hür milletlerle bu maksadın tahakkuku [gerçekleşmesi] için harb esnasında ve harbden sonra çalışmak arzusundadırlar” ⁸.

Saint James Sarayı’nda yapılan bu toplantının birinci önemi, savaş çıkmasından sonra müttefikler arasında yapılan ilk toplantı olması, ikinci önemi ise ilk defa genel anlamda olmasa bile, barış gayeleri hakkında müşterek bir açıklama yapılmasıdır.

Bu gelişmeler olurken Türkiye’nin politikasından bahsetmek gerekmektedir. Türkiye 1939’da savaş olasılığının iyice artması üzerine toprak bütünlüğünü korumaya yönelik ittifak antlaşmaları sağlamak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. Almanya ve İtalya’nın saldırgan tutumları karşısında doğal olarak bu girişimler İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği’ne yönelik olmuştur. İlk görüşmeler sonucu 12 Mayıs 1939’da İngiltere’yle, 23 Haziran’da Fransa’yla Türkiye’nin de “Barış Cephesi” içinde yer aldığını açıklayan ortak bildirimler yayımlanmıştır ⁹.

İngiltere ve Fransa’yla ilişkiler daha da sıklaşmıştır ve 19 Ekim 1939’da Ankara’da Türkiye - İngiltere - Fransa İttifak antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre

⁷ “Londrada Milletler Toplantısı”, **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1941, s.5.

⁸ Aynı yerde, s.5.

⁹ Uçarol, **a.g.e.**, s.636.

Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğrarsa İngiltere ve Fransa yardımıda bulunacak, buna karşılık Avrupa'da çıkacak bir savaş Akdeniz'e yayılırsa Türkiye'de İngiltere ve Fransa'ya yardımda bulunacaktır ¹⁰.

Sovyetler Birliği'ne saldırmaya hazırlanan Almanya da güney kanadını güvenceye almak amacıyla Türkiye'ye bir saldırmazlık antlaşması önermiş, 18 Haziran 1941'de imzalanan bu antlaşma Türkiye'nin savaş dışı kalma siyasetinde yeni bir aşama olmuştur ¹¹.

Dünyanın dört köşesine dağılan bu haber, birçok kimseler için inanılmayacak bir olay olmuştur. Çünkü imzalanan antlaşma Türk- İngiliz ittifakını saklı tutmak kaydı ile İngiltere'nin hasmı olan Almanya ile Türkiye arasında en samimi dostluk münasebetleri tesisine müsait bir devre açıldığını göstermektedir. Bu itibarla Türk-Alman dostluk antlaşmasının imzası, bir tezat gibi görülmektedir ¹².

Türk İngiliz ittifakından sonra Türk - Alman münasebeti büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Fakat bu sarsıntı Türkiye ve İngiltere antlaşmasının, Almanya için de faydalı ve zararsız olduğunun anlaşılmasından kaynaklanmıştır. Alman istilasını Balkanlara indikten sonra Türkiye'nin savaş dışı halinde hiç bir değişiklik olmaması bu hakikatin anlaşılmasına yardım etmiştir ¹³.

Bu antlaşmayı gazetesindeki köşesinde değerlendiren Sadri Ertem, Türk - İngiliz ittifakı nasıl yakın şarkta sulhun muhafazasına hizmet etmişse, Türk-Alman dostluk antlaşmasının da gene bu saha dahilinde aynı amaca hizmet edeceğini düşünmektedir ¹⁴.

Asım Us da, gazetesindeki köşesinde, bu antlaşmaya geniş yer ayırmıştır. O'na göre, Türkiye, muharip devletler ile arasında tarafsızlık politikasını yürütmektedir. Bunun içindir ki Türkiye, İngiltere ile olan antlaşmasının gereği olarak müttefiktir. Almanya, İngiltere ile muhariptir. Fakat Türkiye, Almanya ile dosttur. Bu iki zıt devlet ortasında Türkiye, bir sulh ve emniyet sahası oluşturmaktadır. Diğer taraftan Almanya

¹⁰ Uçarol, a.g.e., s. 636.

¹¹ Aynı yerde, s.638.

¹² Asım Us, " Türk Alman Dostluk Muahedesinin Anlamı", **Vakit**, 20 Haziran 1941, s.1.

¹³ Aynı yerde, s.1.

¹⁴ Sadri Ertem, " Türk Sulhu", **Vakit**, 27 Haziran 1941, s.3.

ile Sovyet Rusya muhariptir. Türkiye, bu mücadelede de tarafsızlığını korumuştur. Çünkü Türkiye'nin ne toprak davası vardır, ne de hudutlarının haricindeki yerleri yıkmak veya yakmak gibi bir hedefi vardır. Bu şekilde fikirlerini ifade ettikten sonra, Asım Us makalesini şu şekilde bitirmiştir:

“Kendi sınırları içinde korunmaya çalışan bir milletiz. Topraklarımızı kimseye vermeyiz, istiklalden en küçük fedakarlığı yapamayız. Bizim savaş karşısında, dünya tezatları önündeki görüşümüzün budur ¹⁵. ”

B. Atlantik Şartı

Sürecin ikinci aşaması olan Atlantik Şartı, ABD Başkanı ile İngiltere Başbakanı'nın görüşmeleri sonucunda, Atlantik Bildirgesi'ni imzalamalarıyla gerçekleşmiştir. Yeni bir uluslararası birlik için, ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill'in Kanada'da müzakerelerde bulunduğu, ancak, bunun gizli tutulduğu basından izlenmektedir ¹⁶.

Reuter ajansının 7 Ağustos 1941'de bildirdiğine göre, Roosevelt ile Churchill arasında bir görüşmenin gerçekleşmesi ihtimalinin artık bir sır olmaktan çıkmış bulunduğu basında yer almıştır.

Bu gizli görüşme hakkında, Potamac Cumhurbaşkanlığı yatından alınan resmi bir telsiz bildirisine göre, “Hava güzeldir. Balık avından iyi neticeler alınmaktadır” denilerek, görüşmelerin olumlu geçtiğine işaret edilmiştir ¹⁷.

Churchill ile Roosevelt'in aralarında ne konuştuğu basının üzerinde önemle durduğu bir konu olmuş, konuşulanların barış meselesi hakkında olabileceği değerlendirilmiştir. Çünkü bir süre önce Amerika Dışişleri Müsteşarı Summer Welles, Hitler'in yakında bir barış teklifi yapması ihtimaline temas ederek, Amerika'nın da

¹⁵ Asım Us, “ Türk Sulhu”, **Vakit**, 20 Haziran 1941, s.1.

¹⁶ “M.Roosevelt ile Churchill Buluşmaları”, **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1941, s.1.

¹⁷ “Churchill ve Roosevelt Mülakatı”, **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1941, s.3.

katılımı ile yeni bir Milletler Cemiyeti kurmaktan bahsetmiştir. Fakat barış şartlarından bahsetmenin, devam eden savaş hakkında konuşmaya da engel teşkil etmeyeceği basında yer almıştır ¹⁸.

Reuter ajansının bildirdiğine göre; 14 Ağustos 1941’de radyolardan bildirilen bir açıklamada, Churchill ve Roosevelt’in denizde bir gemide bulunduğu ve müttefiklerin uğrunda çarpıştıkları hedefleri bildiren ve gelecekte daimi bir dünya barışı planlarının temelini teşkil edecek esas prensipleri gösteren bir müşterek İngiliz-Amerikan deklarasyonu hazırlamış oldukları anlaşılmaktadır ¹⁹.

Churchill ve Roosevelt görüşmeleri sonunda müşterek bir deklarasyon üzerinde karar vermişler ve 8 maddelik Atlantik Şartı’nı imzalamışlardır ²⁰. Bu şartın 8. maddesinde şöyle deniyordu :

“İki memleket, bütün dünya milletlerinin, gerek maddi gerek manevi sebebler dolayısı ile, kuvvet istimalini [kullanmasını] terketmeleri lazım geldiği kanaatindedir. Kara, deniz ve hava silahları, kendi hududları dışında yaşayan milletleri tecavüzle tehdit eden veya tehdit edebilecek olan milletler tarafından istimalde [kullanmada] devam edildikçe hiç bir müstakbel sulh idame [devam ettirme] olunamayacağından, iki memleket, daha geniş ve daimi bir umumi emniyet sisteminin teessüsüne [kurulmasını] intizaren [bekleyerek] , bu gibi milletlerin silahtan tecridinin [uzaklaştırılmasının] esas şartı teşkil ettiği kanaatindedir. Keza, iki memleket, sulhu seven milletler üzerinde ezici silahlanma yükünü hafifletici bütün diğer mümkün tedbirlere yardım edecek ve bu tedbirleri teşvik eyliyecektir ” ²¹.

Cumhuriyet Gazetesi’nde Atlantik Bildirgesi ile Wilson Prensipleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmaya göre; Birinci Dünya Savaşı’nın unutulmaz olaylarından birinin Wilson Prensipleri’nin ilanı olduğu, Churchill ile Roosevelt’in mülakatları sonucunda da Wilson’un 14 prensibini hatırlatan bir deklarasyon yayımlandığı belirtilmiştir. Deklarasyonun Wilson prensiplerini hatırlattığı, İngiltere ile Amerika’nın yayımladıkları sekiz maddelik beyannamenin uygulanmasında, Wilson’un

¹⁸ Asım Us, “Churchill-Roosevelt Mülakatı”, **Ayın Tarihi**, No: 93, Ağustos 1941, s.165.

¹⁹ “Churchill Roosevelt Mülakatı”, **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1941, s.1.

²⁰ Atlantik Şartının Metni için Bkz. : Goodrich ve Hambro, **Birleşmiş Milletler Antlaşması : Şerh ve Vesikalar** , Çev. İlhan Lütem, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1954, s. 663.

²¹ “Churchill Roosevelt Mülakatı”, **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1941, s.1.

karşılaştığı güçlüklerle karşılaşmayacakları belirtilmiştir. Ömer Rıza Doğrul, onların karşılaşacakları en büyük güçlüğün “savaştan sonra doğması beklenen yeni dünyanın yaşayışını düzenleyecek esasları bulmakta değil, bütün şiddet ve dehşeti ile devam eden ve medeniyeti kökünden sarsan büyük savaşa son verecek çareyi bulmak olduğu”nu makalesinde işlemiştir ²².

Yunus Nadi’ye göre; İkinci Dünya Savaşı’nın hergün daha fazla dalbudak salarak devam edip gittiği bir sırada dünyanın en büyük iki devletini temsil eden iki seçkin şahsiyetin zor şartlara katlanarak yaptıkları bu mülakat elbette başlı başına tarihi bir olay sayılacak kadar önemlidir ²³. İki devlet adamı da bu mülakatta hazır bulunmaları faydalı olan önemli askeri erkanı da beraberlerinde getirmişlerdir. Bu mülakatta İngiltere adına Birinci Deniz Lordu Sir D.Round ile savunma bakanı John Dill, Amerika adına savunma bakanı General Marahall, Amerika deniz harekatı şefi Amiral Slarlt, Mr. Hopkins ve Amerika’nın Atlas Okyanusu Donanması Komutanı Amiral King iştirak etmişlerdir. Basından izlenen resimlerin birinde Mr. Summer Welles ile Mr. Roosevelt’in iki oğlu da görülmektedir ²⁴.

Amerikan Devlet Başkanı ile İngiliz Hükümet Başkanının üç gün süreyle ne konuştukları basının önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştu. Bu konu Churchill’in açıklamaları ile netleşmiştir. Mr. Churchill konuşmalarında savaş ve barış şartları üzerinde tespit olunan noktaların ortak bir bildiri ile dünyaya ilan edildiğini haber vermiş ve kendisi ile Başkanın, görüşmeleri esnasında askeri erkanın da kendi aralarında mühim meseleleri incelemek ve tartışmakla meşgul olduklarını söylemiştir ²⁵.

Churchill, aynı zamanda bu bildirin Wilson Prensiplerinden farkları üzerinde de durmuştur. Bunlar:

“1. Almanya ve Müttefiklerine bir daha taarruz imkanı bırakmamak üzere, bunların silahlarından uzaklaştırılması.

²² Ömer Rıza Doğrul, “Wilson Prensiplerini Hatırlatan Bir Beyanname”,**Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1941, s.3.

²³ Yunus Nadi, “Çörçil -Ruzvelt Mülakatı”, **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1941, s.1.

²⁴ Aynı yerde, s.1.

²⁵ Yunus Nadi, “Çörçil’in Nutku”,**Cumhuriyet**, 26 Ağustos 1941, s.1.

2. Barış meselelerinin büyük milletler arasında her tarafı tatmin edecek şekilde kararlaştırılmasıdır²⁶.”

C. Birleşmiş Milletler Bildirgesi

Japonya'nın harbe girmesinden sonra, Almanya ve İtalya kesin zafere kadar birbirlerinden habersiz barış yapmamak üzerine aralarında anlaşmışlardı. Bu ittifaka karşı mihvercilerin bir cevap niteliğinde olan Washington Beyannamesi neşredilmiştir²⁷. Bu beyannamede: mihver devletlerine karşı yapılan savaşta ortak bir barış yapılmayacağına ve zafere ulaşıncaya kadar savaşa devam edileceğine dair bir bildirge imzalanmıştır²⁸.

Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri olan bu 26 devlet; Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Sovyetler Birliği, Çin, Avustralya, Belçika, Kanada, Kostarika, Küba, Çekoslovakya, Dominik Cumhuriyeti, Salvador, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Honduras, Hindistan, Lüksemburg, Yeni Zelanda, Hollanda, Nikaragua, Panama, Polonya, Güney Afrika, Yugoslavya ve Norveç şu bildiride bulunmuşlardır :

“Bu bildirgeyi imzalayan hükümetler, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Başkanı tarafından 14 Ağustos 1941’de imzalanan ve Atlantik Şartı adı ile tanınan müşterek bildirgedeki amaç ve prensiplerin ortak programını kabul ederek,

Ve kendi topraklarında hayati, hürriyeti, bağımsızlığı ve din serbestliğini savunmak ve hak ve adaleti korumak için düşmanlarına karşı tam bir zaferin esas olduğuna kanmış bulunarak ve dünyayı boyunduruğu altına koymaya uğraşan kötülük kuvvetine karşı ortakça savaşa girişmiş bulduklarına kanaat ederek beyan ederler ki:

Her hükümet bütün askerlik ve ekonomik kaynaklarını Üçlü Pakt üyelerine karşı kullanacaktır.

²⁶ Yunus Nadi, “Çörçil’in Nutku”, **Cumhuriyet**, 26 Ağustos 1941, s.1.

²⁷ Asım Us, “ Washington Beyannamesinin Ehemiyyeti Nerede”, **Vakit Gazetesi**, 5 Ocak 1942, s.1.

²⁸ “26 Devlet Washington’da bir Pakt İmzaladılar”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1942, s.3.

Hitlerciliğe karşı zafer elde etmek için savaşa maddi yardım veya hizmet eden veya edebilecek olan başka milletler de bu bildirgeye katılabilirler”²⁹.

Basında Washington Beyannamesi üzerine yapılan açıklamalara bakıldığında bazı köşe yazarlarının birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir: Yunus Nadi makalesinde Washington paktına imza koymuş olan devletlerin isimlerine dikkat etmiş ve bu isimler arasında Amerika'nın büyük devletlerini göremeyince “Durumda hiç bir değişiklik bulunmadığı” kararını vermiştir³⁰.

Necmettin Sadak'ın görüşüne göre; Washington'da imzalanan bildirgenin önemini, bir araya toplanan devletlerin çokluğunda aramamak gerekir. Çünkü savaş zamanında Amerika ile İngiltere'ye yardım etmekten daha çok, onlara yük olacak devlet sayısı fazlaydı. 26 devletin katıldığı antlaşmanın önemi; Amerika ile İngiltere'nin, savaşın kendileri için uzun sürmesi ve çetin geçmesi pahasına, Almanya ile ayrı barış yapmamayı, mesela Polonya, Çekoslovakya, veya Kostarika razı olmadıkça Mihver devletlerle konuşup uzlaşmamayı şimdiden kabul etmiş olmalarıdır³¹.

Ömer Rıza Doğrul'un yazısında, Almanya'ya savaş ilan etmiş olmakla birlikte, 26 devletin çoğunun savaş dışında olduğu, bu yüzden bu devletlerin fazla önemlerinin olmadığı, asıl önemli olanların halen savaşta olan büyük milletler olduğu ve Dünya Savaşı'nın da bunlar arasında devam ettiği görüşü yer almıştır. Çünkü bir tarafta Almanya, İtalya ve Japonya, diğer tarafta ise İngiltere, Amerika, Rusya ve Çin vardır. Asıl pakt da bu milletler arasında yapılmıştır³².

Basında, paktın barıştan sonrası için çizdiği bazı esaslar da dikkate değer görülmüştür. Bunlar arasında en önemlisi, barıştan sonra daha doğrusu barış masasında, her devlet kendisi razı olmadıkça memleketlerin sınır çizgilerinde hiç bir değişiklik olmayacağını belirten maddedir. Bu savaşa fiilen katılmadığı gibi, kurulacak barışta da

²⁹ Bilsel, a.g.e., s.1.

³⁰ “Washington Beyannamesinden Sonra Harp ve Sulh İhtimalleri”, **Vakit**, 6 Ocak 1942, s.3.

³¹ Necmettin Sadak, “Washington'da İmzalanan 26 Devlet Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, No: 98 ,Ocak 1942, s.276.

³² Ömer Rıza Doğrul, “Washington Paktı”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1942, s.3.

rolü olmayacak en küçük bir devlet bile kendi isteği ile toprak vermeyecektir. Bazı sınırlarda değişiklik olmadıkça uzlaşma güç olacaktır. Buna göre, İngiltere ile Amerika'nın 26 devlete birden bu teminatı vermeleri her devletin hakkını korumak prensibi bakımından büyük ve alkışa değer bir fedakarlıktır ³³.

Sadak'ın dikkat çektiği bir diğer nokta da; Bütün milletlere korunma temin edileceğini ve saldırgan devletlerin silahlarının alınacağını bildiren maddedir. Buna göre demokratik devletler, dünyanın rahatı ve sürekli barışının sağlanması için Almanya ile yardımcılarının silahsız; kendilerinin silahlı kalmaları gerektiğini düşünmüşlerdir ³⁴.

Basın; beyannameye katılan devletlerin üzerinde de önemle durmuştur. Washington Beyannamesi'nin bir özelliği de, her biri üçlü pakt devletlerine karşı ayrı ayrı mücadele eden veya tarafsız kalan büyük küçük 26 devleti bir ittifak bağı ile birleştirebilmesidir. Elebaşlarını İngiltere, Amerika, Rusya ve Çin'in teşkil ettiği bu 26 devletin ittifak olayı, demokrasi cephesinin durumunu temelinden değiştirmiştir ³⁵.

İki ve daha fazla devletin savaşta ve barışta ortak bir gaye üzerinde bir ittifak belgesi ile birleşmeleri siyasi hayatta tamamen yeni bir oluşum meydana getirmiştir. Washington Beyannamesi bu açıdan incelendiğinde gerçekten demokrasi cephesinde bulunan 26 devletin geçmişe göre yepyeni ve büyük bir oluşum içinde oldukları görüşü basında yer almıştır ³⁶.

Amerika Dışişleri Bakanı Cordell Hull 26 devlet Paketi için; "Tarihte mevcut vesikaların en büyüğüdür" demiştir. İngiliz İstihbarat bürosu şefi Sir Gerald Campbell ise Washington'daki açıklamasında; 26 devlet paktından sonra mihver devletlerinin barış teklif etmelerinin şart olduğunu, mihver devletlerin bu bildirge ile bundan sonra karşılıklarında savaşan devletlerin bazılarını ayırmalarının artık mümkün olmayacağını kesin olarak gördüklerini dile getirmiştir ³⁷.

³³ Necmettin Sadak, "Washington'da İmzalanan 26 Devlet Anlaşması", **Ayın Tarihi**, No:98, Ocak 1942, s.276.

³⁴ Aynı yerde, s.276.

³⁵ Asım Us, "Washington Beyannamesinin Sulh ve Harp Bakımından Kıymeti", **Ayın Tarihi**, No:98, Ocak 1942, s.277.

³⁶ Aynı yerde, s.277.

³⁷ Yunus Nadi, "Barış İmkânı Var mı?", **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1942, s.1.

D. Moskova Konferansı

Atlantik Şartı'nda ilan edilen ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nde kabul edilen prensipler ile bazı devlet adamlarının nutuklarında söylenenlerin dışında, Birleşmiş Milletler'in takip edeceği siyaset hakkında 19-30 Ekim 1943'de Moskova Konferansı'na gelinceye kadar hiç bir söz söylenmemiştir. Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanan Moskova Konferansı, gerçekte Tahran Konferansı'nın hazırlığı niteliğinde olmuştur³⁸.

Bu Konferans ile birlikte, Türkiye üzerindeki Sovyetler Birliği baskısı artmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği, Konferans'ta Türkiye'nin savaşa sokulmasının savaşı kısaltacağını savunmuştur³⁹.

11 Ekim 1943 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Dışişleri Bakanları Mr.Cordell Hull, Mr.Anthony Eden ile Mr.Molotof'un Moskova'da 10 gün kadar süreceği tahmin edilen konferansta bir araya geleceklerini haber vermiştir. Konferansın Avrupa'da savaşın devamına dair stratejik, ekonomik meselelerle ve savaş sonrası planlarla uğraşacağı ve bu nedenle ilgi sahasının geniş olacağı basında yer bulmuştur⁴⁰.

M. Zekeriya Sertel'e göre: Moskova konferansı, yalnız harbin akıbetini değil, harpten sonra dünyaya verilecek nizamın da ana prensiplerini kararlaştıran tarihin en büyük toplantılarından biri olacaktır. Onun için bütün dünyanın gözleri bu konferansa çevrilmiştir. Moskova konferansı, müttefikler arasındaki bağları kuvvetlendirmek ve gerek harbi bir an evvel bitirmek ve gerekse harpten sonra dünyaya devamlı bir sulh temin etmek üzere bütün gayret ve enerjilerini birleştirmek amacıyla toplanmaktadır. Müsbet bir netice ile biteceği ve dünyaya yeni ümitler vereceği muhakkaktır⁴¹.

³⁸ Goodrich ve Hambro, **a.g.e.**, s.5.

³⁹ Selim Deringil, **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s.204.

⁴⁰ "Moskova Konferansı", **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1943, s.1.

⁴¹ M. Zekeriya Sertel, "Moskova Konferansı Etrafında", **Tan Gazetesi**, 18 Ekim 1943, s.1.

Yabancı basından alınan bilgiye göre; Moskova'da toplanacak olan Dışişleri Bakanları konferansında, Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında yapılacak görüşmeler hazırlanacaktır. Mr.Hull, Mr.Eden, Mr.Molotof bütün hususlar hakkında görüşeceklerse de sonunda karar almaya yetkileri olmayacaktır⁴².

M. Zekeriya Sertel de yazısında bu konuya değinmiştir. Ona göre: Moskova konferansından büyük neticeler beklememek lazımdır. Konferansın vazifesi daha ziyade istişari mahiyettedir. Asıl amaç savaşı bir an evvel bitirmek için askeri harekate ait müşterek kararlar almak ve siyasi meselelerde Stalin, Roosevelt ve Churchill'in buluşmalarını temin edecek müsait bir zemin hazırlamaktır. Bunun için de Moskova Konferansı'nın amacı, harp zamanına ve harp sonrasına ait siyasi meselelerde mevcut güçlükleri çözmektir. Yoksa Moskova konferansı harp ve sulha ait bütün meseleleri müzakere edip, halledecek değildir⁴³.

İngiltere Dışişleri Bakanı Mr.Eden'le Amerika Dışişleri Bakanı Mr.Cordell Hull, Kremlin'de toplanacak olan üçler konferansına iştirak etmek üzere Moskova'ya varmışlar ve Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotof tarafından karşılanmışlardır. Mr.Hull'e Amerika'nın yeni Moskova elçisi, Mr.Eden'e ise, Mr.Churchill'in askeri danışmanı ile özel katibi Wilson Strang eşlik etmiştir. Mr.Eden'le Mr.Hull'un uçaktan indikten sonra kendilerini karşılayanlara, Moskova'ya gelmekten ve burada çalışmaktan mutluluk duyacaklarını söyledikleri Moskova Radyosu'nda yer almıştır. İngiliz basını Moskova Konferansı'nı savaşın önemli bir siyasi olayı olarak değerlendirmiştir. Times Gazetesi'ne göre; konferansın birinci hedefi, Almanya'nın yıkılmasını her türlü vasıtalarla sağlamak ve mümkün olduğu kadar zaferi çabuk kazanmaktır. Times'e göre bu görüşme için Moskova'nın seçilmiş olması çok doğru ve yerinde bir karar olmuş ve bu konferansın Rus taarruzu tam bir başarı ile devam ettiği bir sırada toplanması cesaret verici bir olay olmuştur⁴⁴.

⁴² "Moskova Konferansı", **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1943, s.1.

⁴³ M. Zekeriya Sertel, "Moskova Konferansı Etrafında Yapılan Dedikodular", **Tan**, 23 Ekim 1943, s.1.

⁴⁴ "Moskova Konferansı", **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1943, s.3.

Basında, ABD Dışışleri Bakanı Mr.Hull'un konferansa katılmasının önemi işlenmiştir. Çünkü Mr.Hull bu yorucu seyahate dayanamayacak kadar yaşıdır. ABD temsilcisinin Moskova'ya kadar gelmesi, Sovyetler Birliği ile antlaşmayı ve işbirliği yapmayı ciddiye aldığı biçiminde yorumlanmıştır ⁴⁵.

Moskova'da toplanan Dışışleri Bakanları Konferansı 19 Ekim 1943'te ciddi olarak çalışmalarına başlamıştır. Konferans çok iyi şartlar içinde başlamış ve Moskova'da müttefiklere karşı duyulan dostluk, konferansın çalışmalarını kolaylaştırmıştır. Rusya, İngiltere ve Amerika Dışışleri Bakanlarının bir sonuca varmak isteği ile mesailerini gece geç saatlere kadar devam ettirdikleri basında yer almıştır ⁴⁶.

Nadir Nadi'ye göre, bu toplantı ile Almanya'ya karşı savaşıyan bu üç büyük devlet ilk defa bir masa etrafında buluşup, ortak konular üzerinde tartışmışlardır. Moskova Konferansı'na kadar hem Amerika hem de İngiltere, ayrı ayrı seçkin devlet adamlarını Moskova'ya göndererek Sovyet hükümetiyle fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Fakat bunların hiçbiri büyük davaların karara bağlanmasını hedef tutan bir konferans niteliğini taşımamıştır. Amerika, Sovyet Rusya ve İngiltere devletlerini birbirine bağlayan üçlü bir ittifak atlaşmasının olmaması, Moskova müzakerelerine ayrı bir önem kazandırmıştır ⁴⁷.

Moskova Konferansı'nın üçüncü oturumu 21 Ekim'de başlamıştır. Stalin, İngiltere Dışışleri Bakanı Mr.Eden'i kabul etmiştir. Kabul esnasında Mr. Molotof ve Büyük Britanya Moskova Büyükelçisi de hazır bulunmuşlardır ⁴⁸.

Times'e göre Moskova Konferansı'nda İngiltere'nin en büyük rolü oynayacağı tartışmasız bir gerçektir. Çünkü İngiltere, Avrupa işlerinde çok eski bir tecrübeye sahiptir ve eskiden beri Türkiye, Fransa ve Portekiz gibi Avrupa Devletleri ile bağı olan ve Konferans'ta temsil edilen tek devlettir. Bu da İngiliz diplomatlarının sorumluluğunu arttırmıştır ⁴⁹.

⁴⁵ Ömer Rıza Doğrul, "Hariciye Nazırları Konferansı", **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1943, s.3.

⁴⁶ "Üçler Konferansı Dün Toplandı", **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1943, s.3.

⁴⁷ Nadir Nadi, "Moskova İçtimaları", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1943, s.1.

⁴⁸ "Moskova Müzakereleri", **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1943, s.1.

⁴⁹ Aynı yerde, s.1.

Moskova Konferansı'nın toplanmasından önce, konferansın üzerinde duracağı konular hakkındaki tartışmalar basında geniş olarak yer almıştır. Sovyetler'e göre en önemli mesele, askeri niteliktedir, müttefiklere göre ise siyasi niteliktedir. Dışişleri Bakanlarına askeri delegelerin eşlik etmesi sayesinde konferansa askeri bir nitelik de verilmiş ve bu da tartışmaların kesilmesini sağlamıştır⁵⁰.

Ömer Rıza Doğrul, Moskova'da görüşmelerin devam ettiği sırada Almanya'nın, konferansa karşılık vermek için bir takım hazırlıklar yaptığına, bir makalesinde yer vermiştir. Doğrul'a göre, Moskova Konferansı'nda büyük devletler anlaşığı takdirde Avrupa'daki küçük devletler, ister istemez bu büyüklere ayak uydurmak mecburiyetini hissedecekler ve bu yüzden Almanya'dan yüz çevireceklerdir. Almanya da buna karşı Avrupa'daki konumunun önemini belirtecek ve yeni Avrupa davasının henüz bitmemiş olduğunu gösterecek bir girişimde bulunacaktır⁵¹.

Mr.Cordell Hull, Mr.Eden ve Mr.Molotof arasında yapılan görüşmeler esnasında prensipler üzerinde bir antlaşmaya varıldığı için uzmanlar 23 Ekim akşamı ilk toplantılarını yapmışlardır. Onlardan önce ise üç Dışişleri Bakanı anlaşıkları konuların kağıt üzerinde tesbiti için aralarında bir toplantı yapmışlardır. 25 Ekim'de Stalin Amerika Dışişleri Bakanı Mr.Cordell'i kabul etmiştir. Kabul esnasında Mr.Molotof ve Birleşik Amerika'nın Moskova büyükelçisi Mr.Harrimann hazır bulunmuştur⁵².

25 Ekim 1943 tarihli Cumhuriyet Gazetesine göre, Konferans'ın beşinci genel toplantısının sonunda samimi ve daha çok iyimser bir hava hüküm sürmüştür. Birçok noktalar halledilmiş ve halledilemeyen meseleler hakkında da müzakereler devam etmiştir⁵³.

Türk basını, İngiliz basınından bilgi aktararak, uluslararası organizasyon hakkında ayrıntılı bilgi sunmuştur. İngiliz basınına göre konferans esnasında bazı müzakereler hararetli olmuş ve görüşülen meseleler sıkı incelemeden geçirilmiştir. Fakat bu Konferans'ın dostluk havası içinde devamına engel olmamıştır.

⁵⁰ Ömer Rıza Doğrul, "Moskova'da Konuşulacak Siyasi Meseleler", **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1943, s.3.

⁵¹ Ömer Rıza Doğrul, "Moskova'da Konferansına Mukabele", **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1943, s.3.

⁵² "Moskova'daki Müzakereler", **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1943, s.1.

⁵³ "Moskova'daki Müzakereler", **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1943, s.3.

İngiliz-Amerikan Basın Cemiyeti konferans temsilcileri şerefine bir yemek düzenlemiş, yemek samimi bir hava içinde geçmiştir. Bu münasebetle söylenen yarı resmi nutuklar üç devlet arasında yeni bir işbirliği devrinin başlangıcına işaret sayılmıştır⁵⁴.

Reuter ajasına göre, Mr.Roosevelt, “Moskova Konferansı’nın bir antlaşma ile neticelendiğini ve hazırlanan vesikanın imzalanmasından başka bir şey kalmadığını” ifade etmiştir⁵⁵.

Ömer Rıza Doğrul konferans sonrasındaki bir makalesinde, konferansta konuşulanları şu şekilde özetlemiştir:

“Moskova’da daha çok askeri işler konuşulmuş, siyaset sahasında büyük taahhütlere girilmemiştir. Konferansta verilen başlıca kararlardan biri üç devlet arasındaki devamlı birlikteliğin tesisini göz önünde tutmak olmuştur. Konferansta herşeyden önce Alman işgali altında bulunan Avrupa topraklarının geri alınması sonucunda ortaya çıkacak meseleler tartışılmıştır. Konferans tarafından savaştan sonraki anlaşmaya dair ortaya atılan bazı genel prensipler, savaşla barış arasındaki dönemde hareket birliğinin sağlanmasını hedef tutmuştur. Böyle bir hareket, bilhassa askeri birlikteliğe dayanacaktır. Savaştan sonraki sınırların tespiti için hiç bir girişimde bulunulmamıştır. Bu konu barış konferansında daha derin bir inceleme konusu olacaktır. Konferans esnasında büyük ölçüde politika sahasında hiç bir taahhüde bulunulmamıştır. Müttefiklerin her konu üzerinde tartışabilmek için daimi bir istişare meclisi kurmaya karar verdikleri anlaşılmıştır. Daimi istişare konseyi’nin Londra’da toplanacağı ve müttefiklerin siyasetini düzenlemekle uğraşacağı bildirilmiştir”⁵⁶.

Yunus Nadi ise Londra’da kurulacak istişare komitesine değinerek bu komitenin, gerek üç devlet arasındaki münasebetler, gerek savaş hareketleri yüzünden ortaya çıkabilecek konular üzerinde olumlu bir rol oynayarak savaşın durumunu daha verimli neticelere yaklaştırabileceğini belirtmiştir⁵⁷.

⁵⁴ “Moskova’daki Müzakereler”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1943, s.3.

⁵⁵ “Moskova Konferansı Tam Anlaşma ile Bitti”, **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1943, s.1.

⁵⁶ Ömer Rıza Doğrul, “Moskova’da Varılan Netice Nelerdir?”, **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1943, s.1.

⁵⁷ Nadir Nadi, “Konferansın Neticesi Etrafında”, **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1943, s.3.

Moskova konferansı toplanmasından sonra muhtelif kaynaklardan konuşulan meseleler arasında Türkiye'nin de bulunduğunu ima eden bazı haberler sızmıştır. Önce Reuter muhabiri, İngiliz hariciye nazırının Moskova'ya götürdüğü evrak arasında Türkiye'ye ait bir dosya da bulunduğunu bildirmiştir. Berlin basınında bu fırsatı kaçırmayarak, Moskova konferansında Türkiye'nin tarafsızlığı meselesinin konuşulacağına yer vermiştir.

M. Zekeriya Sertel köşesinde bu iddiaların dedikodu ve rivayet hudutlarını aşamayacağını, Moskova müzakerelerinin gayet gizli cereyan ettiğini belirtmiştir. Gerekçe olarak da konferansta konuşulan meseleler hakkında hiç kimseye bir şey söylenmediğini ve yayılan haberlerin çoğunun da Berlin'den geldiği için propaganda maksadıyla ortaya atıldığını söylemektedir⁵⁸.

Üç devletin Moskova'da yaptıkları konferans hakkında 1 Kasım'da resmi tebliğ yayınlanmıştır. 2 Kasım 1943 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne göre tebliğin esasları şu şekildedir:

“1. Müşterek harp gayretlerine dair olan bütün meselelerde İngiltere, Birleşik Amerika ve Sovyet Rusya hükümetleri sıkı bir işbirliği yapmışlardır. İlk defa olarak bir konferansta toplanmış olan üç devlet Hariciye Nazırları evvela Almanya ile peyki [uydusu] olan memleketlere karşı harbi kısaltmak maksadıyla alınacak kararlar üzerinde açık ve derin müzakereler yapmışlardır.

Konferans esnasında Çin hükümetinin de iştirak ettiği ve üç devlet Hariciye Nazırı ve Çin hükümetinin Moskova büyük elçisinin kendi hükümetleri namına imza etmiş oldukları beyanname izhar edilmiştir [gösterilmiştir] .

2. Dört memleketin mütekabilen [karşılıklı olarak] muharip buldukları düşmanların teslim oluşlarına ve silahtan tecritlerine ait bütün meseleler derpiş edilmiştir [göz önünde bulundurulmuştur]. Beyanname dört hükümet arasında mutabık kalınan ve beynelmilel [milletlerarası] geniş bir işbirliği ve emniyet sisteminin dayanması gereken prensipleri ileri sürmektedir. Sulh aşığı büyük küçük bütün milletlerin bu sisteme dahil olmaları derpiş edilmiştir.

⁵⁸ M. Zekeriya Sertel, “ Moskova Konferansında Türkiye'nin Bitarafılığı”, **Tan**, 28 Ekim 1943, s. 1.

3. Konferans, harp geliştikçe zuhur edecek [ortaya çıkacak] olan Avrupa meselelerinin tetkikinde üç hükümet arasında en sıkı bir işbirliğini temin için teşkilat tesisini kabul etmiştir. Bu maksatla, konferans, bu meseleleri tetkik edebilmek ve üç hükümete müşterek tavsiyelerde bulunmak üzere Londra’da istişari bir Avrupa komisyonu tesisine karar vermiştir.

4. Konferans aynı zamanda İtalya’ya ait meseleler hakkında da istişari bir meclis teşkil hususunda mutabık kalmıştır. Bu meclis evvela üç hükümet mümessilleri ile Fransız milli kurtuluş komitesi mümessillerinden teşekkül edecektir [oluşacaktır]. Bu meclis, harp esnasında faşist İtalya tarafından topraklarına tecavüz edilen Yunanistan’la Yugoslavya’nın da kendi hususi menfaatleri itibari ile mümessillerinin ilavesi derpiş olunmuştur. Bu meclis askeri hazırlıklar müstesna olmak üzere gündün güne ortaya çıkan meseleleri tetkik edecek ve İtalya’ya karşı Müttefikler siyasetini tanzim etmek üzere tavsiyelerde bulunacaktır. Üç Hariciye Nazırı bugün neşrolunan beyanname ile Müttefik hükümetlerin İtalya’da demokrasinin yeniden kurulması lehindeki vaziyetlerini teyit etmeyi muvafık görmüşlerdir.

5. Üç Hariciye Nazırı, kendi hükümetlerinin gayesinin Avusturya’nın istiklalini yeniden tesis etmek olduğunu beyan etmişlerdir.

Aynı zamanda üç Hariciye Nazırı Avusturya’nın, kendi kurtuluşu için yapacağı gayretlerin de nihai tarzı tesfiyede nazarı itibara alınacağını Avusturya’ya hatırlatmışlardır.

6. Hariciye Nazırları herhangi bir Alman hükümeti ile bir mütareke yapıldığı zaman Alman kuvvetleri tarafından istila olunan memleketlerde Alman subay, er ve nazi partisi azalarının ika etmiş [yapmış] oldukları iğrenç cinayetlerle itham edilmek ve bu memleketlerin kanunlarına göre cezalandırmak üzere bu memleketlere getirileceklerine dair Roosevelt, Churchill ve Stalin’in aleni ihtarını ihtiva eden beyannameyi neşretmişlerdir”⁵⁹ .

Genel güvenlik hakkında dört millet tarafından yayınlanan beyannameye ise şunlar söylenmiştir :

“Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve Çin hükümetleri beynelmilel sulh ve emniyeti kurmak lüzumunu tanıyarak müştereken beyan ederler ki :

Harp halinde buldukları devletlere karşı muharebeye devam etmek hususunda taahhüd ettikleri müttehid [birleşik] hareket, sulh ve emniyetin teşkilatlandırılması ve muhafazası yolunda da idame edilecektir.

⁵⁹ “Moskova’da Neşredilen Resmi Tebliğ”, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1943, s.1-3.

Sulhun ve emniyetin muhafazası için kurulacak beynelmilel umumi teşkilata büyük ve küçük bütün devletler beynelmilel emniyeti muhafaza etmek üzere girebileceklerdir.

Bu hususta kanun ve nizamın yeniden tesisine ve umumi bir emniyet sisteminin tatbikine intizaren, imza sahibi devletler kendi aralarında ve lüzum hasıl oldukça Müttefik devletlerin diğer azası ile müşaverede [danışmada] bulunacaklar ve bütün milletler camiası namına müşterek bir hareketi temin edeceklerdir. Akidler [aralarında sözleşme yapanlar], muhasamatın [düşmanlığın] hitamını [son bulmasını] müteakip askeri kuvvetlerini diğer memleketlerin arazisi dahilinde, bu beyannamede derpiş edilmiş olan gayeler haricinde kullanmayacaklardır. Bu takdirde dahi ancak beraberce istişarede bulunduktan sonra hareket edeceklerdir.

Akidler harbden sonra silah imal ve ticaretine mütedair nizamları vücuda getirmek hususunda ameli bir antlaşmaya varmak için gerek kendi aralarında ve gerek birleşmiş milletlerin diğer azaları ile temasta bulunacaklar ve işbirliği yapacaklardır”⁶⁰.

Reuter ajansına göre, Moskova’da verilen kararlar dünyanın her yerinde büyük yankılar uyandırmıştır. Gazetecilere verdikleri beyanatlarda, Mr.Eden:

“Biz üç müttefik, aramızda bir işbirliğinin temellerini attığımızdan, müstakbel sulhun esasını beynelmilel mekanizmayı kurduğumuzdan eminim. Bunlar temin edilmeseydi arzularımızın büyük bir kısmı iyi niyetlerden ibaret kalırdı” diyerek Konferans’tan duyduğu memnuniyeti belirtmiş, Mr.Hull ise: “Konferans başlıca memleketlerin infirad [teklik] siyasetine giden yolu terk ettiklerini göstermiştir. Müzakere edilen meselelerin hiçbirinde esaslı bir güçlük çıkmamıştır. Konferansın devamı müddetince işlere sukunet ve samimiyet hakim olmuştur. Üç hükümet arasında esaslı ihtilaflar mevcut olsaydı işlerin bu kadar süratle ileri gitmesi şüphesiz mümkün olmazdı” diyerek Mr.Eden’in sözlerini desteklemiştir⁶¹.

İngiliz basınına göre, Moskova Konferansı’nda alınan kararların en önemlilerinden birisi, Londra komisyonu olmuştur. Çünkü bu komisyonun çok gerekli olan milletlerarası mekanizmayı hazırlayacağına işaret edilmiştir. Komisyonun küçük

⁶⁰ “Moskova’da Neşredilen Resmi Tebliğ”, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1943, s.3.

⁶¹ “Müstakbel Sulhun Temelleri Atıldı”, **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1943, s.1.

devletlere, büyük devletlerin isteklerini kabul ettirmek maksadıyla oluşturulmadığı, aynı zamanda komisyonun, küçük devletlerin oylarını almadan kesin kararlar vermeyeceği de belirtilmiştir⁶².

Nadir Nadi'nin Moskova Konferansı hakkındaki görüşleri İngiliz basınıni destekler nitelikte olmuştur. O'na göre de, Moskova'da yapılan on günlük tartışmaların en başarılı tarafı savaş ilerledikçe ortaya çıkacak olan Avrupa meselelerinin incelenmesi için Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya arasında danışılacak bir Avrupa komisyonu kurulmasına dair verilen karardır. Londra'da kurulacak olan bu komisyonun vazifesi, çeşitli meselelere dair tavsiyelerde bulunmak sureti ile üç hükümet arasında işbirliğini sağlamlaştırmak olacaktır⁶³.

ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull, kongre toplantısında söz alarak Moskova Konferansı ve onun sonuçları hakkında ortaya yeni meseleler çıkacağını ve bu yeni meselelerden dolayı savaşın kısaltılması, hemen savaş sonrasının hazırlanması ve savaş sonrası dünya temellerinin atılması için Müttefiklerin ortak harekete geçmeleri gerekeceğini açıklamıştır. Hull aynı zamanda, Moskova'da hiçbir gizli antlaşma yapılmadığını da belirtmiş ve üçlü konferansta elde edilen başlıca sonucun, bütün barışsever devletlerin hakimiyetine dayanan genel uluslararası bir teşkilatın kurulması ile büyük veya küçük sözü geçen bütün devletlerin bu teşkilata katılabilmeleri hakkında verilen karar olduğunu belirtmiştir. Yerli ve yabancı basında yer alan ortak görüşe göre, Müttefikler arasında esaslı bir işbirliğinin temellerini atmış olması bakımından Moskova Konferansı başarı ile sonuçlanmıştır⁶⁴.

E. Kahire Görüşmeleri

Moskova Konferansı'nda Türkiye de söz konusu edilmiş fakat Müttefikler arasında Türkiye konusunda görüş birliğine varılamamıştı. Sovyet Hükümeti Türkiye'nin mutlaka savaşa girmesini istemiş, eğer Türkiye uyumlu davranmazsa bu

⁶² "Müstakbel Sulhun Temelleri Atıldı", **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1943, s.1-3.

⁶³ Nadir Nadi, "Moskova Tebliği", **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1943, s.1.

⁶⁴ "Moskova'da Alınan Neticeler Şunlardır", **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1943, s.1.

devlete savaş malzemesi gönderilmesinin durdurulmasını istemişti. İngiltere ve ABD bu önergeyi kabul etmemiş, Türkiye'nin Müttefiklere hava üsleri vermesinin ve ulaşım kolaylıkları sağlamasının daha faydalı olacağını öne sürmüşlerdir⁶⁵.

İngiltere Dışişleri Bakanı Mr.Eden tarafından yapılan dostça davet üzerine Dışişleri Bakanımız Numan Menemencioğlu 2 Kasım 1943'te Kahire'ye hareket etmiştir. İngiltere büyük elçisi Sir Knatchbull Hugessen, Dışişleri Bakanlığı genel katibi büyük elçi Cevad Açıkalin, Dışişleri Bakanlığı özel kalem müdürü Şadi Kavur, genel katiblik özel kalem müdürü Turgut Menemencioğlu ve şube müdürlerinden Zeki Sirmen de bu seyahatte Dışişleri Bakanına eşlik etmiştir⁶⁶.

Hariciye Vekilimizin Kahire'ye gidip orada, Moskova'dan dönen İngiliz Hariciye Nazırı ile görüşmesi bütün dünya basınında, Türkiye'nin siyaseti hakkında türlü ihtimallere yol açmış ve bu haberlerin ortalığa yayılması da memleket içinde ve dışında değişik düşüncelere meydan vermiştir.

Reuter ajansı görüşme öncesinde; Mısır'ın başkentinde yapılacak görüşmelerde Mr.Eden'in Moskova kararlarının anlamını ve kapsamını Menemencioğlu'na bildireceğini, Türkiye'nin hava üslerinin isteneceğini ve Türkiye'nin müttefikler tarafında savaşa katılımının isteneceğini belirtmiştir⁶⁷.

Necmettin Sadak'a göre, bütün bu ihtimaller Kahire buluşmasının gerçek mahiyetinin bilinmemesinden ve bu konuşmaya, olduğundan başka mana ve fazla önem vermekten ileri gelmektedir⁶⁸. Necmettin Sadak Kahire'deki görüşmelerin Moskova konferansının tamamlayıcısı mahiyetinde olmadığını düşünmektedir. Yazısında: Hariciye şeflerinin, Türkiye ile İngiltere, veya Türkiye ile Müttefikler arasında bir neticeye bağlanması gereken meseleleri ve Moskova konferansının kararlarını müzakere etmek için bir araya gelmediklerini belirtmiştir. Görüşmelerin tek gayesinin Moskova'dan dönen İngiliz Hariciye Nazırı'nın konferansta konuşulan meseleler ve varılan kararlar hakkında Türkiye'ye bilgi vermesi olduğunu özellikle vurgulamıştır⁶⁹.

⁶⁵ Sander, **a.g.e.**, s.172.

⁶⁶ "Menemencioğlu-Eden Mülakatı", **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1943, s.1.

⁶⁷ "Kahire'de Görüşmelere Başlandı", **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1943, s.3.

⁶⁸ Necmettin Sadak, "Türkiye Hakkında Ortaya Atılan Haber ve İhtimallerin Hepsisi Asılsızdır", **Akşam**, 6 Kasım 1943, s. 1.

⁶⁹ Aynı yerde, s. 1.

Asım Us da İngiltere Hariciye Nazırı'nın Moskova konferansı dönüşünde Londra'ya varmadan Türkiye Hariciye vekili ile görüşmek istemesini iki memleket arasındaki dostluk ve samimi ittifak münasebetlerinin neticesi olarak değerlendirmektedir. Ve yapılacak olan mülakatlardan da Türk-İngiliz dostluk münasebetlerinin daha kuvvetlenmiş olarak çıkacağına emin olduğunu gazetedeki köşesinde belirtmiştir ⁷⁰.

Diğer taraftan, İngiliz ve Rus basını, Türkiye'yi harbe girmiş gibi göstermekte ve bundan elde edilecek faydaları konu etmektedir. Reuter ajansının askeri muhabiri tarafından Eden - Menemencioğlu mülakatı hakkında yazılan makalede: Türkiye'nin tarafsız siyasetini terk edeceği zamanın geldiği ve Kahire'de İngiliz hariciye nazırının Türkiye hariciye vekiline bu istikamette bazı teklifler yapılması muhtemel bulunduğu, yani Türkiye'nin hava ve deniz üslerinden istifade etmek için müttefiklere kolaylık göstermesi veya doğrudan doğruya müttefikler safında harp hareketlerine karışmasının ihtimal dahilinde olduğu yazılıyordu ⁷¹.

Nadir Nadi'ye göre, Türkiye savaşa girecek olursa iyi teçhiz edilmiş, mükemmel savaş kabiliyetine sahip iki milyonluk bir ordu Müttefikler tarafına geçmiş olacaktır. Bu takdirde Müttefikler birbirine yakın birçok işlerden ve bu arada, Trakya'dakiler de dahil olmak üzere, birkaç hava meydanlarından faydalanacaklardır. Bundan başka Çanakkale ve İstanbul Boğazları da açılacak ve bu suretle Rusya'ya doğrudan doğruya yardım edilecektir. Diğer taraftan Balkanlar'a gitmek için kolay bir geçit elde edilmiş olacaktır. Bu takdirde Türkiye barış konferansında yer alabilecektir. Buna karşın, Türkiye, Alman ve Bulgar kuvvetlerinin taarruzuna uğrayabilecek, Türk şehirlerinin; özellikle İstanbul'un şiddetli hava akınlarına uğraması tehlikesi doğacak, ayrıca Türkiye'nin müttefikleri ile tam bir işbirliği tesis edebilmesi de biraz gecikebilecektir. Görülüyor ki Türkiye'nin harbe girmesi ile müttefikler birçok faydalar elde edecek olmakla beraber, acele verilecek kararlar Türkiye bakımından tatmin edici olmayacaktır. Bu sebeptendir ki, Türkiye'nin vereceği her kararı her şeyden evvel kendi menfaatlerini göz önünde tutarak vermesi gerekmektedir ⁷².

⁷⁰ Asım Us, "Kahire Mülakatı", **Vakit**, 4 Kasım 1943, s.1.

⁷¹ "Kahire Görüşmeleri Vazifesini Tamamıyla Yapmıştır", **Vakit**, 7 Kasım 1943, s.1.

⁷² Nadir Nadi, "Kahire Konferansı Etrafında", **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1943, s.3.

Necmettin Sadak, Türkiye'nin harp dışı durumunun, harbe atılmak için en iyi şart ve fırsatları kollayan bir siyasete dayanmadığını söylemekte, Türkiye'nin kendi sınırları dışında herhangi bir emele kapılmadan, sadece milli emniyeti kaygısıyla savaşa bakmak amacıyla olduğunu söylemektedir. Bu bakımdan, savaşın sona ermek üzere olması veya harbe atılmanın az zararlı ve çok kazançlı bir hale gelmesi, yani Türkiye için elverişli bir devrin gelmesi Türkiye'nin siyasetini değiştiremez. Harp, Türkiye için ancak milli dava zaruretidir⁷³.

Menemencioğlu ile Mr.Eden'in görüşmesi 5-6 Kasım 1943'te gerçekleşmiştir. Yayınlanan resmi tebliğden anlaşıldığına göre: Moskova Konferansı'nın sonuçlarının bilgisiyile aydınlanan bir fikir alışverişinde bulunulmuş ve iki vekil arasındaki görüşmeler memleketlerini bağlayan dostluk ve ittifak anlayışı içinde gerçekleşmiştir⁷⁴.

Menemencioğlu görüşmelerden sonra Kahire'de basına yaptığı kısa açıklamasında görüşmelerin dostluk ve ittifak anlayışı içinde yapılmış olduğunu ve Türkiye'nin savaşa girmeden de Müttefiklere önemli yardımlarda bulunabileceğini bildirmiştir⁷⁵.

Türkiye, Moskova Konferansında kendisiyle ilgili ne gibi kararlar aldığını öğrenmek isterken, İngiltere Dışişleri Bakanlığı ise, Rusya'dan önce Balkanlar'a girip, bu devletlerin Rusya'nın nüfuzu altına düşmesinin önlenmesinin ancak Türkiye'nin savaşa girmesiyle mümkün olacağı düşüncesindeydi. Bu nedenle de Türkiye'nin savaşa girme konusunda ikna edilmesi için girişimlerde bulunuyordu⁷⁶.

Menemencioğlu daha sonra anılarında Eden'in, 5 Kasım'daki ilk toplantıda bir sürprizle karşılaştığını Türkiye'nin bir ay içinde savaş ilan etmesini beklediklerini beyan ettiğini yazmıştır⁷⁷.

⁷³ Necmettin Sadak, "Türkiye Hakkında Ortaya Atılan Haber ve İhtimallerin Hepsisi Asılsızdır", **Akşam**, 6 Kasım 1943, s. 1.

⁷⁴ "Kahire Müzakerelerinin Neticesi", **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1943, s.1.

⁷⁵ "Hariciye Vekilimiz Yarın Ankara'ya Dönüyor", **Cumhuriyet**, 9 Kasım 1943, s.3.

⁷⁶ İrfan Bülbül, "**Numan Menemencioğlu'nun Türk Dış Politikasındaki Rolü**", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997,s. 38.

⁷⁷ Deringil, **a.g.e.**, s.209.

F. Tahran Konferansı

Roosevelt, Churchill ve Stalin 28 Kasım -1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılan Tahran Konferansı'nda, savaş sonrası barış düzeninin korunması için yeni bir uluslararası teşkilatın kurulması fikrini tekrarlamışlardır. Konferansta, Türkiye'nin savaşa sokulması, ikinci cephenin açılması, Polonya sınırının saptanması ve kesin zafere kadar birlikte savaşmaya devam edilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur⁷⁸.

Moskova Konferansı'nda Türkiye'nin savaşa girmesinin üzerine düşen Sovyetler Birliği, Tahran Konferansı'nda fazla faaliyet göstermemiştir. Bu Konferans'ta Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Mr. Roosevelt'in tutumu önem kazanmıştır. Roosevelt'e göre, Türkiye'nin savaşa girmesi ona yoğun bir malzeme desteğinin sağlanması demektir ve bu da diğer cephelerdeki etkinliği azaltacaktır⁷⁹.

Konferansa dair resmi tebliğ Washington, Moskova ve Londra basınında aynı zamanda; 1 Aralık 1943'te yayımlanmıştır. 7 Aralık 1943 tarihli Cumhuriyet gazetesine göre bu tebliğin metni şu şekildedir :

“Birleşik Amerika'nın Cumhurreisi, Büyük Britanya'nın Başvekili ve Sovyet Rusya'nın Başvekili olan bizler, son 4 gün içinde müttefikimiz İran'ın başşehrinde bir araya geldik, müşterek siyasetimizi tarif ve teyit ettik. Milletlerimizin harbde ve harbi takip edecek olan sulhda işbirliği yapmalarına şahid olmak azminde olduğumuzu ifade ettik. Harbe aid meselelerde erkanı harbiyelerimiz, Alman kuvvetlerini imha etmeği istihdaf eden [hedef edinen] planları hep birlikte tespit etmek için toplanmışlardır. Yapılacak taarruzların genişliği meselesine gelince bu taarruzlar, doğudan, batıdan ve cenubdan [güneyden] yapılacaktır. Varmış olduğumuz umumi antlaşma, bize zaferi kazandıracaktır.

Sulha gelince aramızdaki anlaşmanın bize devamlı bir sulh temin edeceğine kat'i surette kani ve dünyanın bütün memleketlerinde halk kütlelerinin itimad esasına dayanan kabul ve muvafakatini temin ve bir çok nesilleri harp faciasından ve onun tevlid edeceği [doğuracağı] dehşetten tahlis edecek (kurtaracak) bir sulhu tesis hususundaki yüksek mesuliyetimizi müdrük [anlamış] bulunuyoruz. Diplomasi müşavirlerimizle birlikte istikbale aid meseleleri gözden

⁷⁸ Uçarol, **a.g.e.**, s.452.

⁷⁹ Deringil, **a.g.e.**, s.224.

geçirdik, istibdadı [baskıcı yönetimi], esareti, zulmü ve cehaleti imha etmek işinde kalben ve ruhen bizimle işbirliği yapacak olan büyük küçük bütün milletlerin mesai arkadaşlığını ve bizim faaliyetimize iştiraklerini temin hususunu araştırdık.

Bu milletlerden her biri, yeryüzünün bütün demokrat milletlerinin ailesine katılmaya karar verdikleri zaman bizim tarafımızdan hüsnükabul göreceklendir. Yeryüzünde hiçbir kuvvet bizim kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin Alman ordularını, onun denizaltılarını ve harp fabrikalarını tahrip etmemize mani olamaz. Biz bütün bunlara fasılasızca, merhametsizce ve her zamankinden daha kuvvetli olarak taarruz edeceğiz.

Bu dostçasına görüşmeler sonunda dünyanın bütün milletlerinin istibaddan azade olarak kendi hususi temayülleri [eğilimleri] ve hususi güvenleri dahilinde yaşayacakları günün hulul edeceğini [geleceğini] itimadla görüyoruz. Biz, buraya ümidle, azimle geldik. Fiilen ve kalben dost ve maksadlarımızda birleşmiş olarak ayrılıyoruz”⁸⁰.

Hüseyin Cahit Yalçın Tanin Gazetesi’ndeki yazısında, yayınlanan tebliği konu etmiştir. Üç büyük devlet şefi, Tahran Konferansı’ndan ayrılırken dünyanın bütün milletlerinin baskıdan kurtularak kendi özel eğilimleri dahilinde yaşayacakları günlerin geleceğine inandıklarını bildirmişlerdir. Dünyaya da ümit ve memnuniyet vermek istediklerini ifade etmişlerdir. Yalçın’a göre: Başka bir şey isteyen yoktur ama bu amaca nasıl ulaşılabileceğini bilen de yoktur. O’na göre Tahran Konferansı’nın bıraktığı intiba şudur: “Henüz kararlaştırılmış bir şey yoktur. Fakat hep anlaşarak bir dünya kurmak arzusu vardır. Bütün milletlerin de ümidi bu arzudadır”⁸¹.

Tahran Konferansı’nda harp sonrası dünyanın alacağı şekil üzerinde de üç devlet reisi mutabık kalmışlardır. Ayrıntıya girmeksizin sadece üç devletin müşterek hareketlerine rehberlik edecek olan ana prensibi tespit ile yetinmişlerdir. M.Zekeriya Sertel, 8 Aralıkta Tan Gazetesi’nde yayınlanan makalesinde üç devletin savaştan sonra da işbirliğine dayanacak olan bu ana prensip hakkında şöyle değerlendirmede bulunmuştur: "Bütün memlekette halik kütlelerinin itimadına ve onların kabul ve

⁸⁰ “Konferansa Dair Resmî Tebliğ Dün Neşredildi”, **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1943, s.1-3.

⁸¹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Tahran Konferansı Hakkındaki Tebliğ”, **Tanin**, 8 Aralık 1943, s.1.

muvafakatine dayanan devamlı bir sulhun tesisini istihdaf etmektedir. Harpten sonra bütün milletler baskıdan kurtularak kendi hususi temayülleri ve hususi güvenleri dahilinde hür ve müstakil hayata kavuşacaklardır”⁸².

Amerika Cumhurbaşkanı Mr.Roosevelt Tahran’da bulunan Amerikalı gazetecilere yaptığı konuşmasında Tahran Konferansı’nın sonuçlarını açıklamıştır. Tahran Konferansı’nın iki amacı olduğunu, birincisinin milletler üstünde kahredici bir baskı kurmak isteyen zalimleri mağlup etmek, diğerinin ise, savaştan sonra insanların bir daha savaşmamak üzere birliktelik kurması olduğunu dile getirmiştir⁸³.

Ömer Rıza Doğrul da Tahran Konferansı’nın iki hedefi olduğunu, birincisinin Almanya’ya karşı yapılan savaşı sonlandırmak, ikincisinin ise yenilmiş ve parçalanmış bir Almanya’yı da içine alan yeni bir Avrupa’ya şekil vermek olduğunu vurgulayarak, Roosevelt’in görüşlerini desteklediğini makalesinde belirtmiştir⁸⁴.

Nadir Nadi ise, üç devletin ortak politikalarını beraberce belirlemelerinin ve bunu böylece dünyaya bildirmelerinin, Tahran Konferansı’nda olumlu bir işbirliği ruhunun hakim olduğunu gösterdiğini söylemiştir.⁸⁵

Tahran Konferansı’nda, Moskova Konferansı kararlarından tamamen ayrı yeni bir karar verilmiştir. Bu da ‘istibdadı, esareti, zulmü ve cehaleti imha etmek için kalpleri ve ruhları ile demokrasilerle iş birliği yapacak olan büyük küçük bütün milletlerin iş birliğini ve demokrasilerin faaliyetine iştirakini’ temin hususunda verilen karardır⁸⁶.

M. Zekeriya Sertel’e göre: şimdiye kadar harp harici kalmış milletler içinde kalpleri ve ruhları ile demokrasilerin davasını benimseyen, dünyadan baskıyı, esareti ve zulmü kaldırmak isteyen fakat şimdiye kadar onların faaliyetine iştirak etmeyen Avrupa’da üç millet vardır. Bu devletler: İsveç, İsviçre, Türkiye’dir. Sertel makalesinde;

⁸² M. Zekeriya Sertel, “Tahran Konferansında Verilen Kararlar Hakkında”, **Tan**, 8 Aralık 1943, s.1.

⁸³ “Konferansa Dair Resmi Tebliğ Dün Neşredildi”, **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1943, s.3.

⁸⁴ Ömer Rıza Doğrul, “Tahran Konferansı Neticeleri”, **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1943, s.3.

⁸⁵ Nadir Nadi, “Üç Şefin Tahrandaki Kararları”, **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1943, s.3.

⁸⁶ Aynı yerde, s.3.

harp harici kalmayı daha faydalı bulan bu devletlerle iş birliği mi yapılmak istendiğini sormakta, iş birliğinin nasıl yapılacağını bilinmediğini belirttikten sonra; bu kararın, şimdiye kadar harp dışı kalmış milletler için yeni bir safha açacağını söylemektedir⁸⁷.

Tahran Konferansı, savaşın son ve kesin safhasını tespit eden, üç büyük devlet arasında savaşta ve barışta işbirliğini perçinleyen ve bu itibarla yeni bir devrin başlangıcını müjdeleyen önemli bir olaydır. Bu Konferans, mihvercilerin siyasi mağlubiyetleri, savaş sahasında da sonun başlangıcı olarak yorumlanabilir⁸⁸.

G. Kahire Konferansı

Tahran Konferansı'nda üç büyükler, Avrupa'da savaşı bir an evvel bitirebilmek için, şimdiye kadar savaş dışı kalmak konusunda başarılı olmuş olan hürriyet ve barış taraftarı küçük ve büyük devletleri de kendileri ile daha yakından iş birliği yapmaya ve savaş faaliyetlerine iştirak etmeye daveti kararlaştırmışlardı. Avrupa'da bu vasıfları taşıyan üç devlet vardı. Bu üç devlet: İsveç, İsviçre ve Türkiye idi.

Tahran Konferansı'ndan sonra üç büyükler Türkiye Cumhurbaşkanı'nı Kahire'ye davet edince, ilk akla gelen şey Türkiye'nin müttefikler yanında daha faal bir rol oynamaya davet edileceği olmuştu. Kahire'de Sovyet Rusya'nın iştiraki ile Roosevelt, Churchill ve İnönü arasında gerçekleşecek görüşmeler, dünyanın her tarafında büyük bir ilgi ile takip edilmiş ve konuşmaların sonucu merakla beklenmiştir⁸⁹.

Beklenen görüşmeler, Amerika Başkanı Mr. Roosevelt, Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve İngiltere Başbakanı Mr.Churchill, İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Anthony Eden ve Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun katılımıyla 4-5-6 Aralık 1943 tarihlerinde Kahire'de gerçekleşmiştir⁹⁰.

⁸⁷ M. Zekeriya Sertel, "Tahran Konferansında Verilen Kararlar Hakkında", **Tan**, 8 Aralık 1943, s.1.

⁸⁸ Aynı yerde, s.1.

⁸⁹ M. Zekeriya Sertel, "Kahire Buluşması Münasebetiyle Aydınlanan Meseleler", **Tan**, 12 Aralık 1943, s.1.

⁹⁰ "Milli Şefle Roosevelt, Churchill Arasındaki Kahire Mülakatı Bitti", **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1943, s.1.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, konferansa gitmeden önce, 14 Ocak 1944 günü Çankaya'da bir toplantı yapmıştır. Toplantıya Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioglu, Mareşal Fevzi Çakmak, Genel Kurmay İkinci Başkanı General Kazım Orbay ve bu sırada Türkiye'ye bulunan Londra Büyükelçi Rauf Orbay katılmışlardır. Toplantıda, Türkiye'nin savaşa girmesi konusu konuşulmuştur. İsmet İnönü, toplantıya katılanlara siyasi ve askeri son durumu sormuş, izlenecek politika için görüşlerini almıştır⁹¹.

Genelkurmay adına Kazım Orbay, bilgi vermiştir. Almanya ile yapılan 'Dostluk Paketi' gereği vaat edilen silah ve cephanenin bir yıl içinde tamamlandığını, İngilizlerin vaat ettikleri silah ve teçhizatın sadece bir bölümünün geldiğini, gelenlerin de bazı eksiklikleri yüzünden kullanılmayacak durumda olduklarını belirtmiştir. İsmet İnönü, Londra Büyükelçisi Rauf Orbay'a da fikirlerini sormuştur. Rauf Orbay, İngilizlerin 500 Sherman tank, 500 Speed Fire uçağı, bir çok top, tüfek, askeri gereçleri vaat ettiklerini fakat vaat edilenlerin yarısını gönderdiklerini ve sözlerini tutmadıklarını söylemiştir. Onlara verilecek cevabın “sözünüzü tutun, sözümüzü tutalım” olması gerektiğini sözlerine eklemiştir. İsmet İnönü, Kahire Konferansı'na, bu müzakere anahtarı ile gitmiştir⁹².

M. Zekeriya Sertel 13 Aralık'ta yayınlanan makalesinde, Türkiye'nin İngiltere ile müttefik olmakla beraber, Amerika ve Sovyetlerle hiçbir siyasi anlaşması olmadığını bu yüzden de bu üç devletin, özellikle savaş sonrası faaliyetlerine iştirak edemediğinden bahsetmiştir. Ona göre; bundan sonra aktif bir siyaset takip ederek, müttefikimize fiili yardımda bulunmaya karar vermeden önce de, diğer devletlerle de oturup konuşmak ve mümkün olursa bir takım siyasi anlaşmalar yapmak gerekmektedir⁹³.

İşte Kahire Konferansı Türkiye'ye ilk defa bu fırsatı vermiştir. İsmet İnönü, Kahire'de yalnız İngiliz başbakanı ile değil, Amerika ve İngiltere ile de karşılıklı menfaatlerimiz etrafında doğrudan doğruya görüşmek ve fikir alışverişinde bulunmak imkanını bulmuştur.

⁹¹ Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım**, İstanbul, Emre Yayınları, 1993, s.13-14.

⁹² Aynı yerde, s.13-14.

⁹³ M.Zekeriya Sertel, “Kahire Buluşması Münasebetiyle Aydınlanan Meseleler”,**Tan**,13 Aralık 1943, s.1.

Türkiye Cumhurbaşkanının bu konferansa katılımı, basında İngiltere ve Türkiye'yi birbirine bağlayan ittifakın ve Türkiye ile Amerika ve Sovyet Rusya arasındaki sağlam dostluk ilişkilerinin açık bir görünüşü olarak değerlendirilmiştir. Başkan Roosevelt, Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Churchill genel siyasi durumu gözden geçirmişler ve bu siyasi durumun üç devletten her birinin kendine ait ve karşılıklı menfaatleri ile olan ilgisi üzerinde dikkatle durulmuştur. Bu suretle Kahire görüşmeleri, dört devletin aralarındaki ilişkilerin ilerisi için çok faydalı ve çok verimli olmuştur.⁹⁴

Yunus Nadi'ye göre, Birleşik Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya adına yapılan çok nazik davet üzerine Cumhurbaşkanı Milli Şef İnönü'nün, beraberinde Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile birlikte Kahire'ye gittiği haberi bütün yurttta sevinçle karşılanmıştır. Çünkü gerek savaş meydanlarında, gerek barış masalarında büyük işler başarmış İnönü'nün, bizzat Kahire'de devletimizi temsil etmesi halkın gözünde çok önemli bir yer tutmuştur. Diğer taraftan dünya geleceğinin söz konusu edildiği sıralarda iki Anglo-Sakson şefinin Tahran dönüşü Kahire'de İnönü ile buluşmasının asıl önemi; dünya parçası üzerinde bugünkü ve yarınki meseleleri beraberce gözden geçirme düşüncesidir. Yunus Nadi makalesinde özellikle buna yer vermiştir⁹⁵.

Dışişleri Bakanımız Numan Menemencioğlu Kahire'den Ankara'ya döndükten sonra Türk ve Müttefik gazetecileri kabul etmiş ve Konferans hakkında bilgi vermiştir. Kahire Konferansı'nın savaşın geldiği aşamada en önemli olaylardan biri olduğunu, Kahire'den Türkiye'nin son derece memnun olarak döndüğünü ve Kahire'de savaşla ilgili birçok konunun konuşulduğunu söylemiştir. Açıklamasında detaylara girmemiş, konuşmaları sırasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin direktifleri doğrultusunda kaldığını ve Türkiye'nin dış siyasetinin değişmediğini sözlerine eklemiştir⁹⁶.

Kahire Konferansı Roosevelt, İsmet İnönü ve Churchill arasında yapılmış olmakla beraber, dörtlü bir buluşma addedilmektedir. Çünkü Sovyetler namına konferansa iştirak edecek olan Vichinsky vaktinde yetişemediği için konuşmalarda hazır

⁹⁴ Nadir Nadi, "Üç Şefin Tahrandaki Kararları", **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1943, s.3.

⁹⁵ Yunus Nadi, "Kahireden Dönüş", **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1943, s.1.

⁹⁶ "Kahire Konferansının Uyandırdığı Akisler", **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1943, s.1-3.

bulunamamış, fakat Numan Menemencioğlu'nun ifadesine göre, Vichinsky'siz de Sovyet Rusya konferansta hazır bulunmuştur. Konferans münasebeti ile neşredilen tebliğde de Sovyet Rusya hakkında şu cümleler yer almıştır:

“Kahire görüşmeleri alakadar dört devletin aralarındaki münasebetlerin ilerisi için çok faydalı ve çok verimli olmuştur. Amerika ve İngiltere demokrasilerinin Sovyet Rusya ile mevcut olan menfaat ve görüş birliği ve Türkiye ile adı geçen devletler arasındaki gelenekli dostluk Kahire konferansının bütün seyri esnasında bir kere daha teyyüt etmiştir⁹⁷”.

Görülüyor ki Kahire Konferansı'nın olumlu neticelerinden biri de Türk-Sovyet dostluğunun teyidinde vesile olmuş bulunmasıdır.

H. Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Teşkilatının Hazırlıkları

Moskova, Tahran ve Kahire Konferansları'ndan sonra, savaş sonrasında yeni bir güvenlik teşkilatı kurulması ve bunun hazırlıklarının yapılması fikri her geçen gün daha da artmıştır. Bu hazırlıklar ve yeni bir güvenlik teşkilatı kurulması fikri tüm dünya basını gibi Türk basınında da yer almıştır.

31 Ocak 1944 tarihli Tanin Gazetesi'ne göre Birinci Dünya Savaşı kendisinden önceki savaflara bakarak gerek devam süresi gerekse toplumsal, siyasi ve ekonomik alanda sebebiyet verdiği büyük değişiklikler ve doğurduğu sefaletler bakımından çok şiddetli olmuş, bunun üzerine milletler aralarındaki tartışmaları gidermek ve bir daha savaş yapmamak için bir Milletler Cemiyeti'nin etrafında toplanmayı kabul etmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı ise Milletler Cemiyeti'nin önünde patlak vermiş ve Cemiyet savaş karşısında tam bir zaafiyet göstermiştir. Milletler Cemiyeti kendisinden beklenen vazifeyi yerine getirememiştir. Dünyanın yeniden kurulacak fakat gerektiği zaman gerçekten kuvvetli yaptırımlarla savaşa engel olabilecek uluslararası bir teşkilata ihtiyacı doğmuştur⁹⁸. Bu ihtiyaçtan birçok devlet adamı bahsetmiş, fakat Milletler Cemiyeti ismini daha önce göstermiş olduğu zaafılardan dolayı ağızlarına almamışlardır.

⁹⁷ M.Zekeriya Sertel, “Kahire Buluşması Münasebetiyle Aydınlanan Meseleler”, **Tanin**, 14 Aralık 1943, s.1.

⁹⁸ Tergen Hacim Çarıklı, “Harp Sonunda Yeni Bir Milletler Cemiyeti Doğacak mı?”, **Tanin**, 31 Ocak 1944, s.5.

Yeni bir güvenlik teşkilatı kurulması fikri Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazılarında da yer almıştır. O'na göre, Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Cordell Hull milletlerarası barışı korumak için bir kuvvet oluşturmayı gerekli görmüştür. Bu kuvvetin milletlerarası bir işbirliği üzerine kurulması ve milletlerarasında çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü için bir adalet divanının kurulması fikri üzerinde de durmuştur⁹⁹.

I. Dumbarton Oaks Konferansı

İkinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen yıllarında ve savaşın Müttefikler lehinde gelişmeler gösterdiği sıralarda, Müttefik devletlerin, gelecek barışı; askeri, siyasi ve örgütlenme yönünden hazırlamak için düzenledikleri konferanslardan önemli biri de Dumbarton Oaks Konferansı'dır¹⁰⁰.

Moskova Konferansı'nda dört büyük devlet; Amerika, İngiltere, Rusya ve Çin, dünya barışını korumak ve yeni bir dünya düzeni kurmak için düşündüklerini, bir proje halinde hazırlamayı kararlaştırmışlardır. Büyük devletlerin hepsi bu konu ile uğraşmış ve her biri kendine göre, dünyanın geleceği açısından uygun gördüğü tedbirleri anlatan bir proje hazırlamıştır. Hazırlık devresi geçmiş ve bu projelerin değindiği tedbirleri, düşünceleri karşılaştırmak sırası gelmiştir. Bunun üzerine, Washington'da Dumbarton Oaks Malikanesinde, devletler arasındaki birleşme ve ayrılma noktalarını tespit etmek ve dört değişik projeden bir tek proje meydana getirmek için Dumbarton Oaks Konferansı düzenlenmiştir¹⁰¹.

Birleşik Amerika'nın İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin temsilcilerini, savaştan sonra kurulacak barış ve güvenlik teşkilatının şekli hakkında görüşmek üzere toplantıya davet etmesi üzerine müzakerelerin 21 Ağustos'ta Dumbarton Oaks'ta başlamasının kararlaştırıldığını Cumhuriyet Gazetesi duyurmuştur. Yavuz Abadan'a göre, önce Amerikan, İngiliz, Rus delegelerinin katılımıyla başlayıp sonradan başka devletlerin de katılması suretiyle safha safha gerçekleşecek olan Amerika'daki görüşmeler, son dünya

⁹⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Milletlerarası Zabıta Kuvveti Milletlerarası Adalet Divanı", **Tanin**, 30 Mart 1944, s.1.

¹⁰⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s.621-622.

¹⁰¹ Ömer Rıza Doğrul, "Büyük ve Küçük Milletlerin Yeni Dünya Nizamında Mevkileri", **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1944, s.3.

buhranının en önemli siyasi olayıdır. Çünkü bu müzakereler savaş sonrası dünyanın geleceğini tayin edecektir. Yavuz Abadan, görüşmelerin tek hedefinin, insanlığı gelecekte korkunç maceralardan alıkoyacak, kanlı felaketlerden koruyacak bir barış ve güvenlik teşkilatının temellerini atmak; milletler arasında karşılıklı saygı ve yardım esasına dayanan, her milletin doğal hayat ve hürriyet haklarını koruyan bir işbirliği sistemi kurmak; kendi sınırları dışında tecavüz tehdidinde bulunacak devletlere karşı dünya barışını koruyacak esasları kararlaştırmak olduğu belirtilmiştir. Delegationların, büyük insani bir ödev altında olduğunu, insanlığın gerçekten yaşamağa değer mutlu bir yarına kavuşabilmesinin, onların kararlarındaki isabete bağlı olduğunu sözlerine eklemiştir¹⁰².

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki girişimlere oranla, bu seferki hazırlıklar, daha geniş başarı şansına sahip olmuştur. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya emniyeti ile ilgili konularda çekimsiz kalan Amerika, bu defa yeni bir güvenlik teşkilatı kurma konusunda büyük kararlılık göstermiştir.

Dumbarton Oaks Konferansı'nın ilk toplantısını açan Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Mr.Cordell Hull, kuvvetle desteklenmediği taktirde barışı korumak için yapılacak her türlü girişimin havada kalacağını söylemiş ve uluslararası işbirliğinin iase ve gıda maddeleri, yardım, kalkınma ve para işleri konferansları ile başladığını söyleyerek, zaferi kazandıktan sonra bütün gelecek nesiller için barış, hürriyet ve refahın istisna ettirilebileceği temellerin atılmasına yardım etmenin kongrede bulunanların vazifesidir, demiştir. Mr.Cordell Hull, barış azminin ancak barış lehinde bir harekete varabilmesi için kurumlar kurulmasına ihtiyaç olduğunu dile getirmiş ve adil ve devamlı bir sulhun esaslarını kurmak için beraberce çalışması gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra Bakan, Birleşmiş Milletler'in milletler arasında dostane ilişkilerin devamı için lazım olan istikrar, refah, emniyet ve barış şartlarını meydana getirmek üzere yapılan ortak gayretlerin, uygulanmasında kabul edilen antlaşmaları desteklemelerinin gerektiğini teyit ederek bütün bunların uluslararası bir teşkilat kurulması için temel nitelikte olduğunu tekrarlamıştır. Yine aynı konuşmasında, Mr.Cordell Hull, Dumbarton Oaks'ta temsil edilen hükümetlerin yani Birleşik Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya

¹⁰² Yavuz Abadan, "Dünya Emniyetinin Esasları", **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1944, s.1.

hükümetlerinin 30 Aralık 1943 tarihli Moskova Konferansı yapıldığı zaman büyük veya küçük milletlere barış getirmek niyetini açıkça ilan etmiş olduklarına işaret ederek Moskova'da bu beyannameyi imzalayan hükümetlerin bütün barışsever milletlerin ortak hareketi ile barış ve emniyeti korumak maksadı ile kurulmuş uluslararası bir teşkilatın tesisinde sorumluluk sahibi olacağını açıklamıştır¹⁰³.

Mr.Cordell Hull, sözlerine şöyle devam etmiştir :

“Bu teşekkülü destekleyecek olan kuvvet, ihtiyaç görüldüğü zaman derhal harekete geçebilecek vaziyette bulunmalıdır. Dünya milletleri, sulh tehdit edildiği zaman imkan dahilinde müşterek bir harekete geçmeye yeter miktarda ve daima hazır kuvvetler muhafaza etmelidirler. Birleşik Amerika hükümeti, Çin ile de şimdiki gibi istişareler yapıldıktan sonra elde edilecek neticeleri Birleşmiş Milletler'in hükümetlerine ve sulhsever diğer milletlere bildirmek niyetindedir”.

Dışişleri Bakanı, Birleşmiş Amerika'nın pratik sonuçlar elde edilir edilmez bunların incelenmek ve açıktan tartışılmak üzere ABD halkına bildirilmesini arzu ettiğini de söyleyerek sözlerini bitirmiştir¹⁰⁴.

Türk basınının Amerikan basınından yaptığı aktarmalara göre, görüşmeler iyi başlamış, realizm ve iyimserlik havası içinde devam etmiştir. Amerikan Sunday Dispatch Gazetesine göre, Dumbarton Oaks Konferansı'nda kabul edilecek antlaşmada savaş sonrası dünya belli başlı beş emniyet bölgesine ayrılacaktır. Bu bölgelerin her birinde, bu bölgelerin kendi polis ve şefleri bulunacaktır. Bütün bölgeler 4 büyük devlet meclisinin kontrolü altında bulunacaktır. Rusya ile Çin, en büyük ve en kuvvetli bir bölge olan Asya'dan sorumlu olacaktır. İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar; Fransa'da ve İngiltere'de bir emniyet kuvveti bulunduracaklardır. Muhtemel olarak; bir Türk, Yunan ve Yugoslav polisi Balkanlar'la meşgul olacaklardır.¹⁰⁵

Amerikan, İngiliz ve Sovyet heyetlerinin başkanları 29 Ağustos 1944'te şu ortak açıklamayı yayınlamışlardır:

¹⁰³ “Harp Sonrası Dünya Emniyet Teşkilatı”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1944, s.3.

¹⁰⁴ “Harp Sonrası Dünya Emniyet Teşkilatı”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1944, s.3.

¹⁰⁵ “Dünya Sulhünü Korumak İçin”, **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1944, s.1.

“Bir hafta süren müzakerelerden sonra 3 murahhas [devlet adına görevli kimse] heyet reisleri, kurulacak olan uluslararası sulh ve emniyet teşekkülünün aşağıdaki noktaları ihtiva etmesi için tavsiyelerde bulunmak hususunda aralarında umumi bir anlaşma husule geldiğini [olduğunu] bildirmekle bahtiyardırlar:

1. Bütün sulhsever milletlerin hakimiyet ve müsavat [eşitlik] prensiplerine dayanan ve sözü geçen milletlerin mümessillerinden mürekkep [oluşturulmuş] umumi bir meclis kurulması.

2. Muayyen [belli] zamanlarda seçilecek daha az sayıda devletlerden mürekkep bir heyet vücuda getirilmesi.

3. Sulh ve emniyetin muhafazası için elzem olan uluslararası bir adalet divanının tesisi ve ihtilafların sulh yolu ile hallini mümkün kılacak hakiki tedbirler alınması”¹⁰⁶.

Konferansın ilk müzakereleri 4 Eylül’de bitmiştir. Savaşın sona ereceğini ve kurulacak olan genel meclise eşit söz hakkına sahip olmaları koşuluyla bütün Birleşmiş Milletler temsilcilerinin katılımına oybirliği ile karar verilmiştir. Ayrıca uluslararası bir mahkemenin de teşkili tasarlanmıştır¹⁰⁷.

Başkan Roosevelt, 23 Eylül 1944’te düzenlediği basın toplantısında Dumbarton Oaks müzakerelerinin son derece memnuniyet verici bir şekilde gelişmekte olduğunu beyan etmiştir. Bu müzakereler sayesinde savaş sonrasına ait meselelerin kolaylıkla halledilmesinin de mümkün olacağını sözlerine eklemiştir¹⁰⁸.

Amerikan Dışişleri müsteşarı Mr.Stettinius, emniyet konferansının birinci safhasının 28 Eylül Perşembe günü sona ereceğini ve Cuma sabahı Amerikan, İngiliz ve Sovyet heyet başkanları tarafından bu konferansın çalışmaları hakkında ortak bir açıklama yayımlanacağını bildirmiş ve dünya teşkilatının esasları hakkında çok memnuniyet verici gelişmeler kaydedildiğini, yalnız bir kaç meselenin halledilmemiş kaldığını ekleyerek, meselelerin %90’ı hakkında tam bir anlaşma olduğunu söyleyen Başkan Roosevelt’in beyanları ile aynı görüşte olduğunu bildirmiştir¹⁰⁹.

¹⁰⁶ “Uluslararası Emniyet Teşkilatı”, **Tanin**, 31 Ağustos 1944, s.2.

¹⁰⁷ “Harp Sonrası Konferansı İşini Bitirdi”, **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1944, s.1.

¹⁰⁸ “Dünya Emniyet Konferansı”, **Tanin**, 24 Eylül 1944, s.1.

¹⁰⁹ Aynı yerde, s.2.

29 Eylül'de yayınlanan ortak açıklamada şöyle denilmiştir:

“Dünya emniyetini ve sulhunu koruyacak tedbirler üzerinde geniş ölçüde anlaşmalar hazırlanmıştır. Bu anlaşmalar alakalı devletlere sunulacak ve tetkik edildikten sonra bu devletler arasında umumi anlaşma esası meydana gelecektir. Konferansın ikinci safhası Büyük Britanya, Birleşik Amerika ve Çin devletleri arasında yapılacaktır ¹¹⁰”.

Konferansın ikinci safhası 30 Eylül'de açılmıştır. Bu müzakerelere İngiltere, Amerika ve Çin delegeleri katılmıştır. Açılış oturumunda Dışişleri Bakanı Mr.Cordell Hull, konferansın birinci safhasında Amerikan, İngiliz ve Rus delegeleri tarafından gerçekleştirilen mükemmel işin diğer memleketlerle bütün barışsever milletler arasında tam bir antlaşmaya varılması için geniş ölçüde yardım edeceğini söylemiştir. Burada alınan sonuçların serbestçe tartışılabilmesi için diğer milletlere bildirileceğini de eklemiştir. Daha sonra Dışişleri Bakanı Dumbarton Oaks'ta yapılan çalışmalarını tamamlamak üzere yakında bütün Birleşmiş Milletler'in katılacağı başka bir konferans toplanacağı ümidini dile getirmiş ve Birleşmiş Milletler'in takip ettikleri büyük hedefin barış ve uluslararası emniyeti koruyacak şartlar meydana getirmek, bütün insanlığın refahını temin etmek olduğunu belirtmiştir ¹¹¹.

Konferansın ikinci safhası 9 Ekim 1944'te sona ermiştir. Görüşmelerin sonucunda belirlenen plan 10 Ekim'de Washington, Londra, Moskova ve Çungking'de aynı zamanda ilan edilmiştir. İlan edilen plana göre, savaş sonrası kurulacak olan uluslararası güvenlik teşkilatı eski Milletler Cemiyeti'ne benzetilmiş ve Birleşmiş Milletler Meclisi adını almıştır ¹¹².

B.B.C.'nin bildirdiğine göre, teşkilatın esas organları şu şekildedir ¹¹³:

a) Barışsever tüm milletlerin katılımı ile bir '**Genel Kurul**' kurulacaktır. Genel kurula yeni üye milletler alınması güvenlik konseyinin tavsiyesi ile olacaktır. Her üye devletin bir oyu olacak ve büyük küçük her devlet aynı hukuki eşitliğe sahip olacaktır.

¹¹⁰ “Dünya Emniyeti”, **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1944, s.1.

¹¹¹ “Sulh ve Emniyet Teşkilatı”, **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1944, s.3.

¹¹² “Sulh Nasıl Korunacak”, **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1944, s.1.

¹¹³ Aynı yerde, s.3.

Her üye devlet tecavüzü önlemek amacıyla ve gerektiğinde güvenlik konseyi tarafından kullanılmak üzere eşit miktarda kara, deniz ve hava kuvvetlerini tahsis edeceğini taahhüt edecek ve özellikle milli hava kuvvetleri hazır bulunduracaktır. Genel kurulun kararları üçte iki çoğunlukla verilecektir.

b) İngiltere, Amerika, Sovyet Rusya ve Çin daimi üye olmak üzere bir '**Güvenlik Konseyi**' kurulacaktır. Muhtemel olarak Fransa da ileride daimi üyeler arasına kabul edilecektir. Bunlardan başka genel kurul üyelerinden bulunan devletler arasından 2 sene süreyle 6 geçici üye daha seçilecektir. Bu şekilde güvenlik konseyi fiilen 11 üye devletten oluşacaktır. Güvenlik konseyi uluslararası barış ve emniyeti korumak için gerekli olan yaptırımları kullanmak hakkına sahiptir. Genel kurulun vereceği kararlar hakkında kesin hükmü güvenlik konseyi verecektir. Barış ve emniyetin korunması için güvenlik konseyinin başvuracağı bir çok tedbirler belirlenmiştir. Bunlar, kavga çıkaran devletle haberleşmeyi kesmek, siyasi ve ekonomik ilişkileri kesmek, zorlayıcı tedbirler koymak ve son olarak fiilen tecavüz hareketlerine engel olmaktır.

c) Güvenlik konseyi ile sıkı bir işbirliği yapmak üzere bir '**Askeri Komite**' de oluşturulacaktır. Bu askeri komiteye güvenlik konseyine dahil üye milletlerin kurmayları katılacaktır.

d) Uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için bütün bu teşkilat yanında bir de '**Uluslararası Adalet Divanı**' oluşturulacaktır.

Yayınlanan açıklamada belirtilen geçici bir hükümde, güvenlik konseyi kuruluncaya kadar Moskova Konferansı'nda emniyet beyannamesine imza koymuş devletler tarafından bu görevin yapılacağı belirtilmiştir¹¹⁴.

Bu planın esaslı noktaları Türk basınında ise şu şekilde yer almıştır:

Birleşmiş Milletler adı altında uluslararası bir teşkilat kurulacaktır. Bu teşkilatın bazı amaçları olacaktır. Bu amaçlar; uluslararası barış ve emniyetin korunması, bu amaçla, gereken bütün ortak tedbirlerin alınması, barış antlaşmalarının yenilenmesi,

¹¹⁴ "Sulh Nasıl Korunacak", **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1944, s.3.

barışı bozmak üzere girişilecek her türlü tecavüz hareketinin ortadan kaldırılması, milletler arasındaki dostane ilişkilerin gerçekleştirilmesi ve dünya barışını desteklemek için gereken diğer bütün tedbirlerin alınmasıdır ¹¹⁵.

Mr. Roosevelt, Dumbarton Oaks Konferansı'nda hazırlanan plana dair yayımladığı bir açıklamada, Dumbarton Oaks'ta ele alınan konunun çetinliği karşısında alınan sonuçların çokluğundan son derece memnun kaldığını hatta hayret ettiğini belirterek, Konferans'ta ortak düşmanı dünyayı bir daha savaşa sokmayacak şekilde mağlup etmeyi, sonra da milletlerin emniyeti için yeni bir taarruza uğramamaları amacını güden bir barış teşkilatı oluşturmaya çalıştıklarını sözlerine eklemiştir. Dışişleri Bakanı Mr.Cordell Hull da, dünya barış ve emniyetini fiilen devam ettirecek milletlerarası bir teşkilatın oluşturulmasının uzun zamana bağlı olan zor bir mesele olduğunu, savaştaki fedakarlıkların boşa çıkmaması için büyük bir azim ve devamlı bir gayret sarfedilmezse, bu kadar geniş hedeflere erişmeyi ümit edemeyeceklerini söylemiştir. Dumbarton Oaks Konferansı'nda hazırlanan planın resmi metninin birer sureti Birleşmiş Milletler hükümetlerinin Washington'da bulunan bütün temsilcilerine verilmiştir ¹¹⁶.

J. Yalta Konferansı

Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında yapılan birinci toplantı Tahran'da yapılmış ve Almanya'nın en kısa zamanda yenilmesi için gerekli askeri tedbirler alınmasına karar verilmiştir. Tahran'da askeri hareket ön planı işgal etmiştir bununla beraber politika meselelerinde de bazı prensip kararları alınmıştır. Üç liderin ikinci kez bir araya gelmeleri Yalta Konferansı'yla olmuştur. Bu toplantıda da politika meselelerinin ön plana çıkmıştır, çünkü artık muharebe tasfiye safhasına girmiştir. Gelecek barışın temellerini teşkil edecek prensipler konuşulduğu için bu konferansa İkinci Dünya Savaşı barış konferansı mahiyeti verilebilir ¹¹⁷.

¹¹⁵ "Sulhu Koruma Planı", **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1944, s.3.

¹¹⁶ "Sulhu Koruma Planı", **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1944, s.3.

¹¹⁷ A. Şükrü Esmer, "Üçlerin Toplantısı", **Ulus Gazetesi**, 4 Şubat 1945, s.3.

Yalta Konferansı'ı, Müttefikler'in zaferi kazanacağını belli olmaya, yani savaşın sonunun görünmeye başladığı dönemde, gelecekteki barışın esaslarını saptamak üzere yapılmıştır ¹¹⁸.

1945 yılındaki Türk basınında Üçler Konferansı olarak da adlandırılan bu konferans Churchill, Roosevelt ve Stalin arasında gerçekleşmiştir. Barış düzeninin kurulması konusunda her üç devlet başkanı da, kendi kafalarındaki amaç ve tasarılarla konferansa katılmışlardır ¹¹⁹.

5,6 ve 11 Ocak 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Stalin, Churchill ve Roosevelt arasında yapılacak toplantı ve bu toplantıda konuşulacak konular üzerinde durulmuştur.

Ömer Rıza Doğrul, İngiltere ile Amerika'nın genel emniyeti sağlamak için ittifaklar sistemi yerine Dumbarton Oaks Konferansı'nda hazırlanan proje etrafında hareket için kuvvetli bir girişimde bulunmaları ve Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Yalta Konferansı'nda bu işi başarmalarının beklendiğini Cumhuriyet Gazetesi'ndeki makalesinde belirtmiştir ¹²⁰.

Yavuz Abadan da konferansın gündeminde ilk planda, savaşı en kısa zamanda zafer ve başarı ile sona erdirmenin olduğunu, bütün dünyanın üçler toplantısından, insanlığın ortak amacı ile sürekli menfaatlerini yeni bir zafere ulaştıracak bir sonuç çıkmasını ümitle beklediğini dile getirmiştir ¹²¹.

Ulus Gazetesi de toplantıyı yakından takip etmektedir. A.Şükrü Esmer, Ulus Gazetesi'nde yayınlanan makalesinde konferansın önemi üzerinde durmuştur. Üç büyük devlet barışın korunmasında yalnız kendi menfaatlerini ve kendi görüşlerini telif etmek düşüncesiyle hareket eder ve başkalarının haklarını göz önünde tutmazlarsa milletlerarası adalet adına haksızlık etmiş olmakla kalmaz, aynı zamanda devamlı barışı

¹¹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.399.

¹¹⁹ Uçarol, a.g.e., s.623.

¹²⁰ Ömer Rıza Doğrul, "Emniyet Sistemleri", **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1945, s.3.

¹²¹ Yavuz Abadan, "Üçler Konferansı", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1945, s.3.

da kuramayacaklardır. O'na göre bu toplantı tarihin bir dönüm noktasıdır. Çünkü dünyayı iyiliğe de kötülüğe de götürecek olan yol toplantıdan çıkacak kararların isabet veya isabetsizliğindedir¹²².

Sovyet kuvvetlerinin Almanya'da taarruzlarına devam ettikleri bir sırada Stalin'in Moskova ve cephedeki orduları ile yakından temas edebilmesi zorunluluğu olduğundan Roosevelt ile Churchill Karadeniz'e gelmişler ve konferans Kırım'da Yalta şehrinde toplanmıştır. Konferansın yapıldığı şehre gazeteciler kabul edilmemiştir¹²³.

Amerikan generalleri, İngiliz mareşalları ve Sovyet askeri şefleri 4 Şubat'ta toplantılar yapmaya başlamışlardır. Bu toplantılar Başkan Roosevelt'in, Mareşal Stalin ve Churchill ile ikinci buluşmalarına başlangıç teşkil etmiştir. İlk toplantı sadece askeri olmuş, ikinci toplantıda ise diplomatlar da görüşmelere katılmışlardır¹²⁴.

Ömer Rıza Doğrul'a göre üç liderin konferans ile meşgul oldukları ve ayrıntılı planlarını hazırladıkları sırada göze çarpan en önemli olay, Almanya'nın doğudan fena halde sıkıştırıldığı gibi, batıdan da aynı şekilde sıkıştırılmasına başlanmasıdır. Konferansın bu sırada toplanması, savaşı bir an önce sonuçlandırmayı, Avrupa'nın geleceğini belirleyecek kararlar vermeyi gözettiklerini ortaya çıkarmaktadır. Konferansın en belirgin hedefi, savaş planlarını hazırlamaktan fazla Avrupa'yı savaştan barışa geçirecek ve geçiş devresinin iyi geçmesini sağlayacak, barışı temellendirecek esasları ve planları hazırlamak olmuştur. Bu Konferans müttefiklerin ilk barış konferansıdır, yarının ve barışın temellerini atmıştır¹²⁵.

Sekiz gün devam eden Konferans 12 Şubat'ta sona ermiştir. Konferans bitimini müteakip Londra, Washington ve Moskova'da gece 23:30'da yayımlanan deklarasyonda milletlerarası güvenlik teşkilatı ile ilgili şu hususlar yer almıştır¹²⁶:

¹²² A. Şükrü Esmer, "Üçlerin Toplantısı", **Ulus**, 4 Şubat 1945, s.3.

¹²³ "Üçler Konferansında Neler Konuşuluyor", **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1945, s.3.

¹²⁴ "Konferans Gece Gündüz Devam Ediyor", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1945, s.1.

¹²⁵ Ömer Rıza Doğrul, "Birinci Sulh Konferansı", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1945, s.3.

¹²⁶ "Karadeniz Konferansı Bitti", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1945, s.1.

“Üç Müttefik devlet şefi sulh ve emniyetin korunması için milletlerarası bir teşkilat kurulmasında mutabık ve hem fikirdirler. Bu teşkilat sayesinde yeni taarruz haberlerine mani olunacak ve harbe sebep olacak diğer siyasi ve iktisadi anlaşmazlıklar önlenecektir. Bu teşkilatın kurulmasında Dumbarton Oaks'ta hazırlanmış olan teklifler esas olacaktır. Bu tekliflerde muallakta kalmış olan ‘İntihab [oylama] meselesi’ de üç müttefik şefinin konferansında halledilmiştir.

Üç Müttefik şef, bütün Birleşmiş Milletler murahhaslarının [delegelerinin] 25 Nisan 1945'te San Francisco'da toplanmasında ve burada sulh ve güvenlik teşkilatına dair tekliflerin müzakere edilmesinde mutabık kalmışlardır.

Birleşmiş Milletlerin bu konferansında dünya emniyet nizamına dair teşkilatın beyannamesi hazırlanacaktır.

Fransa ve Çin Cumhuriyetleri de, Üç müttefik şef arasında milletlerarası teşkilat hakkında alınan kararları imzalamaya davet olunacaklardır. Bu karar ve intihab meselesinin çözülüş şekli, Fransa ve Çin'in imzalamasından sonra ilan olunacaktır”¹²⁷.

Kurtarılan memleketlerle ilgili de şu açıklama yayınlanmıştır :

“Üç Müttefik şef, kurtarılan veya mihverden ayrılan Avrupa memleketlerinde müşterek bir siyaset takip etmekte hemfikir bulunmaktadırlar. Bu memleketlerin kalkınmasında ve Avrupa'nın yeniden teşkilatlanmasında Atlantik beyannamesi esastır. Kurtarılan veya mihverden ayrılan memleketlerin siyasi ve iktisadi mücbir [zor] meselelerinin hallinde üç Müttefik devlet istişare ve müzakere edecekler ve kararlarını müşterek olarak ve demokratik esaslara göre vereceklerdir. Bu müşterek siyasetin, hem üç müttefik devletin, hem de kurtarılan memleketlerin menfaati için lüzumlu olduğunda mutabakat hasıl olmuştur.

Kurtarılan veya mihverden ayrılan Avrupa memleketlerinin kurulması icab eden siyasi ve iktisadi meseleleri ve buralara yapılacak yardımları müşterek bir plana göre hallolunacak, bu memleketlerde milli hayatın kurulması için faşizmle alakalı herşey kökünden kaldırılacaktır. Bu memleketlerde intihabla [oylama] ve demokratik usullere göre siyasi hayatın kurulmasını müttefikler bir vazife olarak telakki ederler. Burada esas Atlantik beyannamesi esaslarıdır ve her milletin istediği rejimi seçmekte hür olmasıdır.

Üç müttefik devletin kurtarılan memleketler hakkında müşterek kararı şudur:

¹²⁷ “Karadeniz Konferansı Bitti”, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1945, s.3. ; “Üçler Konferansı Bitti” , **Tanin**, 13 Şubat 1945 s.6.

1. Bu memleketlerde sulh ve sükunun temini,
2. İcâbeden ahvalde hususi tedbirler alınması,
3. Muvakkat [geçici] hükümetler kurulması ve bunların bütün demokrat unsurları içine alabilecek geniş esaslar üzerinde teşkilatlandırılması.

Bu hususlarda görülecek herhangi bir zaruri halde üç müttefik devlet derhal müşterek kararlar alacaklardır ve icap ederse müşterek tedbirlere tevessül edeceklerdir [başvuracaklardır] .

Bu kararlar Atlantik beyannamesi esaslarına, sulh ve emniyetin korunması usullerine dayanacaktır. Üç müttefik ümit ederler ki, bu şekilde diğer hürriyete aşık milletlere karşı üzerlerine aldıkları vazifeyi ifa etmiş ve dünya ailesine hür ve müstakil milletler hediye eylemiş olacaklardır”¹²⁸ .

Bu deklarasyonlardan anlaşılacağı üzere, devletlerin uzun zamandır görüştükları uluslararası bir teşkilatın kurulmasına Yalta Konferansı’nda resmen karar verilmiştir. Aynı zamanda kurulması kararlaştırılan teşkilatın tesisinin görüşülmesi için de, net bir tarih ve yer kararlaştırılmıştır. Ayrıca kurtarılan veya mihverden ayrılan devletlerin kalkınmasında Atlantik Misakı’nın esas alınacağına karar verilmiştir. Anlaşmazlıkların halledilmesinde de kararların müşterek ve demokratik esaslara göre alınacağını ilan edilmesi, yeni kurulacak dünya düzeni açısından önemli bir adım olmuştur.

Konferansta, üç müttefik devlet Dışışleri Bakanları’nın zaman zaman toplanarak görüş alışverişinde bulunmalarına karar verilmiştir. Konferans’tan sonra Müttefik devletler Dışışleri Bakanları gerektiği takdirde veya 3-4 ayda bir defa, Müttefik devletlerin başkentlerinde toplanacakları belirtilmiştir. Basına göre Dışışleri Bakanlarının ilk toplantısı Birleşmiş Milletlerin San Francisco Konferansı’ndan sonra Londra’da yapılacaktır. Üç müttefik devlet şefi, kendi hükümetleri arasındaki birliği savaşta olduğu gibi barış zamanında da devam ettirmeye ve takviyeye karar vermişlerdir. Müttefik devletler bunun, gerek kendi milletleri ve gerekse bütün dünya milletleri için kutsal bir vazife olduğuna inanmışlardır. Üç müttefik arasındaki birlik ve anlayış güvenilir ve sürekli bir barışın kurulmasında başlıca etken olmuştur. Atlantik

¹²⁸ “Karadeniz Konferansı Bitti”, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1945, s.3. ; “Üçler Konferansı Bitti” , **Tanin**, 13 Şubat 1945 s.6.

Beyanname'sinde belirtildiği gibi, her yerde her millet rahat yaşayabilecektir. Üç müttefik devlet kurulacak olan güvenlik teşkilatının diğer devletler için sulh ve refah getireceğine kuvvetle inanmışlardır ¹²⁹.

Dumbarton Oaks Konferansı'nda oy verme usulünde komisyon üyelerinden biri ile ilgili bir dava görüşülürken ilgili devletin oy verip vermemesi konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Rusya verilmesi gerektiği, İngiltere ve Amerika da verilmemesi gerektiği düşüncesindeydi. Bu Konferansta bu konu çözülmüştür ama nasıl olduğu bildirilmemiştir ¹³⁰.

Konferans sonunda Türk basınında; Birleşmiş Milletler'e bağlılığın her ülkede büyük ve şerefli bir zafer olarak ve yakın geleceğin hayırlı ve uğurlu temeli sıfatı ile algılandığı yer bulmuştur ¹³¹.

Konferans'ta alınan kararlar ile Almanya'yı yenmek, silahsızlandırmak, Almanya'nın bir zaman için bütün idaresini ele alarak savaş ve istila ruhunu köreltecek, dünya barışını ve milletlerin hürriyetini tehlikeye düşürecek her etkiyi ortadan kaldırmak konusunda tam bir antlaşma sağlanmıştır. Konferans'ın siyasi hedefi, milletlerarası hayatı yeniden kurmak ve bu hayatı emniyete kavuşturmak olurken, Konferans'ın bu yolda vardığı sonuç ise, küçük büyük bütün milletlerin, üç devletin liderliği ile müşterek hareketlerini sağlayacak vasıtayı bularak işletmeleri olmuştur. Ömer Rıza Doğrul, ulaşılan sonuçlar hakkında müttefik kaynaklardan gelen değerlendirmelere göre, büyük bir işin başarılmış olduğunu, daha mutlu bir dünya için sağlam temellerin atıldığını ve bu sonuçların adalet prensiplerine uygun olduğunu, Sovyet, İngiliz, Amerikan, Fransız ve Çin basınlarının bu nokta üzerinde birleştiklerini belirtmiştir ¹³².

¹²⁹ "Karadeniz Konferansı Bitti", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1945, s.3. ; "Üçler Konferansı Bitti" , **Tanin**, 13 Şubat 1945 s.3.

¹³⁰ A.Şükrü Esmer, "Birleşmiş Milletler Konferansı", **Ulus**, 16 Şubat 1945, s.3.; Veto meselesine son şekli San Francisco Konferansında verilmiştir. Buna göre, Güvenlik konseyinin kuvvet kullanmayı gerektiren kararlarında, beş büyük devletin oy birliği şart koşulmuştur. Yalnız barış yoluyla çözülecek meseleler bunun dışında bırakılmıştır. Bir de büyük devletler arasında oy birliğinin zaruri olması hiçbir milletin ihtilaflarını güvenlik konseyine sunmasına engel olmayacaktır. Ve konsey üyelerinden hiçbiri konseyin tetkikine sunulacak herhangi bir anlaşmazlığı inceleyerek tartışmadan geçirilmesine engel olmayacaktır.

¹³¹ Ömer Rıza Doğrul, "Netice ve Akisler", **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1945, s.3.

¹³² Aynı yerde, s.3.

F.Rıfıkı Atay, Konferansın büyük eserlerinden biri olarak; kurtarılan veya mihverden ayrılan bütün memleketlerde ortaklaşa bir politika gütmek için anlaşmalarını göstermektedir. Bu memleketlerde hiçbir rejim zorlanmayacak devletler rejim ve idarelerini tam serbestlikle seçeceklerdir. Atay, yayınlanan tebliğdeki bu beraberlik ve dayanışmayı ümit verici bulmaktadır ¹³³.

Dünya basınında Konferans geniş yer bulmuştur. İngiltere'deki gazeteler, Konferans planlarının dünya barışı için bir ana program oluşturduğu hususunda hem fikir olmuşlardır. Times Gazetesi Konferansı, 'Tarihte büyük bir hadise' olarak tanımlamıştır. Dıaly Herald, tebliğin Tahran demecinden daha tam, daha açık, aynı zamanda daha ayrıntılı olduğuna işaret etmiştir. Dıaly Express, Kırım demecinin bütün dünya meselelerinin geleceği için yüksek ve fedakar hisler taşıyan insanların işi olduğunu belirtmiştir. Yorkshire Post, demeci 'Bu asırda yayınlanan vesikaların en cesaret vericisi' olarak nitelendirmiştir. Konferansta verilen kararlar Birleşik Amerika'da her sınıf halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Ayan meclisi, olağanüstü olarak toplanmış ve kararları onaylamıştır. New-York Herald Tribune Gazetesi, 'Konferans müttefiklerin karar verme kabiliyetini ve kuvvet birliğini göstermiştir' derken, New-York Times Gazetesi de 'Konferansta verilen kararlar Avrupa'da zafere ve bütün dünyada barışa yol hazırlamıştır' demiştir. Sovyet Rusya'da basın, üç müttefik şefin hiç bir demecini bu kadar hararetle karşılamamıştır. Pravda Gazetesi, 'Üç büyük devlet şefi dünyanın bütün milletlerini hürriyete kavuşturmak arzularını ifade etmişlerdir' diyerek memnuniyetlerini belirtirken, Alman Haberler Ajansı ise 'Konferans, siyasi cinayetlerin en büyüğüdür ve eski Versay'ı kat kat aşmıştır' cümlesiyle memnuniyetsizliğini belirtmiştir ¹³⁴.

Konferansın hemen her ülkede sevinçle karşılanan sonucu, hak ve adalet esasları üzerine kurulacak sağlam, sürekli bir dünya barışının ilk temel taşı olmuştur. Konferansın, ciddi çalışmalar sonunda milli dileklerle insanlığın hakiki menfaatleri

¹³³ Falih Rıfıkı Atay, "Üçler Konferansı Bitti", **Ulus**, 14 Şubat 1945,s.2.

¹³⁴ "Kararların Akisleri", **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1945, s.1.

arasında haklı ve uzlaştırıcı bir denklik yaratmaya çalıştığı; dünya barış ve emniyetinin gerek kurulmasında gerekse korunmasında bütün hür milletlerin yapıcı işbirliği kararına vardığı, Kırım Antlaşması'nın özünü aydınlatan açıklamada açıkça belirtilmiştir¹³⁵.

Yavuz Abadan, Cumhuriyet Gazetesi'ndeki köşesinde Kırım Antlaşması'nın asıl değerini, kaynağını insanlığın özünden alan ahlaki ve hukuki prensiplerin, milletlerarası ilişkilerde hakimiyet sağlaması ve her alanda demokrasinin zaferini gerçekleştirme amacını gütmesi olarak belirterek şunları söylemiştir:

“Atlantik beyannamesi esaslarının; her milletin korkusuz, sıkıntısız yaşamasını, istediği rejimi seçebilmesini, dünya nimetlerinden faydalanmasını sağlayacak bir surette tatbiki kavuşacağı teyit olunuyor. Bu suretle Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt'in itibarda kalması için bütün nüfuzunu kullanmaktan çekinmeyeceğini açıkladığı Atlantik beyannamesi hükümleri, yarınki dünya nizamının genel prensipleri olarak diğer iki büyük devletin de bir kere daha tasvip ve tasdikine kavuşmaktadır. Kırım Antlaşmasına hakim olan düşünce, yarın ki dünya nizamının kuruluşunda her milletin hürriyetine, hakkına, payına hürmet duygusudur. Sürekli ve haklı bir dünya barışının, ancak haklarına sahip hür ve eşit milletlerin gönülden işbirliğine dayanabileceği göz önünde tutulursa, milletlerin yaşama haklarına gösterilen bu saygının İnsanlık ve medeniyetin geleceği hesabına ne kadar yaratıcı ve yapıcı bir kudret kaynağı olduğu kolayca anlaşılır. Kırım Antlaşmasının bütün dünyada ve çeşitli temayüller [eğilimler] güden muhitlerde yarattığı mesut akislerin hakiki sebebini bu noktada aramalıdır¹³⁶”.

Kırım Konferansı'nın sonucunda İngiltere ve Amerika ile Rusya arasında savaş sonrası düzene ait bütün meselelerin yüzde yüz çözülmüş ve her birinin kesin bir karara bağlandığı söylenemez. Fakat yayınlanan tebliğ içinden bir barış ve karşılıklı anlayış havası yükselmektedir ki bu da antlaşmanın mutlaka gerçekleşeceği kanaatini vermektedir¹³⁷.

Savaşın başlamasından Yalta Konferansı'nın toplanmasına kadar geçen bu süreçte; Türkiye açısından en önemli olay, Türkiye'nin savaşa sokulmak istenmesidir.

¹³⁵ Yavuz Abadan, “Kırım Antlaşmasının Esasları”, **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1945, s.1.

¹³⁶ “Kırım Konferansı Kararları”, **Vakit**, 14 Şubat 1945, s.4.

¹³⁷ Yavuz Abadan, “Kırım Antlaşmasının Esasları”, **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1945, s.1.

İlk kez Moskova Konferansı ile Türkiye'nin adı geçmeye başlamıştır. Müttefiklerin, tarafsız olan Türkiye'nin savaşa girmesini istemesiyle birlikte, basında savaşa girme ya da girmemenin kıyaslaması yapılmaya başlanmıştır. Bu konuda tüm basının aynı görüşte birleştiği görülmektedir. Türkiye'nin savaşa girmesi ile müttefikler birçok faydalar elde edeceklerdir fakat Türkiye bakımından pek tatmin edici olmayacaktır. Türkiye'nin vereceği her kararı kendi menfaatlerini göz önünde tutarak vermesi gerekmektedir. Türkiye'nin tarafsızlık siyasetini değiştirmemesi gerektiği, ancak milli bir zaruret karşısında savaşın kabul edilebileceği görüşünün tüm basında ortak olduğu görülmektedir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI'NA KATILMASINA TÜRK BASINININ YAKLAŞIMI

A. Türkiye Cumhuriyeti'nin Almanya ve Japonya'ya Savaş İlan Etmesi ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ne Katılması

İngiltere, Amerika ve Rusya barışsever memleketlerden kendilerine yakın gördükleri bir kısım devletleri yeni dünya düzenini kuracak olan birleşmiş milletler arasına almak istemişlerdir. Türkiye'nin savaştaki tarafsız durumu ile müttefikler davasına büyük hizmetler yaptığını dikkate almışlar ve Türkiye'ye de bu imkandan faydalanma fırsatı vermişlerdir. Bununla beraber Türkiye'nin savaşa girip girmemekte serbest olduğunu da bildirmişlerdir. Bu memleketimiz için övgüye değer bir başarıdır ¹.

Savaşın sonuna yaklaşıldığı ve müttefiklerin başarısının kesinleşmiş olduğu esnada, bu devletlerin öncülüğünde kurulacak olan bir dünya örgütünün dışında kalmayı hiçbir devlet arzulamamıştı ².

Dünyada beliren bu gelişmeler üzerine Büyük Millet Meclisi, Anayasanın 19. maddesi gereğince yapılan çağrı üzerine 23 Şubat saat 17:00'da Abdülhalik Renda'nın başkanlığında toplanmıştır. Toplantı açılır açılmaz, Başkan sözü Dışişleri Bakanı'na vermiş ve bunun üzerine kürsüye gelen Dışişleri Bakanı Hasan Saka, bir konuşma ile Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi ve Birleşmiş Milletler bildirgesine katılması hakkındaki hükümet teklifini, Meclisin onayına sunmuştur. Dışişleri Bakanının alkışlarla karşılanan konuşmasından sonra sırası ile kürsüye

¹ Asım Us, "Milli Siyasetimizin Zaferi", **Vakit**, 27 Şubat 1945, s.4.

² Gönübol, **Uluslararası Politika : İlkeler-Kavramlar-Kuramlar**, s. 534.

gelen vekiller Ali Rana Tarhan (İstanbul), Şemseddin Günaltay (Sivas), Mümtaz Ökmen (Ankara), Rasih Kaplan (Maraş), Emin Krişirgil (Zonguldak), Faik Öztrak (Tekirdağ) hükümet teklifinin kabulü lehinde konuşmalarda bulunmuşlar ve Türkiye'nin savaşın başlangıcından beri yürüttüğü siyasetin genel bir açıklamasını yapmışlardır. Daha sonra kürsüye gelen Başbakan Şükrü Saraçoğlu da bir konuşma yapmış ve sonra Ali Rana Tarhan (İstanbul), Kazım Özalp (Balıkesir), Faik Öztrak (Tekirdağ) ve Memduh Şevket Esendal (Bilecik) tarafından verilen ve Almanya ile Japonya'ya savaş ilanına ve Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne katılmamıza dair hükümet teklifinin kabulü açık oylamaya sunularak mevcut 401 üyenin oy birliği ile onaylanmıştır. Bu sonuç karşısında tekrar söz alan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Meclis'in her zaman olduğu gibi bu meselede de gösterdiği birlik karşısında hükümetin şükranlarını bildirmiştir³.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu yaptığı konuşmada, Türk milletinin fiili olarak savaşa iştirak etmemiş olmakla beraber demokrasi devletlerinin zaferlerine yardım ettiğini belirtmiş ve artık savaşa katılmanın menfaatlerimize uygun olduğunu şu sözleriyle anlatmıştır:

“Arkadaşlar, insanlık tarihinin son yıllarında bir takım insanlar türedi. Bunlar bayraklarını üstün ırk ve hayat sahası gibi saçmalarla süslediler. Bununla da kalmadılar, bütün hak ve adalet kaidelerini çiğneyerek küçük ve masum milletleri birer birer boyunduruk altına almaya başladılar ve dünyayı kapkara bir zindan haline soktular. Bu manzara karşısında insanlığı, medeniyeti, hürriyeti ve demokrasiyi kurtarmaya çalışan büyük devletler birbiri ardınca silaha sarıldılar ve büyük, ağır ve uzun fedakarlıklar sayesinde dünyaya yeniden yaşamak ümidini verdiler.

Türk Cumhuriyeti ilk tehlike dakikalarından itibaren sözünü, silahını ve kalbini demokrat milletlerin yanına koydu ve bugüne kadar meclis olarak ve hükümet olarak aldığı kararlarla aynı istikamete yol aldı. Bugün, bir adım daha atarak insanlığı, medeniyeti, hürriyeti, istiklali, demokrasiyi kurtarmak ve harb mücrimlerini [suçlularını] şiddetle cezalandırmak isteyenlerin arasına katılmak ve harb ortakları içinde öteden beri fiilen işgal ettiğimiz yeri bu

³ “Mihvere Karşı Harbe Girdik”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s.1., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İctima 2 (23 Şubat 1945), s. 131.

defa da resmen doldurmak istiyoruz. Bunu temin için de dünya ve insanlık menfaatlerine uygun olduğu kadar milli menfaatlerimize de uygun olarak Almanya ve Japonya'ya harb ilan etmek istiyoruz. Büyük Meclisin bugüne kadar aldığı tarihi kararlar daima çok faydalı ve uğurlu kararlar olmuş, bütün Türk milletinin ve bütün dünyanın takdirine mazhar olmuştur.

Bugünde tarihi bir kararla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu iş için alınacak müsbet kararın Türk milletine büyük faydalar temin edeceğine hükümetiniz candan kanidir. Bu kanaatimizi büyük Meclisin tasvibine arz ediyoruz”⁴.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka Meclis'teki konuşmasında Almanya ve Japonya'ya savaş ilanının üç büyük devlet tarafından nasıl teklif edildiğine ilgi çekmiştir:

“Sayın Arkadaşlar, müttefikimiz İngiltere'nin Ankara Büyük Elçisi Sir Maurice Peterson 20 Şubat günü Hariciyeye gelerek benimle görüşmüş ve hükümeti namına bir memorandum tevdi etmiştir [bırakmıştır]. Bu muhtırada üç büyük müttefik şef arasında Yalta'da toplanan konferansta verilmiş bir karar gereğince, 9 Şubat 1945 tarihindeki hallerle mevcut bulunan Birleşmiş Milletlerle “ortak milletler” adı verilenler arasında Mihver devletlerine karşı 1 Mart 1945 tarihinden evvel harb ilan etmiş buluncak olanların 25 Nisan 1945'te San Francisco'da müstakbel dünya nizamını müzakere için toplanacak konferansa davet edilecekleri bildirilmekte ve bahsi geçen ortak milletlerin de Türkiye, Mısır, İzlanda, Şili, Ekvator, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela olduğu zikredilmektedir. İngiltere Büyük Elçisi, hükümeti tarafından Cumhuriyet hükümetine bu dünya nizamı konferansına hangi şeraitle davet edileceğini bildirmeye memur edilmiştir. Sir Maurice Peterson eğer Türkiye Cumhuriyeti 1 Mart 1945'ten evvel harb ilanına karar verecek olursa bunu müteakib Birleşik Amerika devletleri nezdinde Müttefik milletler beyannamesine iltihak etmek arzusunu izhar etmesi icab edeceğini bildirmiş ve İngiltere hükümetinin Birleşik Amerika devletleri ile mutabık olarak Mısır ve İzlanda hükümetlerine ve aynı mealde tebligatta bulunduğunu ilave etmiştir.

Bütün milletlerin birbirleri ile samimi ve dostane münasebetler idame ederek tam bir emniyet ve istiklal içinde yaşamaları gayesini daima hedef tutan Büyük Millet Meclisimizin bu siyasi umde [ilke] ve kanaatlerine uygun bir harici siyaset takibini şiar [sembol] edinmiş olan Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, bu dünya harbi daha başlamadan önce siyasi ufuklarda belirmeye yüz tutan tecavüz tehlikelerine karşı dünya sulh ve emniyetini muhafaza etmek yolunda çalışan sulhsever milletlerin yanında mevki almıştı. Altıncı yılına girmiş olan dünya

⁴ “Mihvere Karşı Harbe Girdik”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s.3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945), s. 131.

harbinin başındanberi her türlü tehlikeler ve buhranlar karşısında tuttuğu bu yol üstünde hiç bir tereddüte düşmeden yürüyerek akdetmiş bulunduğu ittifakların icablarına sebat ve ısrarla riayette devam etmiş olduğu da herkesçe malumdur. Takip etmek azminde olduğumuz bu açık ve dürüst siyasetin icabı olarak yüksek Meclisinizin 2 Ağustos 1944 ve 3 Ocak 1945'te vermiş olduğu iki kararla müttefiklerle birlikte güdülen ulu dava uğrunda evvela Almanya ve sonra Japonya ile her türlü münasebetlerini kesmiş bulunmaktadır.

Müttefiklerin son Kırım Konferansı'nda vermiş oldukları kararlar çerçevesi içinde İngiltere devleti tarafından Cumhuriyet hükümetine yapılan bu son telkin, şimdi memleket ve milletimize müttefikler davasına kesin yeni bir yardımda bulunmak imkan ve fırsatını vermektedir. Bu telkini esaslı bir surette inceleyen hükümetimiz bunun kabulünü gerek ittifakımıza, gerek öteden beri güttüğümüz ve şimdiye kadar nice delil ve tezahürlerini gösterdiğimiz devamlı politikamızın mülhem olduğu yüksek menfaatlere tamamiye uygun bulunduğu kanaat getirmiş ve Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya harb ilanını ve Birleşik Milletler Beyannamesi'ne iltihakını yüksek Meclisinizin tasvibine arzedeceğini müttefikimiz İngiltere'nin büyük elçisine bildirmiş bulunmaktadır.

Meclisimize bu teklifimizi arz ederken biz bu hususta vereceğiniz kararın da milletin yüksek menfaatlerine taalluk eden [ilgili olan] her hayati meselede olduğu gibi gene en uygun ve hayırlı neticeler doğuracağına ve milletin saadet ve selametine hadim olacağına sarsılmaz bir imanla inanıyoruz⁵”.

Hasan Saka konuşmasını bitirdikten sonra, kürsüye gelen Müstakil [bağımsız] Grup Reis Vekili Ali Rana Tarhan, savaşın bir an önce bitmesinin önemi üzerinde durarak şöyle demiştir :

“Silaha sarılmak mecburiyetinde kalan devletler bir taraftan saldırganın kuvvetlerini ezmekle beraber, bir yandan da harbden sonra bütün milletlerin barış ve emniyet içinde yaşamalarını temin edecek tedbirler aramakla meşguldürler. Yalta Konferansı'nın gündemlerini harb işleri olduğu kadar, sulh işlerinin de doldurmuş olduğu görülüyor. Artık ateşin kesilmesi, bu harbi çıkarmış ve bugün çevrilmiş olan kuvvetlerin teslim olmasına bağlıdır. Bundan sonra

⁵ “Mihvere Karşı Harbe Girdik”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s.3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945), s. 126.

harble geçecek hergün, binlerce insanı öldürür, birçok yuvaları yıkar, fakat saldırgana mukadder olan yenilgi değişmez. Bu durum karşısında barışı bir an evvel kurmak zorunda olan devletler safında bir an evvel yer almamız lazımdır”⁶.

Ali Rana Tarhan, Birleşmiş Milletlere katılmak demek olan bu teklif sebebiyle barış ve emniyet ülküsünde Türk milletinin esasen daima beraber olduğunu belirtmeyi de faydalı görmüş ve sözlerine şunları eklemiştir:

“Yıllardan beri sulh cephesini yaratanlardan biri de Türkiye Cumhuriyetidir. Saldırgan devletin ordularının en kuvvetli zamanında karşısına dikilip yolu kapayan da Türk ordusudur. Bütün alacağımız kararlar, gene aynı cephede şerefli mevkiimizi, şerefle doldurmaya devam edeceğiz”⁷.

Şemsettin Günaltay (Sivas) ise, olayların akışının meclisi kesin bir karar almak sorumluluğu karşısında bulundurduğunu söyleyerek, bu kararın günün gereği değil, yıllarca önce hükümetin yaptığı bir ittifakın sonucu olduğunu ve Mussolini ordularının eski Romalıların yerini doldurmaya yeltendiği sırada da bu yolda Türk milletinin şaşmadan dimdik durduğunu, Türkiye'nin aşılabilir bir geçit olmadığını, şanlı ordularımızı Trakya'ya toplamak sureti ile gösterdiğimizi belirtmiştir.

Şemseddin Günaltay sözlerine devam ederek demiştir :

“Mesuddur o milletler ki hadiselerin akışı içinde yarını gören engin dehalı şefler bulmuşlardır. Bu bakımdan Türkiye en bahtiyar memlekettir. Meclis bugün alacağı kararlar yarını kurtarmış olacaktır. Tarihin değişmez hakikati karşısında bulunuyoruz. Yarının nasıl olacağını bugün vereceğimiz karar tayin edecektir”⁸.

Mümtaz Ökmen (Ankara), bugün varılacak kararın bundan altı yıl önce alınmış, safha safha ortaya çıkmış bir kararın tarihi sonucu olduğunu anlatarak demiştir ki :

“Biz ‘Yurdda sulh, cihanda sulh’ amacını Cumhuriyetin değişmez prensipleri haline koymuşuzdur. Bu harbin başında adına nazist veya faşist denilen saldırganlar küçük devletleri ortadan kaldırmaya karar verdikleri sırada ayakta kalan tek devlet İngiltere, onun yanında da tek

⁶ Aynı yerde, s.1-3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945), s. 126.

⁷ “Mihvere Karşı Harbe Girdik”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Şubat 1945, s.3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945), s. 127.

⁸ Aynı yerde, s.3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945), s. 126.

müttefik tek dost olarak Türkiye vardı. 5 senedir, askeri ve siyasi hadiseleri insaf, izan ve vicdanla tetkik eden herkes Türkiye'nin gayri muharib olarak almış olduğu durumun Müttefiklere büyük faydalar sağladığını kabul eder.Saldırganın tehdid, ihafe [korkutma] ,vaid [cezalandıracağını söyleme] ve her türlü hile hudalarına rağmen Türkiye sağlam bir kale gibi cesaret ve isabetle durmasaydı; bu harbin tarihini değiştirmiş olan iki zafer, Stalingrad ve El-Alemeyn zaferlerinin neticesi meşuk [şüpheli] olurdu”⁹.

Faik Öztrak (Tekirdağ) ise Cumhuriyet hükümetinin doğduğu günden itibaren barışa, insanlığa hizmeti görev edindiğini, bunu bütün dünyanın bildiğini açıklamıştır¹⁰.

Büyük Millet Meclisi 23 Şubat'ta yaptığı bu tarihi toplantıda Almanya ve Japonya'ya harp ilan etmiş ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler paktına katılması için Hükümete yetki vermiştir. Türkiye büyükelçisi 24 Şubat'ta Washington'da, Türkiye'nin 1942 Ocak'ta Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne katılmakta olduğuna dair belgeyi imzalamıştır. Bununla Türkiye Cumhuriyeti Almanya ve Japonya'ya harp ilan eden otuz yedinci devlet olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin vermiş olduğu bu karar, müttefik ve dostu memleketlerde sevinçle karşılanmış, yurtdışı basınında geniş yer almıştır. İngiltere'de Times Gazetesi başmakalesinde kararın, gecikmiş de olsa, memnuniyetle karşılanması gerektiğini, İngiltere'nin en kara günlerinde Türk hükümetinin ve milletinin aldığı durumun tamamıyla dostça olduğunu, Türk hükümetinin İngiliz-Türk ittifakına olan güveninin sarsılmadığını belirtmiştir¹¹.

Türk hükümetinin bu önemli kararını gerek Türk gerekse yabancı basın çok olumlu karşılamıştır. Türk Gazeteleri karara geniş yer vermiştir.

Asım Us, Vakit Gazetesi'ndeki makalesinde savaş kararından duyduğu memnuniyeti şu şekilde dile getirmiştir: “Türk milleti müttefikler davasına yaptığı hizmetlere mukabil birleşmiş milletler arasında çoktan hak etmiş olduğu halde henüz mahrum bulunduğu bir mevki fiilen de almış, yani yarınki dünyanın nizamını kuracak mesut milletler camiası içerisine katılmıştır”¹².

⁹ “Mihvere Karşı Harbe Girdik”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s.3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945), s. 130.

¹⁰ Aynı yerde, s.3.

¹¹ “Türkiye Birleşmiş Milletler Beyannamesini İmza Etti”,**Tanin**, 25 Şubat 1945, s.6.

¹² Asım Us, “Harp Kararımızın İlk Hayırlı Sonuçları”, **Vakit**, 25 Şubat 1945, s.4.

F.Rıfki Atay'da alınmış olan bu savaşa katılma kararından memnuniyet duymuştur. Türkiye tecavüz salgınlarını durdurmak, müttefiklerine ve onun menfaatlerine faydalı olmak için elinden geleni yapmıştır ve yeni dünya teşkilatında üstüne düşen ödevleri yerine getirmek de en doğal vazifesidir. Türk halkoyu bu savaşı açanların tamamı ile yenilip, silahsızlandırılmadıkça, milletlerarası alanda tam, devamlı ve kararlı bir dayanışma olmadıkça, milletlerin güven ve rahat yüzü göremeyeceklerine inanmıştır. F.Rıfki Atay, meclisin ve hükümetin bu uğurdaki her türlü tedbir ve teşebbüslerinin Türk milleti tarafından samimiyetle destekleneceğini düşünmektedir ¹³.

Hüseyin Cahit Yalçın aldığımız tarihi kararı inceleyerek diyor ki:

“Şimdi bütün maddi ve manevi kuvvetlerimizle müttefiklerimizin yanındayız. Savaş bitmemiştir. Barış anlaşmaları imzalanıncaya ve dünya nizamı kuruluncaya kadar savaş vardır. Ve savaşın devamı müddetince müttefikler arasında birlik bir vazifedir. Şimdiye kadar nasıl hareketlerimiz müşterek düşmana karşı galebeyi temin için bütün gayretlerimizi müşterek hedefe tevcih etmekten ibaret kalmışsa bundan sonra da vazifeyi nihayete erdirmek hususunda müttefiklerimizle aynı ruh dairesinde bir arada yürümekten geri kalmayacağız ¹⁴”.

Esat Tekeli, alınan kararın, San Francisco'da toplanacak olan konferansa iştirakimizi sağlayacak ve dünya hakkındaki Türk görüşü ile menfaatlerimizin korunmasına imkan vereceği için memleket menfaatlerine uygun olduğundan şüphe edilemeyeceğini düşünmektedir ¹⁵.

Savaş kararını inceleyen Nadir Nadi, Cumhuriyet Gazetesindeki makalesinde; Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Meclis toplantısında söylediği sözlere yer vermiştir. Başbakan Saraçoğlu: “Biz savaş ortakları içinde öteden beri fiilen işgal ettiğimiz yeri resmen doldurmak istedik” demektedir. Başbakan, açık bir ifade ile tek cümleye sığdırdığı milli durumumuzun, içerde ve dışarıda bilinen ve takdir edilen politikamızın şaşmaz prensiplerine dayanılarak elde edildiğini söylemiştir. Başbakan sözlerine şunu da eklemiştir: “İkinci Dünya Savaşı'nın tarihini okuyacak olan yarınki nesillerin hakkımızda sonsuz bir takdir duygusuna kapılacaklarından eminim ¹⁶”.

¹³ F.Rıfki Atay, “Dünkü Tarihi Karar”, **Ulus**, 24 Şubat 1945, s.1.

¹⁴ H.Cahit Yalçın, “Türkiye'nin Son Kararı”, **Tanin**, 24 Şubat 1945, s.1.

¹⁵ Esat Tekeli, Türkiye'nin Kararı”, **Ulus**, 25 Şubat 1945, s.3.

¹⁶ Nadir Nadi, “Kararımızın Yankıları Karşısında”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1945, s.3.

Hüseyin Cahit Yalçın, Almanya ve Japonya karşı savaş ilan edişimizin müttefikler çevrelerinde iyi tesirler yaptığını konu ettiğı makalesinde; gazete ve radyolarda ileri sürülen görüşler arasında, harbin başlangıcından beri Türk politikasının demokrasi davasına yaptığı hizmetin müttefik devletlerde takdir edilmekte olduğunu bildirmektedir¹⁷.

Amerika'da New York Times Gazetesi ise başmakalesinde: "Türkiye'nin coğrafi vaziyetinin güçlüğü müttefikler tarafından takdir edilmekte ve bu harbde takib ettiğı hareket sempati ile karşılanmaktadır" demiştir¹⁸.

Almanya'da Dially Mail Gazetesi, Berlinliler'in ümitsizliğe düşmüş olduğunu ve "Bugün bütün dünya bizden nefret ediyor" gibi sözler söylediğini, bunun da yedikleri son darbe olduğunu belirtmiştir. Japonya'da, Japon radyosu ise, Japon Dışişleri Bakanı'nın önemli tedbirleri almakta olduğunu bildirmiştir¹⁹.

Türkiye'nin Paris Büyük Elçisi ve eski Dışişleri Bakanı Menemencioğlu France-Soir Gazetesi muhabirine şunları söylemiştir : "Bugün mesut bir gündür, Türkiye'nin harb ilan etmesi, memleketimizin 1939'dan beri göttüğü siyasetin bir neticesidir. Türkiye'nin son yıllar zarfındaki durumu, müstenkif [kaçınan] bir vaziyet değil, müttefiklerinkine uygun ve müşterek dava için en faydalı sayılan bir durum olmuştur"²⁰.

Amerika Dışişleri Başkan vekili Mr.Grew, Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya harp ilanını yorumlayarak "Türkiye Cumhuriyeti'nin, Almanya ve Japonya'ya karşı harpte birleşmiş milletlerle resmen bir sıraya geçmek hususunda aldığı karar gerçekten mutlu bir olaydır" demiştir²¹.

Türkiye Cumhuriyeti'nin savaş kararını bildiren notası Almanya ve Japonya'ya tebliğ edilmesi üzere Ankara'daki İsviçre Elçiliğine verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilanı 1 Mart 1945'ten itibaren yürürlüğe girmiş olup, Türkiye 2 Mart'tan itibaren her iki devletlele savaş halinde olmuştur²².

¹⁷ Hüseyin Cahit Yalçın," Türkiye'nin Kararı Karşısında", **Tanin**, 25 Şubat 1945, s.3.

¹⁸ "Müttefik ve Dostumuz Memleketlerde Sevinç", **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1945, s.3.

¹⁹ "Türkiye Birleşmiş Milletler Beyannamesini İmza Etti", **Tanin**, 25 Şubat 1945, s.6.

²⁰ "Harbe Girişimizin Yeni Akisleri", **Tanin**, 26 Şubat 1945, s.1.

²¹ Aynı yerde, s.1.

²² "Harb İlanı Kararımız Almanyaya Bildirildi", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1945, s.1.; "Türkiye Birleşmiş Milletler Beyannamesini İmza Etti", **Tanin**, 25 Şubat 1945, s.6.

B. Türkiye Cumhuriyeti'nin San Francisco Konferansı'na Davet Edilmesi

Yalta Konferansı'nda toplanan üç büyük devlet savaşta tarafsız bir durumda kalmış oldukları halde kendi davalarına hizmet etmiş olan bazı devletleri birleşmiş milletler arasına almak kararını vermişlerdi. Bunun için şart olarak 1 Mart 1945'den önce devletlerin mihver memleketlerine savaş ilan etmelerini şart koşmuşlardır. Türkiye, Mısır, Ekvator, Uruguay, gibi bazı devletlerin tarafsızlıktan ayrılarak birleşmiş milletler sınıfına katılması bu karar üzerine olmuştur .

1 Mart 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden Türkiye, bu tarihten sonra San Francisco Konferansı'na davet edilmeyi beklemeye başlamıştır. Konferans, 25 Nisan 1945'te San Francisco'da toplanacak, barış ve emniyetin devamını sağlamak amacıyla Dumbarton Oaks planını tartışacaktır.

Tarafsızların konferansta temsil edilmeyeceğine, bununla beraber tasarlanan ve bütün milletlere açık bulundurulacak olan milletlerarası teşkilatın dışında bırakılmayacağına karar verilmiştir. Milletlerarası teşkilatın genel heyetinin herhangi bir tarafsız devleti teşkilata üye olarak kabul etmeye yetkili olacağı, fakat emniyet meclisinin bu devleti daha evvel tavsiye etmesi lazım geldiği bildirilmiştir ²³.

İngiltere'nin Sunday Times Gazetesi'nde, Konferans'ta beş devlet ve düşman devletlerin temsil edilmeyeceği, bu beş devletin Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre ve Arjantin olduğu belirtilmiştir. Konferans'ta Dumbarton Oaks kararlarının esas tutulacağı başka devletler tarafından yapılacak olan değişiklik teklifleri ve tavsiyelerin de inceleneceği görüşü İngiliz basınında geniş yer bulmuştur ²⁴.

Amerikan Dışişleri Müsteşarı Mr.Grew, 6 Mart 1945'te Washington saati ile 12:00'da Birleşik Amerika Hükümeti'nin dünyanın çeşitli başkentlerinde bulunan temsilcilerinin 39 devlete aşağıdaki davetiyeyi verdiklerini söylemiştir :

²³ "Dünya Emniyeti Konferansı", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1945, s.1.

²⁴ "Harp İlanı Kararımız", **Tanin**, 27 Şubat 1945, s.6.

“Birleşik Amerika Hükümeti, 25 Nisan’da San Francisco’da, milletlerarası genel bir teşkilatla, milletlerarası emniyetin muhafazası için bir beyanname hazırlamak maksadı ile toplanacak olan konferansa, (davet edilen hükümetin ismi) hükümetini mümessiller göndermeye Birleşik Amerika, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği ve Çin Cumhuriyeti adına davet eder.

Davet eden hükümetler, konferansın geçen Ekim ayında Dumbarton Oaks Konferansı neticesinde yayınlanmış olup milletlerarası bir genel teşkilat kurulmasına müteallik [ilişkin] bulunan tekliflerle, şimdi onlara ilave edilen şartları böyle bir beyanname için temel saydıklarını hatırlatmak isterler.

Anlaşmalar hakkındaki yeni haberler sonradan bildirilecektir.

(Davet edilen hükümetin ismi) hükümeti konferanstan evvel, teklifler hakkındaki görüşlerini ve yorumlarını sunmak isterse, Birleşik Amerika Hükümeti, bu gibi görüşleri ve yorumları diğer ortak hükümetlere bildirmekle memnunluk duyacaktır”²⁵.

6 Mart saat 18:00’da Amerika Büyükelçisi Mr.Steinhardt, Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka’yı ziyaret ederek Türkiye’nin San Francisco Konferansı’na dört devlet adına Amerikan Hükümeti tarafından davet edildiğini bildirmiş ve Türk Hükümeti San Francisco Konferansı’na resmen davet olunmuştur²⁶.

Konferansa davet edilen devletler arasında ortak menfaatleri olanlar konferansta takip edecekleri hareket tarzını belirlemek üzere, aralarında toplantılar yapmışlardır. Bu hususta ilk adımı Meksiko’da toplanan Amerika devletleri atmışlar ve San Francisco’da savunacakları prensipler üzerinde ortak bir karar vermişlerdir²⁷.

Londra’da çıkan Polska adındaki Polonya Gazetesi ‘Türkiye Harpte’ başlığı altında yayınladığı bir makalede, Türkiye’nin savaşın sonuna yaklaşıldığı bir anda savaşa dahil olmasını eleştirmiş, eğer Türkiye’ye savaşa girmesi telkin edilmeseydi, savaşa katılmayacağını belirtmiştir. Başkaları tarafından kazanılan bir zafere son dakikada ve herhangi bir tehlikenin kalmadığı bir zamanda ortak olmanın Türk Milleti’nin karakteri ile bağdaşmadığını vurgulamıştır. Polska Gazetesi’nin bu eleştirel tavrı 5 Mart 1945 tarihli Tanin Gazetesinde ele alınmıştır. Gazetede, Türkiye’nin sadece

²⁵ “San Francisco’ya Davet Edilen Milletler”, **Cumhuriyet**, 8 Mart 1945, s.3.

²⁶ “San Francisco’ya Dün Resmen Davet Edildik”, **Cumhuriyet**, 7 Mart 1945, s.1.

²⁷ “San Francisco’da Küçük Devletlerin Durumu Düzeltilecek Mi”, **Tanin**, 21 Mart 1945, s.2.

savaşa geç girmiş olması sebebi ile eleştirilmesinden daha yanlış ve haksız bir yaklaşım olamayacağını, eğer ortada bir yanlışlık varsa bunun Türkiye'den değil müttefiklerden kaynaklandığı, üzerinde durulmuştur. Bazılarının Balkan seferi esnasında bekledikleri gibi, Türkiye 1941'de savaşa katılmış olsa idi bunun müttefiklere daha az faydası olacağına değinmiştir. Çünkü Türkiye savaşta olsa Almanya, Türkiye'yi yenecek ve güneyden taarruz ederek müttefikleri rahatsız edecekti ²⁸.

C. San Francisco Konferansı'na Gidecek Türk Heyeti'nin Oluşumu

San Francisco Konferansı'na gidecek olan Türk heyetinde kimlerin yer alacağı, heyete kimin başkanlık edeceği, Türkiye'nin konferansa davetinden sonra Türk basınında geniş yer bulmuştur.

Konferansa gidecek heyete Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın başkanlık edeceğinin esas itibari ile kararlaştırıldığı, 5 Mart 1945 tarihli Gazetelerde Türk halkına duyurulmuştur ²⁹.

Cumhuriyet Gazetesi 6 Mart'ta, San Francisco'ya gidecek Türk heyetine Büyük Millet Meclisi'nden bazı üyelerin de katılacağını³⁰; 7 Mart'ta, Dışişleri Bakanımızın başkanlığında gidecek olan heyetin kimlerden oluşacağını bir kaç gün içinde netleşeceğini³¹; 13 Mart'ta ise, San Francisco'ya gidecek heyet üyelerinin hemen hemen belli olmakla beraber bunun 15 Mart'tan sonra kesinleşeceğini, bazı gazetelerde yazıldığı şekilde fazla kalabalık bir heyetin gönderilmesinin mümkün olmadığını, gazeteciler de dahil olmak üzere 18 kişilik bir kafilenin yola çıkacağını sanıldığını duyurmuştur ³².

²⁸ "San Francisco'ya Resmen Çağırıldık", **Tanin**, 5 Mart 1945, s.1.

²⁹ Aynı yerde, s.1, "San Francisco'ya Gidecek Heyetimiz", **Cumhuriyet**, 5 Mart 1945, s.1., "Konferansa Katılacak Heyetimiz", **Ulus**, 5 Mart 1945, s.1.

³⁰ "San Francisco'ya Gidecek Heyetimiz", **Cumhuriyet**, 5 Mart 1945, s.1.

³¹ "San Francisco'ya Dün Resmen Davet Edildik", **Cumhuriyet**, 7 Mart 1945, s.1.

³² "Konferansa Gidecek Heyetimiz", **Cumhuriyet**, 13 Mart 1945, s.1-3.

San Francisco'ya gidecek heyet üyeleri 15 Mart'ta Bakanlar Kurulu'nda tesbit edilmiştir. Konferansa katılacak olan Ortadoğu devletleri delegelerinin Kahire'de toplanacağı ve hep beraber buradan yola devam edecekleri, ayrıca, seyahatlerinin deniz veya hava yolu ile mi yapılacağına belli olmadığı Tanin Gazetesi'nde yer almıştır³³.

San Francisco'da 25 Nisan 1945 tarihinde toplanacak olan Dünya Emniyet Konferansı'na Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Başkan olarak Trabzon milletvekili ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur, Dışişleri Bakanlığı kalem müdürü yardımcısı birinci sınıf elçi Feridun Cemal Erkin ve müşavir olarak Samsun milletvekili Cemil Bilsel, İstanbul milletvekili Ahmet Şükrü Esmer, Zonguldak milletvekili Şinasi Devrim, Dışişleri Başkanlığı müşavirleri olarak hukuk müşaviri Nihat Erim, birinci daire genel müdürü Abdullah Zeki Polar, Bakanlık müşavirlerinden Abdülhak Şinasi Hisar, Milli Savunma Bakanlığı askeri müşaviri olarak Kurmay Yarbay Hüseyin Ataman ve Kurmay Yarbay Tekin Arıburun, basın ve yayın işleri için gazeteci grubu başkanlığını yapmak üzere Bolu milletvekili Falih Rıfkı Atay ve heyetin genel katibi olarak Cumhurbaşkanlığı özel kalem müdürü Süreyya Anderiman, bundan başka Dışişleri Bakanlığı özel kalem müdürü Şadi Kavur ile heyet katipleri olarak Dışişleri Bakanlığı birinci daire genel müdür yardımcısı Hasan Nurelgin, Ticaret dairesi genel müdür yardımcısı Nizameddin Erenel, İstihbarat dairesi şube müdürlerinden Orhan Tahsin Günden, İngilizce çevirmeni Şinasi Siber'in gönderilmelerine hükümetçe karar verilmiştir³⁴.

D. San Francisco Konferansı

San Francisco Konferansı, resmi adı ile “Milletlerarası Teşkilat Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı”, dört davetçi devlet adına Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan davet üzerine 46 devletin temsilcilerinin katılımıyla 25 Nisan 1945'te

³³ “San Francisco'ya Gidecek Heyetimiz”, **Tanin**, 16 Mart 1945, s.1.

³⁴ “Heyet Hazırlığa Başladı 5 Nisan'da Hareketi Muhtemel”, **Cumhuriyet**, 25 Mart 1945, s.1-3.

San Francisco şehrinde toplanmıştır³⁵. Davet edilme hakkını kazanan devletler Almanya ve Japonya'ya 1 Mart 1945'te savaş ilan etmiş ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ni imzalamış devletler olmuştur.

San Francisco'da oteller, büyük mağazalar ve resmi binalar 46 milletin bayraklarıyla donatılmıştır. Açılış ve çalışma yeri olarak Opera House ve Vetarans Building kullanılmıştır³⁶.

San Francisco Konferansı'nda görüşmelerin Dumbarton Oaks teklifleri üzerinde olacağı Türk basınında yer almıştır. Dumbarton Oaks barış planı, barış ve güveni sağlamak yolunda bir ileri adım sayılmıştır, bu sayede bir barış teşkilatı kurulması ve kurulduktan sonra yavaş yavaş gelişmesi tasarlanmıştır. Basına göre her oluşum yaşandıkça gelişecek ve bu gelişmelerin her aşamasında yeni bir hız alarak ileri adım atılmaya çalışılacaktır. Onun için Dumbarton Oaks planı bir amaç değil, fakat amaca doğru bir adım olarak tanımlanmıştır. Bu adımı, yeni adımlarla sağlamlaştırmak gerekmiştir. Bu da San Francisco Konferansı ile sağlanmıştır³⁷.

San Francisco Konferansı, barış konferansı değil, barışı koruma konferansıdır. Konferansın hedefi savaşın bitmesi sonrasında yeni savaşların çıkmasını önlemektir.

Konferans'ta Türkiye'yi temsil edecek olan Türk heyeti Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın başkanlığında 5 Nisan'da Toros Expressi ile Ankara'dan hareket etmiştir. Türk heyeti istasyonda Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda, Müstakil Grup Başkan Vekili Ali Rana Tarhan, bakanlar, milletvekilleri, yabancı siyasi temsilciler, Dışişleri Bakanlığı ile diğer bakanlık temsilcileri, Genelkurmay Başkanlığı ileri gelenleri, Türk, yabancı ajans ve basın temsilcileri ile diğer birçok kimseler tarafından uğurlanmıştır³⁸. Heyet 15 Nisan 1945'te San Francisco'ya varmıştır³⁹.

³⁵ Gönlübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar**, s.158.; San Francisco Konferansına katılan Devletlerin tam listesi için bkz. Goodrich ve Hambro, **Birleşmiş Milletler Antlaşması : Şerh ve Vesikalar**, s. 11-12.

³⁶ Bilsel, **a.g.e.**, s.4.

³⁷ Ömer Rıza Doğrul, "San Francisco Konferansının Mahiyeti Hakkında Düşünceler", **Cumhuriyet**, 22 Mart 1945, s.3.

³⁸ "San Francisco'ya Gidecek Türk Heyeti Dün Gece Ankara'dan Hareket Etti" **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1945, s.1.

³⁹ "Heyetimiz Newyork'ta", **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1945, s.1.

Konferansa, önem vermeyen ve ondan iyi sonuçlar beklemeyen hiç bir millet ve devlet olmamıştır. Amerikalılar, Mr.Roosevelt'in ölümüne rağmen, konferansın bir gün dahi gecikmesine imkan vermek istememişler ve Amerika'nın yeni Cumhurbaşkanı herşeyden önce, konferansın tam vaktinde toplanması için hazırlıkların süratle bitirilmesini emretmiştir”⁴⁰.

Tevfik Rüştü Aras, San Francisco Konferansı'nı medeniyet dünyası için hayırlı ve sevinçli bulmaktadır. O'na göre, üç büyük devlet ve sonra onların yanında diğer medeni devletler ilan edilen bu Dumbarton Oaks tasarısı üzerinde mutabık oldukları gibi hep birlikte çalışmakta devam ederlerse, harabelerle dolan ve kan deryasına dönen dünyamızın yüzü çok az zamanda değişebilir ve üstünde barınan insanlar da bu kadar acılardan sonra nihayet daha iyi bir dünyada yaşamak fırsatını bulurlar da bu uğurda hayatlarını vermiş olan milyonlarca insanın fedakarlıkları heba olmuş olmaz. Daha iyi bir Türkiye, daha iyi bir dünya olur⁴¹.

24 Nisan'da San Francisco'ya gelen Amerikan Dışişleri Bakanı Mr.Stettinius konferans öncesinde basın temsilcilerini kabul ederek, toplantıya davette bulunan dört hükümetin, Çin Hükümeti'nin dünya emniyeti anayasası ile ilgili üç teklifine yardım hususunda da karar aldıklarını belirtmiştir. Bu üç teklif şunlardır:

1. Anayasa, milletlerarası anlaşmazlıkların adalet ve milletlerarası hukuki prensipleri göz önünde tutarak hallolunacağını açık surette kaydetmelidir.

2. Asambenin, milletlerarası hukuki kural ve prensiplerinin gelişmesi ve yeniden gözden geçirilmesi konularında çalışmalar yapmak ve tavsiyelerde bulunmak yetkileri olmalıdır.

3. Kurulun sosyal ve ekonomik meselelerle uğraşacak olan konseyi, eğitim alanının ve diğer kültür alanlarının işbirliğinin gelişmesini kendisine özellikle iş edinmelidir.

⁴⁰ Ömer Rıza Doğrul, “San Francisco Konferansı”, **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1945, s.3.

⁴¹ Tevfik Rüştü Aras, “ San Francisco Konferansına Doğru”, **Tan**, 6 Nisan 1945, s.3.

Bu üç teklif, Çin'in de katıldığı Dumbarton Oaks görüşmeleri sırasında yapılmış ve Amerika ile İngiltere tarafından kabul olunmuştur. Bu teklifler, bu defa Sovyet Hükümeti'ne de sunulmuş ve bu Hükümet de bunları kabul etmiştir”⁴².

Konferans tarihinde bir değişiklik olmamış ve konferans, 25 Nisan'da Amerikan Dışişleri Bakanı Mr.Stettinius tarafından geçici başkan sıfatı ile açılmıştır⁴³.

Cumhurbaşkanı Truman Washington'da radyodan temsilcilere hitaben söylediği nutukta şunları dile getirmiştir :

“Tarihin hiç bir anında burada San Francisco'da sizin burada açmakta olduğunuz konferanstan daha ehemmiyetli veya daha lüzumlu bir toplantı olmamıştır. Amerikan milleti adına size hararetle hoş geldiniz derim”⁴⁴.

Amerikan Dışişleri Bakanı Mr.Stettinius ise söylediği nutukla konferansın çalışmalarını açmıştır. Mr.Stettinius Mr.Roosevelt'i anarak, hayatının en son anlarını dahi bu konferansın toplanmasına ve başarılı olmasına adanmış olduğunu söyledikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir :

“Gerçi Mr.Roosevelt'in ömrü, bugünleri görmeye vefa etmedi. Fakat Amerika Birleşik Cumhuriyetleri bu işi başarmak için aynı azmi taşıyor. Mr.Roosevelt, dünya sulhunun bir adamın, veya bir milletin eseri olamayacağına, ancak dünya milletlerinin elele vermekle bu işi başaracaklarına inanmakta idi. Doğrudur. Sulh bir milletin sulhu olamaz. Belki bütün dünyanın sulhu olabilir. Bizde dünya işbirliğini sağlamak mesuliyetini üzerimize alıyoruz. Yoksa, dünya aynı felaketlere yeniden uğrar ve yeni bir harb bütün dünyayı imha eder. Acaba milletlerarası buhran mı devam edecek, yoksa dünya sulhu mu kurulacak? Amerika halkı diğer Birleşik milletlerle birlikte dünya sulhunu kuracağına inanıyor ve dünya harbini elbirliği ile başardığı gibi dünya sulhunu da işbirliği ile başaracağına inanıyor. Büyük küçük bütün milletler bu yolda hep birlikte çalışacaklar ve muvaffak olacaklardır”⁴⁵.

⁴² “Dünya Emniyet Konferansı”, **Tanin**, 26 Nisan 1945, s.2.

⁴³ Aynı yerde, s.1.

⁴⁴ Aynı yerde, s.2.

⁴⁵ “San Francisco Konferansı Açıldı”, **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1945, s.3.

Konferans'ın başkanlığı meselesi halledilmiş, Mr.Eden'in uzlaşma planı kabul edilmiştir. Buna göre dört büyük devlet temsilcileri genel heyet toplantılarına sıra ile başkanlık edeceklerdir⁴⁶.

Konferans'ın genel toplantısında, Çin Dışişleri Bakanı D.Soong, Çin'in ortak güvenlik menfaatine uygun olarak, milli egemenliğinden bir kısmını milletlerarası teşkilata devretmekte tereddüt etmeyeceğini söylemiştir. Mr.Molotov konuşmasında; Konferansın, bütün milletlerin güvenliğinin temelini atmak gibi kutsal bir görevi yüklendiğini söylemiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Mr.Eden ise, San Francisco'da derhal yapılması mümkün şeylerin ötesine geçilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Konferans idare heyetini teşkil eden heyet başkanları komitesi, müzakerelerin İngilizce ve Fransızca yapılmasına ve Konferansın evrak ve vesikalarının Fransızca, İngilizce, Rusça, İspanyolca ve Çince olmak üzere beş dilde basılmasına karar vermişlerdir⁴⁷.

26 Nisan'da Konferans'ın ilk genel toplantısında bir konuşma yapan Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Mr.Stettinius demiştir ki :

“Konferansın muvaffakiyeti, geniş bir mikyasta [ölçüde], büyük ve küçük bütün sulhsever milletlerin gönülden işbirliğine bağlı bulunmaktadır. Milletlerarası sulhun vikayesi [korunması] için istikrarlı bir teşkilat kurulmasındaki güçlüklerle mücadele için, birçok başka konferanslar toplanması ve birçok başka kararların alınması icap edecektir. Fakat kaybedecek vaktimiz de yoktur.

Biz San Francisco'ya hazırlıkların kati bir anında geldik Bu konferansın gayesi hür insanlardan mürekkep hür bir dünyada sulhu, adaletle idame için kurulacak milletlerarası bir kurulun anayasasını hazırlamaktır.

Sulhu muvaffakiyetle idameye muktedir bir dünya kurulunun tesisinde en az iki esna [ara] şart bulunduğunu hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız.

Bu şartlardan birisi, sulhsever milletler arasından tecavüzü önlemeye ve tenkil etmeye [sindirmeye] lüzumlu askerlik ve endüstri kuvveti olanların anlaşmaları ve tecavüze karşı

⁴⁶ “Başkanlık Meselesi Halledildi”, **Tanin**, 28 Nisan 1945, s.1-2.

⁴⁷ “Dünya Emniyet Konferansı”, **Tanin**, 26 Nisan 1945, s.2.

birlikte harekete geçmeleridir. Eğer bu milletler aralarında anlaşmazlar ve birlikte hareket etmezlerse, tecavüz, büyük bir harb sebep olmadan önlenemez ve tenkil edilemez. Bu olay, bu harpte edindiğimiz tecrübelerle müşahede olunabilir.

Gayemizde muvafakiyet için ikinci esas şart, milletlerarasında adalet kurmak, insanların esas haklarına hürmet ettirmek ve milletlerin iktisadi ve sosyal gelişmeleri ile emniyetlerinin muallak bulunduğu müşterek davaları halletmek için , büyük küçük bütün sulhsever milletlerin, birbirlerinin hükümlerine haklarına tam hürmet halinde hareketle gönüllü olarak işbirliği yapmalarıdır. Kurulacak dünya kurulu bütün insanlık vicdanının, aklının sadık müzaheretine [yardımına] malik [sahip] bulunmazsa zulme son verilmez.

Sulh ve emniyet, bunların idamesi mesuliyetine iştirak etmeyi isteyen milletlerin hakkı olacaktır. İşte kurmaya çalıştığımız milletlerarası kurul, zamanımızın bu esaslı realitesine dayanan bir teşekküldür.

Şimdi zamanla çalışmalarımızın tekamül ettirileceğine [olgunlaştırılacağına], fakat aynı zamanda eğer şimdi çalışmazsak başka bir dünya harbini önlemek için elimize geçmiş bütün imkanları kaybetmemizin pek muhtemel olduğuna emin bulunarak harekete geçelim”⁴⁸.

Bu ilk genel toplantıda İngiliz Dışişleri Bakanı Eden de şu demeçte bulunmuştur:

“Münasebetlerimizi adaletle ve iyi niyetle kurmalıyız. Aynı zamanda büyük küçük bütün milletlere hür ve bağımsız bir hayat geliştirmek fırsatını vermeliyiz. Aksi takdirde başka bir dünya harbine doğru gitmiş olacağız ki bu, bu sefer medeniyetimizin tam mahvını intac edecektir [sağlayacaktır]. Başladığımız iş belki dünyanın önüne çıkan son şanstır. Yeni bir harbe mani olmak hususunda büyük devletlere hususi bir sorumluluk düşmektedir. Güvenlik kendi başına bir gaye değildir. Fakat hakiki hürriyetin imkan dahiline girmesini istiyorsak güvenlik zaruridir. Lüzumundan fazlasını yapmaya çalışmayalım. Burada yeni bir dünya nizamı için tam ve bütün ayrıntılarında mükemmel bir plan sunmayı ümid edemeyiz. Eğer şimdi prensipler çerçevesi dahilinde bir beyanname hazırlıyabilirsek lüzumlu ilk adımı atmış oluruz.

Teklifler haddizatında [aslında], büyük küçük, bütün devletlere münavi [sıralı] bir şekilde ödevler yüklemektedir. Fakat sanayi kudretinin asker kudretinde kati bir amil olduğu bir devirde büyük devletlere hususi sorumluluk düştüğünü de biliyorum. Bütün dünyada her saat

⁴⁸ “Dünya Emniyet Konferansı”, **Tanin**, 26 Nisan 1945, s.2.

misli görülmemiş ölçüde büyük hadiseler çıkıyor. Eğer çalışmalarımızı tesirli bir surette tanzim eder ve bütün gayretlerimizle çalışırsak şimdiden başlayarak dört hafta zarfında bir beyanname hazırlamamız muhakkak surette mümkün olacaktır.

Son altı sene zarfında insanlığa, yeni bir fırsat vermek için sayısız asker öldü. Biz bu ödüllere layık kimseler olmak istersek bize düşen ödevi yapmalıyız. Bu ödevi cesaretle, tevazuyla ve süratle yerine getirelim, bunu şimdi yapalım”⁴⁹.

Türk tezi, 27 Nisan’da Konferans heyetine sunulmuş⁵⁰, 28 Nisan’da da incelenmiştir⁵¹.

San Francisco’da Türk baş temsilcisinin sözleri Konferans çevresinde olumlu bir etki uyandırmıştır. Bunun nedeni; milletlerarası barışçılığı bütün hayatı boyunca her fırsatta ispat etmiş bir devletin adına söylenmiş olması, aynı zamanda kuvvetli mantığa ve adalet prensiplerine dayanmasındandır⁵².

Hasan Saka, dünya barışı ülküsünü milli antlaşmasına koyan yeni Türkiye'nin, kurulduğundan beri kollektif emniyet sistemine bağlılığına işaret etmiş ve Milletler Cemiyeti'nin iflasından sonra da bu bağlılığın sürdüğünü ifade etmiştir. Bu anlayışın Türkiye’yi barışsever milletler arasına tereddütsüz katılmaya götürdüğünü, dünya barışının uzun bir zaman ve sabır işi olduğunu, ne konferansın başarısından, ne de yeni kurulacak birliğin etkili ve hayırlı bir teşkil olacağından şüphe etmeye hakkımız olmadığını belirtmiştir⁵³.

Türk heyeti sorumluluğu geniş olan büyük devletlere ötekilerden fazla yetki verilmesi esasına itiraz etmemekle beraber, milletlerin temsilcilerini bir araya topladığı için her türlü yetkinin kaynağı sayılması gereken genel kurulun yetkisiyle, denetleme hakkının genişletilmesini, emniyet konseyinin bünyesinde beşlerin dışındaki devletler lehine bir değişiklik olmak üzere, geçici üye sayısının çoğaltılmasını ve karar alabilmek için bir araya gelmesi gerekli bulunan oylar sayısının da artırılmasını istemiştir.

⁴⁹ “Başkanlık Meselesi Halledildi”, **Tanin**, 28 Nisan 1945, s.2.

⁵⁰ “Konferansta İlk Türk Tezi”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1945, s.1.

⁵¹ “Konferansta Türk Tezi Tetkik Ediliyor”, **Tanin**, 29 Nisan 1945, s.1.

⁵² Asım Us, “Konferansta Türk Tezi”, **Vakit**, 5 Mayıs 1945, s.1.

⁵³ Doğan Nadi, “Konferansta Türkiye”, **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1945, s.3.

Heyetimizin ileri sürdüğü mühim bir nokta da; anlaşmazlığın yargılama suretiyle çözülmesi yoluna girildikten sonra bu yolda devam edilmesinin ve yargılama sonunda verilen karara uyan tarafın, Birleşmiş Milletler kurulunca himaye olunmasının, hukuk esaslarına daha uygun olacağıdır. Gerçekten anlaşmazlıkların çözülmesinde biri barış ve adalet yolu, öteki zorlama yolu olmak üzere birbiri arkasından gelecek iki safha bulunduğu göre, yargılama yoluna girildikten sonra onun neticesinin beklenmemesi ve yargılama kararına uyan tarafın himayesiz bırakılması haklı olamaz tezi Türkiye delegesinin dikkat çektiği bir husus olmuştur⁵⁴.

Heyetimiz, mahalli anlaşmalardan beklenen faydaların gerçekleşebilmesi için bunların kollektif sistemin bünyesine katılan bir unsur sayılması, meşru müdafaa hakkında projeye özel hükümler konması ve özel olarak milletler kurumunun hangi anlaşmazlıklara bakabileceğinin belirlenmesini, emniyet teşkilatının ele alabileceği ihtilafların kesin bir formüle bağlanmasını, anayasaya, anlaşmazlıkların hak ve adalete uygun şekilde halledileceğine dair bir hüküm konması gerektiği gibi önemli konulara temas etmiştir⁵⁵.

Türkiye'nin tezi küçük devletlerin tezidir; fakat aynı zamanda barışı korumak için her vakit vazifesini yapmış, gelecekte dahi gene bu istikamette kendi payına düşecek fedakarlığı yapmaktan çekinmeyeceğini göstermiş bir devletin tezidir.

Konferans'ın üçüncü gününde, ilk genel oturum, davet edilen devletlerin temsil heyeti şeflerinin konuşmalarına ayrılmıştır⁵⁶.

Konferans'ın 27 Nisan'daki genel toplantısında idare komitesi tarafından yapılan aşağıdaki tavsiyeler kabul edilmiş ve onaylanmıştır:

1. Konferansın dört başkanı olan Birleşik Amerika, Büyük Britanya, Sovyet Rusya ve Çin Dışişleri Bakanları, sırası ile genel toplantılara başkanlık edeceklerdir.

2. Ukrayna ve Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri, San Francisco Konferansı'nda hazırlanmak üzere olan dünya teşkilatına ilk üyeler olarak iştirake davet edileceklerdir.

⁵⁴ Esat Tekeli, "Konferansta Türk Tezi", **Ulus**, 6 Mayıs 1945, s.3.

⁵⁵ Aynı yerde, s.3.

⁵⁶ "Konferansta Üçüncü Gün", **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1945, s.1.

3. Konferans, Polonya temsilcilerinin mümkün olduğu kadar süratle müzakerelere iştirak edebilecekleri ümidini taşımaktadır.

4. Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Mr.Stettinius, icra ve idare komitelerinin başkanlığını üzerine almaktadır. Bu iki komite, genel toplantılarda, konferans tarafından yapılacak tavsiye ve teklifleri hazırlayacaklardır.

5. Konferansta müzakerelere temel olarak, Dumbarton Oaks tekliflerinin kabulü uygun görülmüştür⁵⁷.

Konferans'ın genel toplantısında Molotof söylediği nutukla çok dikkat çekmiştir. Bu konuşmasında, Sovyetler Birliği Hükümeti'nin, milletlerarası San Francisco Konferansı'na büyük bir önem verdiğini, savaşın sonunun ve gelecek ile meşgul olmanın zamanının geldiğini belirtmiştir. Bu nedenle de Konferans'a katılanların sorumluluğunun ne kadar büyük olduğunu vurgulamıştır. Molotof Milletler Cemiyeti'ne de değinmiş, Milletler Cemiyeti'nin, bu dünya güvenliğini hiç bir suretle çözemediğini ve kendisine ümit bağlamış olanların ümitlerini boşa çıkardığını söylemiştir. Konuşmasını bitirirken Sovyetler Birliği Hükümeti'nin, kuvvetli bir milletlerarası güvenlik teşkilatı kurulması fikrinin samimi ve azimli bir destekleyeni ve elemanı olduğunu sözlerine eklemiştir⁵⁸.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Nisan'da yapılan toplantıların gündeminin çok yoğun geçtiğini Türk halkına duyurmuştur. Amerikan temsilcilerinin toplantılarının, konferans yürütme komitesinin gizli oturumunun, konferans genel oturumunun yapıldığını ve oturumların ilk dört gününde gizli meselelere ilişkin bazı fikir ayrılıklarına rağmen, milletlerarası teşkilatı kurmaya yönelik olan amaca yaklaşıldığını bildirmiştir⁵⁹.

Dışişleri Bakanımız Hasan Saka, San Francisco Konferansı Genel Komisyonu teşkilat ve usul komitesi başkanlığına seçilmiştir⁶⁰.

⁵⁷ "San Francisco'da", **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1945, s.1-3.

⁵⁸ Aynı yerde, s.3.

⁵⁹ "San Francisco'da Dün Yapılan Toplantılar", **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1945, s.1.

⁶⁰ "Hasan Saka'nın Söylevi", **Tanin**, 3 Mayıs 1945, s.1.

Ayrıca Konferans'ta kurulması uygun görülen dört büyük komisyonun başkanlıkları, 2 Mayıs'ta idare komitesi tarafından küçük milletlere verilmiştir. Komitelerin başkanlıkları da küçük milletlere verilmiştir:

Genel Mevzuat komisyonu başkanlığına Belçika Dışişleri Bakanı Mr.Spaak,
Genel Kurul komisyonu başkanlığına Güney Afrika Birliği Başbakanı Mareşal Smuts,

Güvenlik komisyonu başkanlığına Norveç Dışişleri Bakanı Mr.Trygolie,
Adalet Divanı Usulü komisyonu başkanlığına Venezuela Dışişleri Bakanı Mr.Parra Perez getirilmişlerdir.

Genel mevzuat komisyonunun idaresinde çalışacak komiteler şu şekilde belirlenmiştir:

1nci komite./ Başlangıç, maksatlar ve prensipler, Başkan: Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Raportör :Suriye.

2nci komite./ Üyeler ve genel meseleler, Başkan: Kosta Rika, Raportör: Haiti ve Suudi Arabistan.

Genel Kurul komisyonunun idaresinde aşağıdaki komiteler yer almıştır.

1nci komite./ Teşkilat ve Usul, Başkan: Türkiye, Raportör: Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti.

2nci komite./ Siyaset ve güvenlik işleri, Başkan: Bolivya, Raportör: Dominik Cumhuriyeti.

3ncü komite./ Sosyal ve ekonomik işbirliği, Başkan: Hindistan, Raportör: Guatemala.

4ncü komite./ Vesayet, Başkan: Yeni Zelanda, Raportör: Luksemburg.

Güvenlik kurulu komisyonunun idaresinde şu komitelerin çalışması kararlaştırılmıştır:

1nci komite./Teşkilat ve usul, Başkan: Yunanistan, Raportör: El Salvador.

2nci komite./ Barış yolu ile anlaşmalar, Başkan: Uruguay, Raportör: Sovyet Birliği.

3ncü komite./ Yürürlüğe geçirme anlaşmaları, Başkan: Ekvator, Raportör: Fransa.

4ncü komite./ Bölge anlaşmaları, Başkan: Kolombiya, Raportör: Çin.

Adalet Divanı Usulü komisyonunun idaresinde çalışacak komiteler şunlar olmuştur:

1nci komite./ Milletlerarası adalet divanı, Başkan: Peru, Raportör: Irak.

2nci komite./ Kanun meseleleri, Başkan: Mısır, Raportör: Nikaragua.

Her heyet, komisyonlar ve komiteler seviyesinde üyelerinden birini bulundurmak hakkına sahip olmuştur. Komisyonların ve komitelerin tayin edilmiş olmasıyla dünya güvenlik kurulu Konferansı'nın teşkilatlandırılması işi tamamlanmıştır ⁶¹.

Konferans'ın 30 Nisan tarihli genel oturumda, Hasan Saka Türk temsilciler heyeti adına söz almıştır. Konferansı toplamak girişiminden dolayı Birleşik Amerika Hükümetine ve gösterdiği nazik misafirperverlikten dolayı da San Francisco Belediyesi'ne teşekkürlerini bildirmiştir. Türk heyeti başkanı hatırasını hürmetle andığı Başkan Roosevelt'ten övgüyle bahsettikten sonra özellikle şunları söylemiştir :

“Türk murahhas heyeti, Dumbarton Oaks projesi hakkındaki mülahazalarını genel sekreterliğe bildirmiş bulunmaktadır.

Türk murahhas heyeti, yeni yasanın bütün anlaşmazlıkların adaletle ve hakka uygun olarak halline çalışılması hususunda bir hüküm ihtiva etmesi icab ettiği kanaatindedir. Genel kurul, projede belirtmiş olduğundan daha geniş yetkilere ve bir kontrol hakkına malik olmalıdır.

Türk murahhas heyeti, ağır sorumluluklar yüklenmiş olan büyük milletlere, diğer devletlerden daha geniş salahiyetler tanımakla beraber güvenlik kurulundaki muvakkat [geçici] üyeliklerin sayısının arttırılması ve buna müvazi [eşit] olarak herhangi bir karar alınabilmesi için lüzumlu olan asgari oy miktarının çoğaltılması sureti ile, bu kurulda, daha gerçek bir muvazene temin edilmesinin muvafık olacağını mülahaza etmektedir.

Bundan başka, Türk murahhas heyeti, adli usulün bir kere tatbik mevkiine konulduktan sonra tabii seyrini takip etmesinin hak prensiplerine daha uygun olacağı ve güvenlik kurulunun, mahkemenin kararına uyacak tarafı koruması lazım geleceği mütaleasındadır.

Türk murahhas heyeti, herhangi bir ihtilafın, devletlerin münhasır salahiyetlerine [yetkilerine] terk edilen meselelerden olup olmadığını tayin edebilmek üzere yasaya sarih [açık] bir formül konulmasını lüzumlu sanmaktadır.

⁶¹ “Hasan Saka'nın Söylevi”, **Tanin**, 3 Mayıs 1945, s.2.

Bölge anlaşmaları mekanizmasına matlup [istenilen] müessirliği verebilmek için, bu kabil [çeşitli] anlaşmaların müşterek güvenliği teşkil eden unsurlar olarak telakki edilmeleri icab edecektir. Nihayet yasa, meşru müdafaa hususunda sarih bir hükmü ihtiva etmelidir.

Dumbarton Oaks projesi Türkiye'yi derhal kendisine cezbetmiştir, zira, Türkiye'nin bütün milli ve harici siyaseti içerde barış esasını bir umde [ilke] haline koyan 'milli misak'dan doğmaktadır. İşte bu zihniyetle hareket etmek suretiyledir ki, Türkiye hükümeti, Milletler Cemiyeti'nin faaliyetine, zecri [zorlayıcı] tedbirlerin ve Nyon anlaşmasının tatbiki de dahil olmak üzere, iştirak etmiştir. Müşterek güvenliğin iflası karşısında, Türkiye hükümeti daha harb çıkmadan evvel barışa bağlı milletlerin safında azimle yer almıştır.

Türk murahhas heyeti, tahakkukunu temenni ettiğimiz neticeye varmak için birleşmiş milletlerin aşmak zorunda kalacakları büyük güçlükleri müdrük [anlamış] bulunmaktadır. Fakat, tasavvur ettiğimiz gibi bir barış ancak, çok uzun zamanda, dikkat ve sabırla başarılacak bir eser olabilir.

Türk murahhas heyeti, ne bu konferansın muvaffakiyetinden, ne vücuda getirmek için toplandığımız yeni teşkilatın hayırlı tesirinden ve ne de bilhassa, bu teşkilatın başlı başına mevcudiyeti ile insanlığa yapabileceği muazzam hizmetlerden şüphe etmeye hakkımız olmadığı kanaatindedir”⁶².

Tanin Gazetesi'ne göre, Konferans'ın 2 Mayıs tarihli oturumunun en belirgin faaliyetleri şunlar olmuştur :

1. Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya Dışişleri Bakanları toplanarak Polonya meselesi hakkında görüşmüşlerdir.

2. Konferans idare komitesinin bir teklif hazırlamakta olduğu bildirilmiştir. Bu şekle göre, konferans kararları salt çoğunlukla değil mevcut üyenin üçte iki çoğunluğu ile alınacaktır.

3. Temsil heyeti başkanları Dumbarton Oaks teklifleri üzerinde genel görüşlerini belirten beyanatta bulunmuşlardır⁶³.

⁶² “Hasan Saka'nın Söylevi”, **Tanin**, 3 Mayıs 1945, s.2.

⁶³ “Konferansta İyimserlik”, **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1945, s.3.

İngiliz, Amerikan, Sovyet ve Çin Dışışleri Bakanları Konferansın 3 Mayıs'taki toplantısında, bu dört devletin Dumbarton Oaks esaslarında bazı değişiklikler teklif eden muhtıraları üzerinde görüşmüşlerdir. Bu görüşmeler sonunda varılan sonuçlara göre Sovyetler Birliği, Amerika'nın tekliflerinden çoğunu onaylamıştır. Üzerinde fikir birliğine varılan esaslara Cumhuriyet Gazetesi şu şekilde yer vermiştir :

1. Genel heyet, konferansta kararlaştırılacak olan dört büyük devlet kongresini toplamaya, oyların çoğunluğu ile yetkili olacaktır.

2. Milletler arasında kurulacak yeni ekonomik anlaşma ve esasların dünya barışı için ön planda bir mesele olarak ele alınması hususunda Sovyetler Birliği de İngiltere ve Amerika ile aynı fikirdedir.

3. Adalet divanının kararlarına bağlı kalınacaktır.

Yalnız bütün barış anlaşmalarının ve statükoların genel meclis tarafından kararlaştırılması gerektiğini ileri süren İngiliz ve Amerikan teklifine, Sovyetler Birliği katılmamıştır. Birleşik Amerika heyeti, Dumbarton Oaks Pakt'ında değişiklikler yapılmasını teklif edeceğini bildirmiştir ⁶⁴.

Konferans'taki İngiliz temsilciler heyeti hazırlanacak yasaya bazı hükümlerin eklenmesini istemiştir. Bunlar :

1. Kurulması kararlaştırılan dünya teşkilatının hedeflerini bütün memleketlerde herkes tarafından anlaşılacak bir şekilde açıklayan bir başlangıç yasaının eklenmesi,

2. Teşkilatın yeni dünya şartlarına uygun olmasını mümkün kılacak bir formül bulunması,

3. Güvenlik kurulunun istenilen bütün yetkilere sahip olması, ancak, bölge güvenlik anlaşmalarının gözardı edilmemesi,

4. Sosyal ve ekonomi kurulu statüsünün, kendi sahası içinde, güvenlik kurulu statüsüne eşit olması olarak Tanin Gazetesinde yer almıştır ⁶⁵.

⁶⁴ "Konferansta Esaslı Görüşmeler Başladı", **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1945, s.1.

⁶⁵ "Milletlerarası Güven Teşkilatının Kurulması", **Tanin**, 5 Mayıs 1945, s.2.

Dört büyük devlet temsilcileri, küçük devletlerin milletlerarası güvenlik konseyinde sayılarını arttırmak hususundaki girişimleri karşısında, Dumbarton Oaks anlaşmasında tasarlandığı gibi, durumlarını korumuşlardır. Cumhuriyet Gazetesi önemli bir konuya değinmiştir. Buna göre; dört büyük devlet, milletlerarası güvenlik konseyinde oy sahibi olan dört büyük devletin veto hakkını kullanması hakkındaki Yalta Antlaşması'nın kararlarının değiştirilmesine karşı olmaya karar vermişlerdir. Ayrıca San Francisco basınında geniş yer tutan bir konu da milletlerarası güvenlik teşkilatının merkez bürosunun neresi olacağı olmuştur. Amerikalılar bir kuzey Amerika şehrini, Ruslar Viyana'yı tercih etmişlerdir. Güney Afrika'daki Kap şehri beğenilen şehirlerden biri olurken, Londra, Prag ve Brüksel'de teklif edilen şehirler arasında yer almıştır⁶⁶.

4 Mayıs tarihinde kurulacak teşkilata ait başlıca anlaşmazlıklar halledilmiş ve heyetlerin genel görüşleri, hakkında verdikleri açıklama sona ermiş olduğundan genel yasa mevzuatını hazırlayan komisyon, genel meclis, güvenlik konseyi ve teşkilat komisyonları devamlı milletlerarası bir teşkilatın esaslarını kurmak hususundaki çalışmalarına başlamak üzere toplanmışlardır⁶⁷.

Türk Dışişleri Bakanı ve San Francisco milletlerarası emniyet konferansına iştirak eden Türk heyeti Başkanı Hasan Saka, 5 Mayıs'ta San Francisco'dan Türk milletine bir konuşma yapmıştır. Londra ve Amerika'nın sesi radyoları ile doğrudan doğruya San Francisco'dan yayınlanan ve 6 Mayıs tarihli Türk basınında yer alan bu konuşmasında Hasan Saka şunları söylemiştir :

“Sevgili Vatandaşlarım,

25 Nisandan beri San Francisco'da bulunuyoruz. Biz konferansa müsbet ve yapıcı bir zihniyetle geldik ve konferansın muvaffakiyetinden hiç bir zaman tereddüde kapılmadık.

Eğer milletler barış ve emniyeti korumak için ikinci cihan harbinin kanlı tecrübelerinden ibret almamışlarsa, yalnız konferansın değil insanîyetin de istikbal ve akıbetinden ümitlerini kesmelidirler.

⁶⁶ “Konferansta Esaslı Görüşmeler Başladı”, **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1945, s.3.

⁶⁷ “Milletlerarası Güven Teşkilatının Kurulması”, **Tanin**, 5 Mayıs 1945, s.2.

İkinci bir kanaatimiz de büyük ve küçük devletlerin barışın korunması hususunda birlik ve Amerika'nın da barışı teşkilatlandırmak kararının kati oluşudur. Bazı ayrılıkların mevcudiyeti de daha iyi bir karara varılması arzusuna dayanmaktadır.

Birleşik Amerika ikinci cihan harbinin sonunda yeni dünya barışının teşkilatlandırılması hususunda mesuliyet altına girmeye karar vermiştir. Bu memleket inifadçılığın [benzersizliğin] faydalı olup olmadığını anlamak için 3'üncü bir cihan harbinin tecrübelerine katlanmak niyetinde değildir.

Türk halkı burada sevilmekte ve Türk milletinin samimi bir işbirlikçi olmasından şüphe edilmemektedir.

Eğer iki dünya harbi arasında herkes Türkiye gibi düşünse ve milletlerarası münasebetlerde her millet Türkiye gibi hareket etseydi, insanlık için yeni bir devre açılırdı. Türkler ağır imtihanlardan geçerek, yarının değerini öğrenmişlerdir.

Bütün dileğimiz vatanımıza, dünyanın hakiki bir emniyet içinde alındığını müjdeleyerek dönmektir"⁶⁸.

Dışişleri Bakanımız Hasan Saka bu konuşmasından sonraki gün, dünya güvenlik teşkilatı konferansındaki Türk temsilciler heyeti, kendi üyelerinin aşağıdaki komisyon ve komitelere tayin edilmiş olduklarını bildirmiştir :

1 numaralı komisyon (Genel hükümler): Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur, Zonguldak milletvekili Hazım Atıf Kuyucak.

1 numaralı komite (Başlangıç ve prensipler): Samsun milletvekili Cemil Bilsel.

2 numaralı komite (Üyeler meselesi ve genel meseleler): Cemil Bilsel ve Şinasi Devrim.

2 numaralı komisyon (Genel kurul): Hüseyin Ragıp Baydur, Hazım Atıf Kuyucak ve Şinasi Devrim.

1 numaralı komite (Teşkilat ve usul): Şinasi Devrim.

2 numaralı komite (Siyaset ve güvenlik işleri): Siyasal Bilgiler okulu profesörü ve Dışişleri Bakanlığı hukuk müşaviri Nihad Erim, Cumhurbaşkanlığı özel kalem

⁶⁸ "Dış Bakanımız Dün Radyoda Konuştu", **Tanin**, 6 Mayıs 1945, s.1-6.

müdürü Süreyya Anderiman, İstanbul milletvekilleri Şükrü Esmer, Yarbay Hüseyin Ataman, Washington büyükelçiliği eski hava ateşesi Yarbay Tekin Arıburun, bu son iki Türk delegesi, Milli Savunma Bakanlığını temsil etmektedirler.

3 numaralı komite (Sosyal ve ekonomi birliği): Hazım Kuyucak ve Süreyya Anderiman.

4 numaralı komite (Vesayet kurulu): Dışişleri Bakanlığı müşaviri Şinasi Hisar.

3 numaralı komisyon (Güvenlik kurulu): Dışişleri Bakanlığı umumi katib muavini Feridun Cemal Erkin ve Şükrü Esmer.

1 numaralı komite (Teşkilat usulü): Nihat Erim.

2 numaralı komite (Barış yolu ile anlaşma): Şükrü Esmer ve Nihat Erim.

3 numaralı komite (Tatbiki konulmuş anlaşmalar): Dışişleri Bakanlığı birinci daire genel müdürü Zeki Polar, Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Şadi Kavur, Yarbay Hüseyin Ataman ve Yarbay Tekin Arıburun.

4 numaralı komite (Bölge uzlaşmaları): Zeki Polar, Nihat Erim, Şinasi Hisar, Şadi Kavur ve Yarbay Hüseyin Ataman ile Yarbay Tekin Arıburun.

4 numaralı komisyon (Adli teşkilat): Cemil Bilsel ve Şinasi Devrim.

1 numaralı komite (Milletlerarası adalet divanı): Cemil Bilsel.

2 numaralı komite (Kanun meseleleri): Şinasi Devrim”⁶⁹.

Türk temsilciler heyeti, ayrıca Konferans’a sunulan yeni tekliflerden 21’inin büyük devletler tarafından kabul edildiğini, bu tekliflerin esaslı değişiklikler içermediğini, Dumbarton Oaks tekliflerinin yeniden kaleme alınacağını, Konferansın çalışmalarının hızlandırılmaya gayret edildiğini ve Mayıs ayı sonunda Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın hazırlanmış olacağını Türk halkına basın yoluyla duyurmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi’nde, büyük devletlerin önceden kabul edilmiş olan esas prensipleri değiştirmeye yönelik tedbirlerin alınmasına mani olmaya çalıştığı yönündeki haberler yer almıştır⁷⁰.

⁶⁹ “Konferanstaki Heyetimiz”, **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1945, s.3.

⁷⁰ “M. Molotof Moskova’ya Hareket Etti”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1945, s.3.

10 Mayıs'ta Amerika'nın Sesi radyosunda Türkiye'ye hitap eden Türk Dışışleri Bakanı ve aynı zamanda Türk temsilciler heyeti Başkanı Hasan Saka, Türk heyetinin, Dumbarton Oaks teklifleri hakkındaki önerilerini dile getirmiştir. Hasan Saka Dumbarton Oaks teşkilatına, barışın ve güvenliğin muhafazasında hak ve adalet prensiplerinin rehber olması gerektiğini söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Dumbarton Oaks tekliflerinde, konferansın başlıca gayelerinden birinin barış ve güvenliği idame etmek olduğu beyan edilmiştir. Fakat Türkiye Cumhuriyetinin esas prensiplerinden mülhem olan [ilham alan] Türk heyeti, bu beyanattı güvenliğin hak ve adalet prensiplerine uygun olarak idamesinin ilavesini ileri sürmüştür.

Güvenlik konseyi, teklif edilen dünya teşkilatının belki de en önemli unsurudur. Dumbarton Oaks tekliflerine uygun olarak güvenlik konseyi üyesi olan devletlere, konseyin barışı ve güvenliği muhafaza etmek maksadı ile seri ve cezri [köklü] tedbirleri alabilmesi için, büyük yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerin zaruri olduğuna kani bulunmakla beraber, konseyin, bütün milletlerin temsilcilerinden teşekkül edecek olan genel meclisi, alacağı tedbirlerden haberdar etmesinin münasip olacağına inanıyoruz. Bu sebeple Dumbarton Oaks tekliflerine, konseyin almayı ve tatbik etmeyi zaruri telakki edeceği tedbirler hakkında genel meclisi tenvir etmesi [aydınlatması] lüzumuna dair bir hüküm konulmasını teklif ettik.

Bundan başka tekliflerin ihtiva ettiği hükümlerden biri iki memleket arasında çıkacak bir anlaşmazlık dünya barışını ve güvenliğini tehlikeye koyacak mahiyette olduğu takdirde bahis mevzuu olan memleketlerin bu anlaşmazlığı evvela müzakere, tavassut [aracılık], uzlaşma, hakem adli anlaşma veya diğer herhangi muslihane [düzeltilmiş] anlaşma yolu ile halletmeğe çalışmak zorunda olduklarını amir [emretme] bulunmaktadır. Fakat aynı madde, böyle bir ihtilafın herhangi bir safhasında güvenlik konseyine münasip göreceği anlaşma usul ve tarzlarını tavsiye etmek yetkisini vermektedir. Türk murahhas heyeti ihtilafların hallini herhangi bir dünya teşkilatının son gayesi olarak telakki etmektedir. Bunun içindir ki iki memleket arasında bir münazaanın halli için bir adil anlaşma usulü kabul edildiği ve münasip bir mekanizma harekete geçirildiği takdirde, güvenlik konseyine, bu usulün seyrini durdurabilecek bir tavsiyede bulunmak yetkisinin verilmemesini tekliflerimizde ileri sürdük.

Fertler arasındaki münazaalarda olduğu gibi devletler arasındaki münazaaların da sulh yolu ile hallinde mündemiç [içeriğindeki] faydaları tamamen müdrik olan heyetimiz, konferansa başka tekliflerde de bulunmuştur.

Dumbarton Oaks tekliflerindeki bir hükme göre, eğer güvenlik konseyi uzlaşma, hakem, adli anlaşma veya diğer herhangi bir anlaşma yolu ile bir münazaanın hallinde uğranılacak muvafakiyetsizliğin dünya barış ve emniyetini tehlikeye koyacak mahiyette olduğunu kanaat getirecek olursa dünya teşkilatının prensipleri ve gayeleri çerçevesi dahilinde, münasip addedeceği herhangi bir tedbiri almaya salahiyyetli olacaktır. Bu hükmün, hak ve adalet usullerini kabul ve tercih etmiş olan memleketler lehinde daha vazih [açık] bir hale konulması gerektiği mütaleasındayız ve Dumbarton Oaks planına güvenlik konseyinin, adli anlaşmaları mahkemenin kararına bırakan tarafa yardım etmesini amir bulunan bir hüküm ithal edilmesini teklif ettik. Düşüncemiz şudur ki, bu teklif, hak ve adalet prensiplerine dürüst bir şekilde bağlı kalan devletlerin himaye edilmesine yarayacaktır.

Türk murahhas heyeti, memleketin ana prensiplerinden mülhem olarak yaptığı tekliflerin hak ve adalet mefhumlarına tamamı ile uygun olduğuna ve barış ve emniyetin ancak bu mefhumlara istinat edebileceğine kanidir. Bu itibarla konferansın, bu teklifleri dikkatle mütalea etmesini beklemektedir”⁷¹.

Görüldüğü gibi bu sözlerde; Güvenlik Konseyine çok geniş yetkilerin verilmiş olduğu, bu yetkilerin kullanılmasında bazı küçük düzenlemelerin getirilmesi ve Konseyin alacağı tedbirlerden bütün devletlerin temsilcilerinin yer aldığı Genel Meclisin haberdar edilmesinin altı çizilmektedir.

Ankara milletvekili Falih Rıfki Atay yabancı basın temsilcilerine verdiği demeçte, kurulacak olan yeni milletlerarası teşkilatın gelişeceğini ve yeni bir savaşı önleyebilecek seviyede olacağını bildirdikten sonra, savaşın bütün diğer savaşlardan farklı olduğunu, çünkü yaptığı sarsıntının nesiller boyunca hissedileceğini sözlerine eklemiştir. Falih Rıfki Atay, yeni neslin, savaşın dehşetlerini kolaylıkla unutmayacağı kanaatinde olmuştur. Çünkü O’na göre Almanya’yı ve Avrupa’yı kalkındırmak için en az iki neslin kendini bu işe vermesi gerekecektir⁷².

⁷¹ “Türkiye ve Dumbarton Oaks Teklifleri”, **Tanin**, 11 Mayıs 1945, s.2.

⁷² Aynı yerde, s.2.

Amerika Ayan Meclisi Dışışler Komitesi Başkanı Connally 10 Mayıs'ta San Francisco'da verdiği demecinde, konferansın hedefini gerçekleştirmeye doğru süratle hareket ettiğini, komisyonların ve komitelerin Dumbarton Oaks projesinde yapılacak değişiklikle meşgul olduklarını söylemiştir ⁷³.

Peru murahhas heyeti şefi ve San Francisco Konferansı'nda Milletlerarası Adalet Divanı Komisyonun Başkanı 9 Mayıs'ta yaptığı beyanatta, komitenin mesaisinde memnuniyet verici gelişmeler olduğunu, ancak oldukça uzun münakaşalara yol açacak dört meselenin bulunduğunu söylemiştir: ⁷⁴

“Bu dört mesele şunlardır :

1. San Francisco Konferansı'nda ilan edilecek adalet divanı, La Haye milletlerarası daimi adalet divanının bir devamı mı, yoksa yepyeni bir adalet divanı mı olacaktır ?

2. Divanın kaza hakkı ihtiyari mi yoksa mecburi mi olacaktır ?

3. Adalet divanının milletlerarası anlaşmazlıklarda olduğu gibi iki memleket arasındaki iç anlaşmazlıklarda da müdahale etmesi gerekecek midir?

4. Baskı tedbirleri adalet divanı tarafından uygulanabilir mi? Yoksa yalnız güvenlik konseyi tarafından mı uygulanacaktır?

Diğer bir mühim mesele de, adalet divanı üyelerinin seçilmesi şeklindedir” ⁷⁵.

Türkiye Dışışleri Bakanlığı genel katip yardımcısı ve San Francisco Konferansı'nda Türk heyeti üyesi Feridun Cemal Erkin, 12 Mayıs'ta Amerikan radyosunda vatandaşlarına hitaben yaptığı bir konuşmada konferansın gidişatı hakkında halkı bilgilendirmiştir ve şunları söylemiştir :

“Aziz vatandaşlarım,

Güzel Türkiyemizin kıyılarından ayrıralı bir ay oldu. Bize o kadar uzun görünen bu kısa zaman zarfında dünya hadiselerinin gidişi yeni bir hız aldı. Büyük insan başkan Roosevelt'in ölümü, askeri faaliyetlerin ani gelişmesi, faşist ve nazi liderlerini arka arkaya yere seren önüne geçilmez mukadderat ve nihayet Avrupa harbinin sona ermesi bu hadiseler cümlesindedir.

⁷³ “Konferans 15 Güne Kadar Bitiyor”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1945, s.1.

⁷⁴ Aynı yerde, s.3.

⁷⁵ “Türkiye ve Dumbarton Oaks Teklifleri”, **Tanin**, 11 Mayıs 1945, s.2.

Bütün bunlar, dünya sulh ve emniyetini teşkilatlandırmak gayesi ile San Francisco konferansına iştirak etmiş olanlarda bu teşkilatın mümkün olduğu kadar çabuk kurulması ve çalışabilecek bir hale konulması arzusunun uyardırmasıdır.

23 Nisan'da açılan konferansın, ilk haftası muhtelif heyet başkanları tarafından söylenen nutuklara ayrıldı. Bütün bu nutuklara müşterek bir düşünce hakim olmuştur ki oda milletler arasındaki münasebetlerde hak ve adaleti idame ettirecek bir mekanizmanın kurulmasıdır. Komisyon ve komitelerin çalışmalarında da aynı zihniyete sık sık rastlanmıştır.

Toplantılar her gün öğleden evvel ve sonra yapılmaktadır. Herkes, meselelerin mümkün olduğu kadar çabuk neticelendirilmesi arzusunda bulunduğu icabederse geceleri de çalışmak kararlaştırıldı.

Teknik komisyon ve komitelerin başkanları, heyet başkanları arasından seçilmiştir. Genel heyet teşkilat ve usuller komitesi başkanı Dışişleri Bakanımızdır. Heyetimiz bütün komisyonlarda ve komitelerde temsil edilmektedir.

Dumbarton Oaks teklifleri dünya güveni teşkilatı hakkındaki müzakerelere esas olarak kabul edilmiştir. Fakat bu vesika, konferansa iştirak eden milletlerin temsilcileri tarafından serbestçe incelenmekte ve münakaşa edilmektedir. Yeni fikirler ileri sürülmüştür. Ve herkes hakiki bir teşkilatın kurulmasını arzu ve temenni etmektedir.

Amerikalılar tarafından San Francisco'da bunca millet temsilcilerine gösterilmiş olan bu harareti kabulü ve bu samimi misafirperverliği eminim ki hiç bir memleket ve hiç bir şehir göstermeye muvaffak olmayacaktır.

Bize Türk heyeti üyelerine gelince, dünyanın istikbali hakkında hepimiz iyimser bulunuyoruz. Gayretlerimizin hedefini güzel ve devamlı bir bina şeklinde tamamlanmış görmek istiyoruz”⁷⁶.

Türkiye Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Reuter ajansının özel muhabirine verdiği mülakatta Türkiye'nin konferansta bulunmasının amacını açıklamıştır.

Türk heyetinin Konferansın başarısına yardım etmek amacıyla geldiğini, Konferansa davet eden veya edilen, büyük ve küçük bütün memleketlerin ortak gayesinin yeni ve devamlı bir emniyet teşkilatı kurmak ve gelecekte savaşları önlemek olduğunu söylemiştir. Hasan Saka son dönemde Türkiye'nin savaşa katılmakla birlikte,

⁷⁶ “San Francisco'da”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1945, s.3.; “San Francisco Konferansı, Çalışmaları”, **Tanin**, 13 Mayıs 1945, s.1-6.

savaş dolayısıyla çektiği ekonomik sıkıntılara dikkat çekmiş, aynı zamanda iç siyasi rejim açısından Türkiye'deki demokrasinin gün geçtikçe ilerlediğini vurgulamıştır:

“Meydana çıkan muhtelif fikirlerden ve görüşlerden çoğunun, birinci milletler cemiyetinin müteaddit tecavüz hareketlerine ve yeni harbe mani olamamasından doğduğunu gözönünde tutmalıyız.

Bugünkü Türkiye, Milli Misak üzerine kurulmuştur. Bu misak, 1919-1921 yıllarında uğrunda İstiklal Savaşı yapılan imanın bir ifadesi idi. Bu misakın milletlerarası münasebetlere taalluk eden [ilgili olan] prensipleri şu suretle hülasa edilebilir.

Her milletin, milli hudutları dahilinde hürriyet ve hükümlanlığı, her milletin haklarını ve toprak bütünlüğünü korumak hakkı ve buna tekabül etmek [karşılık olmak] üzere başkalarının haklarına ve toprak bütünlüğüne riayet eylemek vazifesi ve milletlerarası münazaaların barış yolu ile halli.

Yeni Türkiye'nin ilk siyasi hareketi asırlardan beri münasebetlerinin iyi gitmediği bir memleket olan Rusya'daki ihtilal rejimi ile bir antlaşma imza etmek olmuştur, ikinci siyasi hareketi, Yunanistan'la harpten hemen sonra bu memleketle dostça münasebetler tesis etmek olmuştur. Halbuki Türkiye, istiklali uğrunda bu memlekete karşı savaşmak mecburiyetinde kalmıştı. Bu münasebetler, birkaç sene zarfında kuvvetli ittifak bağları haline gelmiştir.

Türkiye, gerek kendisi gerek diğer milletler için, hürriyet, adalet ve hak aşığı milletler arasında işbirliği yapılmasından başka bir barış ve güvenlik yolu mevcut olmadığını iki harp arasındaki devre zarfında siyasi münasebetlerinin her safhasında ve ilk milletler cemiyetinin saldırganlığa mani olmak hususundaki bütün teşebbüsleri faal bir şekilde iştirak eylemek sureti ile ispat etmiştir.

Türkiye harbe faal bir şekilde iştirak etmemiş olmakla beraber harpten doğan bütün iktisadi zorluklardan muzdarip olmuştur. Çok büyük bir yiyecek darlığı çekilmemiştir. Fakat Anadolu'ya deniz münakalatı [taşımacılığı] durmuştur. Naziler tarafından yapılacak bir saldırganlığa veya baskıya mukavemet hususundaki azmimizi desteklemek için bir milyonluk bir orduyu silah altında tutmak mecburiyeti hasıl olmuştur. Bundan başka bütün elde bulunanlar ordunun iaşesine tahsis edilmiştir. Tarlalar toprağı işleyecek kollardan mahrum kalmıştır.

Ordunun teçhiz ve iaşesi ve harp hazırlıkları için normal masraflardan üç kat fazla bir bütçe tahsis etmek mecburiyetinde kalmış olduğumuzdan bazan büyük şehirlerin iaşesinde güçlük çektik. Başka eşya mahrumiyetleri de oldu.

Vergiler arttırıldı ve kazançları az olanlarla sabit gelirli kimseler bundan çok sıkıntıya düştüler ve hala da sıkıntı çekmektedirler.

Eğer geçen harpten sonra, dokuma, şeker ve kağıt gibi bazı endüstrileri memleketimizde kurmamış olsaydı, buhran daha ezici olacaktı. Türkiye'nin endüstri inkişafının [gelişmesinin] henüz eşiğinde iken ve teşebbüsleri tamamlanmamış veya tasarı halinde bulunduğu bir sırada İkinci Dünya Harbinin gelip çattığını gözden uzak tutmamalıdır.

Cumhuriyet rejimi, siyasi bir müessese olmak sıfatı ile modern demokrasinin yolu üzerinde azimle gelişmektedir. Anayasamız en ileri demokrat anayasalarla mukayese edilebilir ve başkalarını da çok geride bırakır. Her demokrat tezahür harpten sonra Türkiye'de gelişecektir. Eğitim, tarım ve endüstri işleri harbin sebep olduğu zorluklara rağmen bütün hızıyla devam etmekte ve gerçekleşme yolunda bulunmaktadır. Osmanlı imparatorluğu'ndan kalan demiryolları bir misli arttırılmış ve Türkiye'nin en zayıf noktalarından birini teşkil eden dahili münakalatı ıslah etmek gayesi ile daha da arttırılmak için planlar hazırlanmıştır. Bu inkişafı korumak ve milli hayatımızın tam güvenlik içinde devamını sağlamak için dünya emniyetinin teessüsüne yardım için elimizden geleni yapmaya hazırız”⁷⁷.

20 Mayıs 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne göre Konferans'ın gidişatı şu şekildedir: Konferanstaki komisyonlarda Dumbarton Oaks projesi hemen hemen tamamı ile kabul edilmiştir. Fakat halen çeşitli teknik komisyonlarda bazı meseleler tartışılmaktadır. Bunlar:

1. Emniyet meselesi; 2. Bölge anlaşmaları; 3. Veto hakkı meselesidir. Bunların özümü için de kesin kararlara varmadan önce üç şef arasındaki toplantının sonucu beklenecektir⁷⁸.

San Francisco'da bulunan Türk temsilciler heyeti üyelerinden Zonguldak milletvekili şinasi Devrim 26 Mayıs'ta Amerika'nın Sesi radyosu aracılığıyla Türk halkına seslenmiştir. şinasi Devrim, San Francisco'daki çalışmaları hakkında bilgi vererek Konferans'ın dört haftadan beri toplanmış bulunduğunu, Birleşmiş Milletler

⁷⁷ “Hasan Saka'nın Beyanatı”, **Tanin**, 17 Mayıs 1945, s. 1-2.; “Konferans ve Türkiye”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1945, s.1-3.

⁷⁸ “San Francisco'da Halledilemeyen Pürüzlü İşler”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1945, s.3.

Emniyet Teşkilatı tasarısının esas meselelerinin tamamen görülmüş olduğunu söylemiştir. Şinasi Devrim, Dışişleri Bakanımız Hasan Saka'nın başkanlığında bulunan genel kurul komisyonu birinci komitesinin vazifesini bitirdiğini de bildirmiştir⁷⁹.

Dumbarton Oaks projesinin önemli bir bölümünün çalışma komisyonu tarafından kabul edilişi, Konferansta oluşan gerginliği oldukça gidermiştir. Bu maddeye göre, emniyet konseyine dünya emniyetini tehlikeye koyacak memleketlere karşı iktisadi ve hatta askeri zorlayıcı tedbirler alma yetkisi verilmiş, ve içinden çıkılmaz bir şekil almadan bu devlete karşı her türlü tedbirle karşı koyma hakkı tanınmıştır⁸⁰.

Veto meselesinin onayından önce tartışmalara 12 Haziran'da emniyet komitesinde başlanmıştır. Bazı milletlerin temsilcileri kendi tezlerini açıklamışlardır. Bu komitedeki temsilcimiz Feridun Cemal Erkin Türk tezini çok güzel açıklamış ve sözleri bütün üyeler tarafından büyük bir dikkatle dinlenmiştir. Feridun Cemal Erkin verdiği demecinde, eldeki beyanname metninin mükemmel olmaktan uzak olduğunu, fakat büyük devletlerin kabulüyle birlikte, Yalta'da verilen kararı Türk temsilciler heyetinin günün siyasi durumunu dikkate alarak, büyük milletler tarafından verilen güvenceye dayanarak kabul ettiğini bildirmiştir. Böyle yapmakla büyük devletlerin sözlerinde duracaklarına, hak ve adaletten ayrılmayacaklarını Türk heyetinin ümit ettiğini de sözlerine eklemiştir⁸¹.

Milletlerarasında anlaşmazlıklar çıktığı zaman barışı zorla korumak için seri tedbirler alınması hususunda 13 Haziran'da Konferansa sunulan bir teklif kabul edilmiştir. Bu husustaki raporu hazırlayan komite bütün üyelerin güvenlik konseyinin emrine silahlı kuvvetler vermeye ve kolaylıklar göstermeye mecbur olmalarını teklif etmiştir. Güvenlik konseyi, düşmana karşı harekete geçilmesine karar verince bütün üyeler bu ödevleri yerine getirmeye mecbur tutulacaktır. Gösterilmesi istenilen kolaylıklar arasında üs verilmesi de vardır. Askeri anlaşmalar, güvenlik konseyinin girişimi üzerine üyelerle tartışılarak yapılacaktır. İlk askeri anlaşmalar, milletlerarası teşkilat hukuken ve fiilen oluştuktan sonra, beş büyük devlet arasında yapılacaktır.

⁷⁹ "San Francisco'da", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1945, s.3.

⁸⁰ "San Francisco Konferansında", **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1945, s.1.

⁸¹ "Konferans Çalışmalarını 23 Haziran'da Bitiriyor", **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1945, s.3.

E. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Kuruluşunun Tamamlanması

Birleşmiş Milletlerin yeni anayasası, 23 Haziran'da, Konferans'a iştirak eden 50 milletin temsil edildiği idare komitesi tarafından onaylanmıştır. Anayasanın, Konferansın genel oturumunda son olarak onaylanmasına karar verilmiştir. New-York Times Gazetesi Konferans'ın sonunda onaylanmayı bekleyen Birleşmiş Milletler Anayasası'nın, beklenildiğinden çok daha liberal ve demokrasiye uygun olduğunu bildirmiştir. Gazete'nin bir muhabiri Anayasanın, Milletler Cemiyeti'nin düşmüş olduğu hatalardan kaçınmış olmasından ve küçük devletlerin bütün milletlerarası meseleler üzerinde müzakerelere katılması konusunda geniş yetkilere sahip bulunmalarından tüm milletlerin memnuniyet duyduğunu belirtmiştir⁸².

Cumhuriyet Gazetesi 25 Haziran tarihli sayısında, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 26 Haziran günü, San Francisco'nun opera binasında Birleşmiş Milletler delegeleri tarafından imzalanacağını Türk milletine duyurmuştur. Gazete görevini bitiren Türkiye temsilciler heyetinin, hareket için hazırlıklarını tamamladığını, heyetimiz üyelerinden yalnız Dışişleri Bakanımız Hasan Saka ile Dışişleri genel katibi birinci yardımcısı Feridun Cemal Erkin'in, Londra'ya uğrayacaklarını, 3 Temmuz'da Boston'dan doğrudan doğruya Londra'ya hareket edeceklerini ve heyetimizin diğer üyelerinin 13 Temmuz'da Türkiye'ye doğru yola çıkacaklarını bildirmiştir⁸³.

Sona eren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konferansı 26 Haziran'da Birleşik Amerika Devletleri Başkanı Harry Truman ile beş büyük devlet temsilci heyetleri başkanlarının ve diğer beş devlet adamının son oturumda yaptıkları konuşmalarla kapanmıştır⁸⁴.

Birleşmiş Milletler Anayasası 26 Haziran'da Türkiye saati ile 5:53'te Konferans'ın genel oturumunda, oybirliği ile onaylanmıştır. Konferans'ın bu oturumuna

⁸² "Birleşmiş Milletler Anayasası", **Tanin**, 25 Haziran 1945, s.1.

⁸³ "Birleşmiş Milletler Konferansı Bitti", **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1945, s.1.

⁸⁴ "San Francisco Konferansı Dün Kapandı", **Tanin**, 27 Haziran 1945, s.1.

İngiltere Washington elçisi ile Konferans'taki İngiliz Temsilciler Heyeti Başkanı Lord Halifax reislik etmiş ve Konferans'ı tarihin en önemli olaylarından biri olarak nitelendirmiştir⁸⁵.

26 Haziran öğleden sonra 50 devletin temsilcileri tarafından imzalanan anayasaya, sekiz seneden beri Japon tecavüzüne karşı savaşan Çin Cumhuriyeti imza koyan ilk devlet olmuştur. Bundan sonra davet edici devletlerden olan diğer iki devlet, Sovyetler Birliği ve Büyük Britanya ve daha sonra Fransa ikinci, üçüncü ve dördüncü olarak resmi belgeyi imzalamışlardır. Konferansın toplandığı memleket olması itibari ile Birleşik Amerika belgeyi son olarak imzalamıştır. Diğer 45 Birleşmiş Milletler temsilcileri devletlerinin isimlerinin İngilizce alfabe sırası ile imzalarını koyduktan sonra Amerika Birleşik Devletleri temsilciler heyeti başkanı Mr.Stettinius, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalamıştır⁸⁶.

111 maddeden oluşan antlaşmanın maddeleri ile Birleşmiş Milletler'in organları, yapacağı işler ve yetkileri belirlenmiştir. Antlaşmaya göre; Birleşmiş Milletler'in başlıca organları: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterliktir⁸⁷.

“Genel Kurul: Bütün üyelere oluşacak, her işi görüşebilecekti. Yılda bir defa olağan toplantı ve durum gerektirince, olağanüstü toplantılar yapabilecekti.

Güvenlik Konseyi: On bir üyeden oluşacaktı. Çin, Fransa, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri sürekli üyeleri, diğer iki yıllık süre için seçilen geçici üyeleri olacaktır ve sürekli üyelerin veto hakkı bulunacaktı.

Genel Sekreterlik: Bir genel sekreter ve gereği kadar memurdan oluşacaktı. Genel Sekreter örgütün en büyük memuru olup, antlaşmada belirtilen görevleri yapacaktı”⁸⁸.

⁸⁵ “İmza Töreni”, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1945, s.1-3.

⁸⁶ “İmza Günü”, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1945, s.3.

⁸⁷ Uçarol, **a.g.e.**, s.627.

⁸⁸ Aynı yerde, s.627., Antlaşmanın 23 ncü maddesinde 17 Aralık 1963 tarihinde yapılan değişiklik ile Güvenlik Konseyi'nin üye sayısı 11'den 15'e çıkmıştır. Üyelerden 5' i sürekli üye 10' u geçici üye olmuştur.

Türkiye Dışişleri Bakanı ve Birleşmiş Milletler Konferansı'ndaki Türk temsilciler heyeti başkanı Hasan Saka, Konferans'ın kapanış oturumunda söz alarak, iki aylık bir çalışmadan sonra uzlaşma ve görüş birliğinin ışığı altında Birleşmiş Milletler Anayasası'nın hazırlandığını ve imzalandığını, anayasanın milletlerin emniyet ve huzuru için vazgeçilmez bir kaynak olması gerektiğini ve dertli insanlığa çoktan beri susamış olduğu barış ve adalet devrini açtığını belirtmiştir ⁸⁹.

San Francisco Konferansı'nda oluşturulan ve bütün Birleşmiş Milletler gibi Amerika temsilcileri tarafından da imza edilen Birleşmiş Milletler Anayasası, Amerika senatosunda görüşülmüştür. Senatoda müzakereler 28 Temmuz'da bitmiş ve beyanname 80 oy ile onaylanmıştır ⁹⁰.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı 24 Ekim 1945'de Washington saati ile 16:47'de resmen kuruluşunu tamamlamıştır. Amerika Dışişleri Bakanı Byrnes Birleşmiş Milletler Anayasası'nın, halen milletler arasındaki ilişkileri düzenleyen kanunların bir kısmını oluşturduğunu vurgulamış ve 24 Ekim 1945 tarihinin bütün barışsever milletler halkı için büyük bir gün olduğunu tüm dünyaya duyurmuştur ⁹¹.

Birleşmiş Milletlerin kabulünden sonra akıllara daha önce aynı ümitlerle kurulmuş olan fakat istenen başarıyı sağlayamayan Milletler Cemiyeti gelmektedir. Milletler Cemiyeti başarılı olamamıştı. Çünkü o, müstakil bir varlık değildi. Kendisine özgü bir iradesi yoktu. O sadece kendisinden faydalanmak isteyen devletler için milletlerarası işbirliği yapmaya mahsus bir aletti, fakat bu alete de ancak haksızlığa uğrayanlar başvuruyordu. Tecavüz emelleri besleyenler, haksızlarda kuvvetli olduklarından kimse onlara karşı doğrudan doğruya cephe almıyordu ve nihayet Milletler Cemiyeti dünyaya yaygın bir teşekkül de değildi. Bir barış vasıtası olarak ortaya atılmış olmasına rağmen sonunda bir politika aleti olmuştu. Kullanacak hiç bir kuvveti yoktu. Bütün varlığı, milletlerarası adalet gibi platonik bir kuvvetin propagandasından ve bu mevzu etrafında yapılan yayınlardan ibaret kalmıştı. O daha

⁸⁹ "San Francisco'dan Sonra", **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1945, s.3.

⁹⁰ "Birleşmiş Milletler Anayasası", **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1945, s.1.

⁹¹ "Birleşmiş Milletler Teşkilatı", **Tanin**, 26 Ekim 1945, s.1.

çok manevi prestijine güveniyordu. Bu prestijin devam etmesi için de daima basiretle hareket etmek, olur olmaz şeylere karışmamak, tam bir tarafsızlıkla faaliyette bulunmak gibi bir çalışma tarzı kabul etmiş ve bu şekilde yürürken çok hatalar yapmıştı⁹².

Mümtaz Faik Fenik, Milletler Cemiyetinin bir çok meselelerde başarı elde edememesinin sebeplerini üç ana nedene bağlamaktadır. Bunlar: “mahçupluk, çekingenlik ve korkaklıktır”. Milletler Cemiyeti, birçok hadiseleri halledeyim derken daha çok çıkmaza sürüklemiştir. Ve onları adalet terazisiyle tanzimden uzaklaşıp, politika terazisinin kefesi içine bırakmıştır. Kuvvet karşısında boyun eğmiş ve bundan dolayı mevcut oluşu, olmayışından daha çok barışa zarar getirmiştir⁹³.

Fakat herşeye rağmen Milletler Cemiyeti'nin, San Francisco Konferansı'nın hazırlanması hususunda büyük yardımları olmuştur. Önce Dumbarton Oaks ve sonra yeni konferansın barış antlaşmasından önce toplanıp dünya düzeni kurmaya çalışması dahi, geçen savaş sonunun hatalarına düşmemeye azami şekilde itina edildiğini gösterir⁹⁴.

F.Birleşmiş Milletler Anayasası'nın T.B.M.M.'de Kabul Edilmesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu 14 Ağustos 1945 tarihinde saat 11:00'da toplanmış, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın onayına ilişkin tasarıyı görüşmüştür. Komisyon, tasarıda bir kelime değişikliği yapmış, anayasa yerine antlaşma tabirini koymuştur. Tasarı ve gerekçesi aynı gün baskıya verilmiştir⁹⁵.

Büyük Millet Meclisi, 15 Ağustos 1945 tarihinde, saat 15:00'da Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında tekrar toplanmıştır⁹⁶. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın onayına ilişkin tasarı heyecanlı görüşmelere sebep olmuştur. Dinleyiciler locaları hınca hınç doldurmuştur⁹⁷.

⁹² Mümtaz Faik Fenik, “Milletler Cemiyeti Fikri”, **Ulus**, 6 Mayıs 1945, s.3.

⁹³ Aynı yerde, s.3.

⁹⁴ Aynı yerde, s.3.

⁹⁵ “Birleşmiş Milletler Anayasası”, **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1945, s.3.

⁹⁶ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.1.

⁹⁷ “Meclis Birleşmiş Milletler Andlaşmasını Tasdik Etti”, **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1945, s.1.

Tasarının görüşülmesi esnasında bütün diplomatlar ve bunlar arasında Amerika ve İngiltere elçileri, Fransa, Yunanistan, Yugoslavya ve diğer elçilerle elçilik personeli ve Amerika büyükelçiliğinin hava, kara ve deniz ateşeleri locada yerlerini almışlardır⁹⁸.

Tasarının görüşülmesi hakkındaki teklif oylamaya sunulurken kabul edildikten sonra Dışişleri Bakanı Hasan Saka kürsüye gelerek konuşma yapmıştır⁹⁹.

Hasan Saka konuşmasında, San Francisco Konferansı'nın başlamasından itibaren dört ayın geçtiğinden ve bu süre içerisinde olayların süratle geliştiğinden ve sonunda Japonlar'ın yenilmesiyle dünyanın barışa kavuştuğundan bahsetmiş ve Dumbarton Oaks projesinin, Hükümetin dış ve iç politikası bakımından nasıl incelendiğini belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

“Dumbarton Oaks projesinin ıslahı sadedinde öne sürdüğümüz tekliflerden biri müstesna hepsini kabul ettirmeye muvaffak olduk. İşte gerek Türk heyetinin ve gerekse diğer heyetlerin buna muvazi [paralel] yapıcı gayretleri sayesinde ki, bir çok noksan ve kusurları ihtiva eden ilk Dumbarton Oaks projeleri yerine daha az noksanlı ve daha az kusurlu San Francisco vesikası kaim olmuştur [yerini almıştır].

Zira malumdur ki, milletlerarası münasebetlerde müsbet bir neticeye ancak karşılıklı fedakarlık ve feragat zihniyetiyle varılabilir. Herkes kendi görüşünde sonuna kadar ısrar edecek olursa bir anlaşmaya varmak imkanı ortadan kalkar. Kurulacak teşkilata bu harbin kazanılmasında emeği geçmiş bütün devletleri dahil etmek için kah davetçi devletler, kah davetli olan devletler kendi noktai nazarlarından fedakarlıklarda bulunmuşlardır. Burada bu fedakarlıkların hangi taraftan daha ziyade yapılmış olduğu meselesi üzerinde duracak değilim. Dava bir hesap pusulası davası değildir. Konferansın devamı esnasında, defalarca bütün devletler, dünya barışının hak ve adalet muhafazası hedefini güttüklerini ifade etmişlerdir”¹⁰⁰.

Hasan Saka'dan sonra komisyon sözcüsü Refik Pasin söz alarak antlaşmanın önemini açıklayan ve kabulünü isteyen konuşmasında şunları söylemiştir :

“Dünyada kuvvet itibari ile muvazenesizlik olursa küçük milletlerin hakları kalmaz. Şimdi bu antlaşma ile muvazene hasıl olmuş, bütün milletler hürriyete kavuşmak için

⁹⁸ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.1.

⁹⁹ “Meclis Birleşmiş Milletler Andlaşmasını Tasdik Etti”, **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1945, s.1.

¹⁰⁰ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s. 156-157.

birleşmişlerdir. Antlaşmaya göre, milletler, kendi yaşama tarzlarını istedikleri gibi tayin ederler. Bizim iç politikamız vatandaşların hakkını koruduğu gibi dış politikamızda da toprak istemek, başkalarının hakkına tecavüz etmek gibi şeyler yoktur. Antlaşma 25 sene evvel ortaya attığımız prensiplerin tahakkukudur.

Şayanı arzu idi ki, veto hakkı küçük ve büyük milletler arasında bir fark yapmamış olsun. Fakat gerek Dışişleri Bakanı ve gerek arkadaşlarının bize verdikleri izahlara göre, büyük devletler şeref ve namuslarıyla bu hakkı suistimal etmemeye söz vermişlerdir. Bu sözlerin büyük bir kıymeti vardır. Buna inanıyoruz. Her makalede tarafların iyi niyetlerinin önemi vardır. Büyük bir ideal için çalıştıklarına emin olduğumuz büyük devletlerle mukaveleye riayet edeceklerine itimadım vardır. Hükümeti elde ettiği neticeden dolayı tebrik ederim”¹⁰¹.

Erzurum milletvekili Nakiye Elgün söz almış ve kararı destekler şekilde, “Bugün yangın ateşleri sönmüştür. Demokrasi galebe çalmıştır. İnsanlığa mutlu olsun. Bu münasebetle insanlık hadimi [hizmet eden] Amerikan milletinin büyük Başkanı Roosevelt’in aziz hatırasını yad etmek isterim. Müttefiklerin sözlerini tutacaklarına eminim. Büyük devletlerin harpten sonra bütün milletlerin haklarına ve onların emniyet hislerine, ihtiyaçlarına riayet edeceklerine güvenim vardır” diyerek müttefiklere olan güvenini aktarmıştır¹⁰².

Yavuz Abadan ise antlaşmanın bir çok kısımlarına temas ederek, insan haklarına verdiği önemi açıklamıştır. Cemil Bilsel, antlaşmanın önemini geniş ve çok enteresan bir şekilde izah etmiş, bunun insanlık idealinin bir abidesi olduğunu söylemiştir. Rasih Kaplan da Türk milletinin bu savaşta gösterdiği gayret ve fedakarlığı ve gördüğü büyük vazifeleri açıkladıktan sonra, kimseye saldırmak gibi bir niyetimiz yoktur demiş, fakat Türk milletinin her zaman haklarını savunacağını, dünya milletleri arasında yerini alırken egemenliğini savunmasının da vazifesi olduğunu belirterek, Yaşasın Türk milleti diyerek sözlerini bitirmiştir¹⁰³.

¹⁰¹ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s. 158.

¹⁰² Aynı yerde, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s. 160.

¹⁰³ Aynı yerde, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s. 161.

Bunlardan sonra söz alan Hikmet Bayur her şeyi büyük devletlerin yapmadığını, küçük devletlerin de önemli işler başardığına dikkat çektiği konuşmasında şunları söylemiştir:

“Ben yalnız bir iki nokta hakkında tenkitlerimi yapacağım. Maksudım tasarımı kabul etmemek değildir. Ben buna oyumu vereceğim. Yapılan antlaşma büyük düşüncelerin eseridir. Asıldır, yalnız bu antlaşmada uluslar eşit değildir. Bunun bariz misali beş büyük devlete verilen haklardır. Çünkü bunlardan birinin muhalefet reyini her şeyi suya düşürebilir. Savaşı büyük milletler kazanmıştır. Bunun bir hak olarak tanınması doğru değildir. Almanya ve Japonya savaşı vardır. Almanya savaşı yıpratılarak kazanılmıştır. Japon savaşı atom bombası ile kazanılmıştır. Bu savaşlara büyük milletlerin hissesi büyüktür. Fakat San Francisco’da alınan neticeye göre her şeyi büyük devletler yapmıştır. İşte bu doğru değildir.

Belçika Almanya’ya karşı gelmekte, Yunanistan aylarca iki büyük devlete karşı Alman ve İtalyan ordularına karşı gelmekle büyük işler görmüşlerdir. Yugoslavya’nın dayanması, Sovyet Rusya’ya karşı taarruzu geciktirmiştir. Binaenaleyh küçük devletler de büyük işler görmüşlerdir. Silahların tahdidi muayyen bir hadden aşağı olmamalıdır. Herkes umumi güvene kuvvetleriyle iştirak etmelidir. Büyük devletlere oynadıkları büyük rollere göre fazla oy adedi verilseydi daha iyi olacaktı. Dünya o kadar büyük felaketlere uğramıştır ki her şeye rağmen herkes bu antlaşmaya sarılacaktır. Bütün milletler gibi, biz de bu antlaşmaya sarılmamızdır. Fakat vicdanımızda antlaşmanın bazı haksızlıklarını hissetmekteyiz. Bu suretle antlaşmayı iyileştirecek ileri bir vicdan hissinin yaratılmasına yardım etmiş olalım”¹⁰⁴.

Hikmet Bayur’dan sonra Adnan Menderes söz almış ve şunları söylemiştir:

“Herhangi bir milletin idaresinin demokrasi esasına dayanmaması, diğer milletlerin de, huzur ve emniyetini tehdit eden ve barışı her an tehlikeye koyan çok kuvvetli bir amil olarak kabul olununca hürriyeti ve barışı seven milletlerin kendi aralarında barışı tehlikeye koyabilecek diktatörlük idaresine katlanan aza bulunmasını istemeleri ve dışta kalan diğer milletlerin de barışı tehdit edebilecek yollara kalkmamasına dikkat etmeleri Birleşik Milletlerin barış ve emniyet ihtiyacından doğan bir zarurettir. Bu böyle olmakla beraber, istiklaline düşkün bir milletin ferdi olarak endişeli bir sual hatıra gelebilir: Diğer milletlerin veya bir milletler topluluğunun herhangi bir milletin iç idaresinin şöyle veya böyle olmasını istiyebilmesi, o

¹⁰⁴ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s. 167.

milletin istiklalini sakatlayamaz mı?. Filhakika [gerçekten] bu, milletin istiklal deyince, o milleti teşkil eden yurttaşların hürriyetlerinin yekununu anlamakta hata yoktur sanırım. Bize gelince, kabul etmekte bulunduğumuz milletlerarası anayasa ile kendi anayasamızın dışında veya onun ruhuna aykırı bir taahhüt altına giriyor değiliz.

Ancak olsa olsa fiili durum ile yazılı anayasamız arasındaki bazı ehliyetsizliklerin bertaraf edilmesi lüzumu hasıl olabilir ki bu da esasen anayasa kanunumuzun milletimize karşı taahhüt etmiş olduğu hususların kemaliyle yerine getirilmesi demektir. Çok uzun yıllardan beri Türk inkılabının tevcih ettiği gayelere tamamen uygun ve mutabık düşen, Birleşmiş Milletler Anayasası'na iştirakimizi iç rahatlığı, sevinç ve güvenle tasdik edebiliriz”¹⁰⁵.

Milletvekilleri sırası ile söz alarak görüşlerini bildirmeye devam etmiştir. Menderes'ten sonra söz alan Recep Peker de bu anayasanın bir yarası olan veto meselesinden bahsetmiş, veto meselesine rağmen büyük bir eser olarak tanımladığı yasanın yapılması için devletleri davet eden Amerika'ya teşekkürlerini sunmuştur :

“Bizim küçük devletlerin haklarını büyük devletlerin vetosu ile tehlikeye düşürecek olan noktada hiç olmazsa teklif sahibi olmamız lazım gelirdi. Buna itiraz eden küçük devletler arasında bulunmak vazifemizdi. Büyük insanlık aleminin büyük insanlık anlayışına doğru gidişindeki hızın hararetini sezerek bugün bu eserin bu yarası da tedavi edilmiş, şifa bulmuş, mükemmel bir eser haline geleceği gün ümitle bekleyerek bunun tasdik edilmesinin zaruri olduğuna kaniim. Murahhas heyetimizin küçük milletlerle birleşerek bazı teklifler yapması doğru olurdu. Bu eserin bir yarası vardır. O yarada antlaşmanın kolektif emniyetini tam olarak sağlayamamasıdır. Veto hakkı beş büyük devletin elindedir. Herşey onların elindedir.

Büyük bir ihtilafın patlamaması için büyük devletler bu kadarla iktifa etmiş [yetinmiş] olacaklardır. Buna rağmen eser büyüktür. Dünyanın en eski cumhuriyeti olan ve bu antlaşmanın yapılması için bütün milletleri San Francisco'ya toplayan Amerika'ya derin teşekkürler borçluyuz”¹⁰⁶.

Cevdet Kerim İncedayı ise, dünyanın kan ve ateş arasında geçirdiği altı yılın bir tarihçesini yaptıktan sonra özü sözü doğru Türk Milletinin müttefik davasına olan sadakatinden bahsetmiş ve Türk Milletinin çok samimi olduğunu, Sovyetlerin

¹⁰⁵ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s.170.

¹⁰⁶ Aynı yerde, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s.171.

Almanlarla müttefik oldukları bir anda, mihver orduları bir yandan Mısır kapılarını, bir yandan Meriç boyundan vatanımızı tehdit ederken bile insani karar ve azminden ayrılmadığını belirtmiştir ¹⁰⁷.Adnan Menderes'in milletlerarası anayasadan bahsederken “fiili durum ile yazılı anayasamız arasındaki bazı ehliyetsizliklerin bertaraf edilmesi lüzumu” na temas eden sözleri Fuat Köprülü ve Mümtaz Ökmen arasında tartışmalara sebep olmuştur.

Mümtaz Ökmen de söz alarak konu hakkındaki fikirlerini şöyle özetlemiştir :

“Bütün bir insaniyetin can ve gönülden alkışlandığı bu prensipleri bu milletin 25 sene evvel kanunlaştırdığı esaslardan olarak vatandaşlar arasında herhangi bir ırk vesaire gibi fark ve imtiyaz tanımayıp, her vatandaşı kanun muvacehesinde [önünde] ve her imkandan istifadeye layık kılındığı ortadayken Menderes, neden bilmiyorum milletlerarası bir mevzuun bahsolunduğu bir zamanda bizim fiili durumumuzun buna uygun olmadığını ileri sürdü. Her zaman tekrar etmek imkanına malik olduğu bir şeyi yerinde olmayarak burada tekrar etmiş olmasını cevapsız bırakmaya vicdanım razı olmadı” ¹⁰⁸.

Mümtaz Ökmen'in bu sözlerinden sonra Meclis'te hararetli tartışmalar başlamıştır. Bunun üzerine söz alan Fuat Köprülü'nün, insanlık tarihinin yeni bir devrini açacağı temenni edilen milletlerarası antlaşmanın, mecliste bahis mevzuu olurken, Adnan Menderes'in ileri sürdüğü mütalaayı Mümtaz Ökmen'in büsbütün reddetmesinin tasdik edilmekte olan ve lehinde nutuklar söylenen fikir hürriyetine ters olduğunu söylemesiyle, şiddetli gürültüler ve açık konuşma sesleri yükselmiştir.

Bu gürültüler ve konuşma sesleri üzerine Fuat Köprülü sözlerine devam ederek; başkalarının fikirlerine hürmet ve onu dinlemenin siyasi terbiyenin lüzumu olduğunu, bütün dünyadan istediğimiz ve dünyanın imzaladığı San Francisco antlaşmasını imzalamakla iştirak ettiğimiz şeyin de bu olduğunu söylemiştir. Fikir serbestisine karşı olanların San Francisco paktının imzalandığı gün, hiç olmazsa, başkalarının fikirlerine hürmet etmek ve bu fikirleri kötü olarak nitelememeleri gerektiğini vurgulamıştır.

¹⁰⁷ “Meclis Birleşmiş Milletler Andlaşmasını Tasdik Etti”, **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1945, s.3., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s.171.

¹⁰⁸ “Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti”, **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s.174.

Herkesin fikrinde hür olduğu, ufak tefek görüş farkları olmasından dolayı Adnan Menderes'e hücum etmenin doğru olmadığını dile getirmiştir. Şiddetli gürültüler, ayak vurmaları ve patırdılar devam etmiştir. Meclis salonu yer yer münakaşa ve gürültü halinde çalkalanmıştır. Fuat Köprülü kürsüden inmiş, Mümtaz Ökmen ve Ahmet Sungur ile münakaşaya girişmiştir.

Başkan Şemseddin Günaltay bu duruma kızmiş ve Fuat Köprülü'ye yerine oturmasını ve münakaşayı kesmesini söylemiştir ¹⁰⁹.

Bütün bu tartişmalardan sonra maddelere geçilmiş ve Birleşmiş Milletler Anayasası ile Milletlerarası Adalet Divanı statüsünün okunması hakkındaki kanun tasarısı 340 oyla kabul edilmiştir. Milletler antlaşması tasarısının kabulünden sonra kürsüye çıkan Dışişleri Bakanı Hasan Saka, bu anlaşmayı kabul etmekle çok iyi bir iş yapıldığına emin olduğunu, temsilciler heyetinin aldığı yetkilere dayanarak vazifesini tamam olarak yaptığını meclisle paylaşmıştır ¹¹⁰.

San Francisco Konferansı'nda kararlaştırılan Birleşmiş Milletler Anayasası, T.B.M.M.'de onaylandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti resmen Birleşmiş Milletlerin bir üyesi sıfatını kazanmıştır.

M. Zekeriya Sertel Tan Gazetesi'ndeki yazısında, BM anayasasının kabulüne geniş yer vermiştir. Sertel, Dışişleri Bakanının San Francisco'dan döner dönmez BM anayasasının kabulünü, milletlerarası barışın kurulmasına Türkiye'nin verdiği önemi belirttiği için dikkate değer bir gelişme olarak görmektedir ¹¹¹.

Sertel'e göre, BM anayasasının büyük hedeflerinden biri de: bütün dünyada bir daha savaşın çıkmasına mani olmak, milletlerarasında devamlı ve istikrarlı bir barış kurmaktır. Bu Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'ndan beri takip ettiği dış siyaset ile aynıdır. Böyle bir amaç için devletlerle işbirliği yapması Türkiye için bir zevktir. Fakat BM Anayasasının kabulü Türkiye'yi bir takım taahhütler altına sokmuştur. Bu taahhütler, anayasasının 2. maddesini teşkil eden esaslara aittir. Türkiye bu esaslara, insan haklarına

¹⁰⁹ "Meclis Birleşmiş Milletler Anayasasını Kabul Etti", **Tan**, 16 Ağustos 1945, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s.175.

¹¹⁰ Aynı yerde, s.2., **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945), s.176.

¹¹¹ M.Zekeriya Sertel, "BM Anayasasının Kabulü Dolayısıyla", **Tan**, 17 Ağustos 1945, s.1.,

saygı göstermeyi, milletlerin serbest iradesine dayanan idareler kurmayı, vatandaşların iktisadi ve içtimai hayat seviyelerini yükseltmeyi kabul etmiştir. Meclisteki anayasa görüşmelerinde, Adnan Menderes'in ortaya attığı bu konu üzerinde ortaya çıkan tartışmalar hiç de boş olmamıştır. Meclis, adeta bu taahhütleri anlamak istemiyor görünmüş ve kendilerine bunu hatırlatmak lüzumunu duyan arkadaşlarını dinlemeye tahammül edememiştir ¹¹².

Sabiha Sertel de makalesinde kabul edilen BM anayasası ve meclisteki tartışmalara yer vermiştir. Sertel'e göre, Türkiye anayasayı kabul etmekle demokrat milletler arasındaki mevkiini sağlamlaştırmıştır. Bu anayasanın Mecliste müzakeresi esnasında lehte ve aleyhte söylenen fikirler, demokrat bir meclis için doğal olaylardır. Fakat, Mecliste anayasanın mahiyetini bozan; diğer bazı kanunların değişmesi hakkında fikir ileri süren Adnan Menderes'e karşı Meclisin takındığı tavır, demokrat bir meclise yakışmayan bir tavır olmuştur. Hele Fuat Köpülü'nün kürsü kapaklarının gürültüleri arasında boğulan bir ortamda, hür bir meclis kürsüsünden fikirlerini millete duyuramaması acınacak bir olay olmuştur. Sertel yazısını şu şekilde bitirmiştir: “Meclis böyle müşterek bir muhalefet gösterir, kendi arasında dahi muhalefeti fikir ve tartışma ile değil, ayak patırtısı ile boğarsa, BM anayasanın ancak şekli bu memlekete girebilir, ruhu giremez” ¹¹³.

¹¹² M.Zekeriya Sertel, “BM Anayasasının Kabulü Dolayısıyla”, **Tan**, 17 Ağustos 1945, s.1-2.

¹¹³ Sabiha Sertel, “Milletlerarası Anayasanın Kabulü”, **Tan**, 17 Ağustos 1945, s.3.

SONUÇ

Dünya tarihindeki büyük değişikliklerin ve dönüşümlerin çıkış noktasını savaşlar oluşturmuştur. Savaşların yaygınlığı ve yıkıcılığı, medeniyetler geliştikçe azalacağı yerde artmıştır. Bunun üzerine insanoğlu savaşlardan kurtulmak için biraraya gelerek barış yollarını araştırmış ve uluslararası örgütler kurma yoluna gitmişlerdir.

Yirminci yüzyılda, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde uluslararası örgütlenmenin önemi daha çok anlaşılmış ve bu yönde adımlar atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda ilk uluslararası kuruluş olan Milletler Cemiyeti tesis edilmiş, İkinci Dünya Savaşı sonunda da büyük bir hevesle Birleşmiş Milletler kurulmuştur.

Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyeti'ne benzer fakat daha farklı bir anayasal yapı ve yönetim kadrosu ile bir başarısızlık deneyiminin verdiği derslerle kurulmuştur. Birleşmiş Milletler kuramda bütün devletlerin eşit fakat uygulamada bazen farklılıkların olduğu bir örgüt olmuştur.

Türkiye de Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonra oluşan bu örgütlenme çabalarından uzak kalamazdı. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Milletler Cemiyeti uluslararası barış için çabalarını başlatmıştır. Özellikle 1930'dan sonra, uluslararası işbirliğinin önemi artmış ve Türkiye Milletler Cemiyeti'ne katılmak istemiştir. 1932 yılında Türkiye Milletler Cemiyeti'ne davet edilmiş ve bu dış politikada yeni bir aşama olmuştur.

Bu yüzyılın ikinci örgütlenme çabası olan Birleşmiş Milletler'e Türkiye'nin girişi, o dönemki siyasi durumun etkisi ve Türkiye'nin politik ihtiyaçlarına cevap olarak gerçekleşmiştir. 1945'te, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye, bu tarihten itibaren örgütün gerek konferanslarına gerekse de dünya çapındaki

uygulamalarına aktif olarak katılarak, örgütün amaç ve hedeflerinin yayılmasına çalışmıştır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Ama savaş boyunca izlediği yansızlık siyasetinde zaman zaman büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Türkiye 1939'da savaş olasılığının iyice artması üzerine toprak bütünlüğünü korumaya yönelik ittifak anlaşmaları sağlamak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumları karşısında doğal olarak bu girişimler İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği'ne yönelik olmuştur. İlk görüşmeler sonucu 12 Mayıs 1939'da İngiltere'yle, 23 Haziran'da Fransa'yla Türkiye'nin de "Barış Cephesi" içinde yer aldığını açıklayan ortak bildirimler yayımlanmıştır.

İngiltere ve Fransa ile ilişkiler daha da sıklaşmıştır ve 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türkiye-İngiltere-Fransa İttifak anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre; Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğraması halinde İngiltere ve Fransa yardımıda bulunacak, buna karşılık Avrupa'da çıkacak bir savaş Akdeniz'e yayılırsa Türkiye'de İngiltere ve Fransa'ya yardımda bulunacaktır.

Sovyetler Birliği'ne saldırmaya hazırlanan Almanya da güney kanadını güvenceye almak amacıyla Türkiye'ye bir saldırmazlık anlaşması önermişti. 18 Haziran 1941'de imzalanan bu anlaşma Türkiye'nin savaş dışı kalma siyasetinde yeni bir aşama olmuştur.

1942'de hem Almanya'nın hem İngiltere'nin başını çektiği Müttefikler'in Türkiye'yi savaşa sokmak için baskı uyguladıkları bir yıl olmuştur. Türkiye çeşitli gerekçeler ileri sürerek bunların hepsini geri çevirmiştir. Ama 1943'te Müttefikler'in üstünlüğü belirince İngiltere bu kez savaşın bir an önce bitmesine katkıda bulunmak ve zaferin nimetinden pay almak gibi görüşlerle Türkiye'yi Müttefikler'in yanında savaşa sokmaya çalışmıştır.

Bu baskılara bir süre daha direnen Türkiye savaşın gidişinin iyice belirginleşmesi üzerine 2 Ağustos 1944'te Almanya ile siyasal ilişkilerini kesmiştir. Bunu 6 Ocak 1945'te Japonya ile ilişkilerini kesmesi izlemiştir, ardından Müttefik liderleri Şubat 1945'te toplanan Yalta (Kırım'da) Konferansı'nda, yeni kurulacak Birleşmiş Milletler'e yalnızca 1 Mart 1945'e kadar Almanya'ya savaş açmış ülkelerin katılmasını içeren bir

karar almaları üzerine Türkiye 23 Şubat'ta Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Bu sırada Almanya'nın yenilgisi kesinleşmiş olduğundan Türkiye fiilen savaşa girmemiştir.

Bu tarihlerde hükümetine güvenen Türk halkı ve basın, yine verilen kararı sonuna kadar desteklemiştir. Çünkü verilen karar, esasen savaşmak için değil, kurulacak barış düzenine katılmak için verilmiştir.

Milletler Cemiyetinin kurucusu olan dünya devletleri, yeni kurulacak kurumun başarılı olabilmesi için gerekli düzenlemeleri San Francisco'da topladıkları Konferansta kararlaştırmış ve Birleşmiş Milletler Teşkilatını kurmuşlar ve anayasasını hazırlamışlardır.

Bu Konferansa katılan devletlerden biri olan Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kabul etmekle, dünya milletleri arasındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu anayasanın mecliste tartışılması esnasında lehte ve aleyhte söylenen fikirler, demokrat bir meclis için doğal olaylardır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasasını imzalayarak hür milletler ailesine katılmaya karar vermiş demektir. Birleşmiş Milletler Anayasası, bu aileye üye milletlerin uyacakları hükümleri tespit eden bir kanundur. Bu anayasayı imzalayan her millet, dış ve iç politikalarını buna göre ayarlamak durumundadır. Aksi takdirde o aile içinde sivrilmeye, kendisini hür milletler içinde rahatsız hissetmeye mahkum olur.

Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı onaylayarak, komşuları ile iyi dostluk ilişkileri kurmayı, dünya barışını bozacak her türlü hareketten kaçınmayı, hiç bir millete saldırmamayı ve herhangi bir saldırıyı önlemek için diğer milletlerle işbirliği yapmayı, gerekirse ortak düşmana karşı kullanılmak üzere güvenlik konseyi emrine kuvvet vermeyi, komşuları ile arasında anlaşmazlık çıktığında bunu barış hakem ve antlaşma yolu ile halletmeyi halledilemez ise konuyu uluslararası Adalet Divanı'na götürmeyi kabul etmiştir.

Birleşmiş Milletler'in iki büyük hedefi vardır. Birincisi, bütün dünyada bir daha savaşın çıkmasına engel olmak ve milletler arasında devamlı ve istikrarlı bir barış kurmaktır. İkincisi, insan haklarına, insanlık şerefine, küçük büyük bütün fertlerin ve bütün milletlerin hürriyet ve istiklallerine saygı gösterilmesini teminat altına almaktır.

Tüm bu Birleşmiş Milletlere giriş sürecini incelediğimizde, Türkiye'nin baştan beri izlemiş olduğu tarafsızlık siyasetinin basından da destek bulduğunu görmekteyiz. Gelişen siyasi olaylar karşısında Türkiye savaşa girme durumuna geldiğinde de yine basından destek bulmuştur. Çünkü bu savaş kararı, savaşa fiilen katılmak değil de, toplanacak barış konferansına katılmak amacıyla verilmiştir. Basında göze çarpan köşe yazarlarının görüşleri şöyle olmuştur:

Asım Us, Türk milletinin müttefikler davasına yaptığı hizmetlere karşı birleşmiş milletler arasında çoktan hak etmiş olduğu mevkiyi fiilen aldığını ve yarınki dünyanın nizamını kuracak mesut milletler camiası içerisine katıldığını söylemiştir.

Esat Tekeli, alınan kararın; San Francisco'da toplanacak olan konferansa iştirakimizi sağlayacak ve dünya hakkındaki Türk görüşü ile menfaatlerimizin korunmasına imkan vereceği için memleket menfaatlerine uygun olduğundan şüphe edilemeyeceğini söylemiştir.

F.Rıfkı Atay da Türkiye'nin tecavüz salgınlarını durdurmak, müttefiklerine ve onun menfaatlerine faydalı olmak için elinden geleni yaptığını ve yeni dünya teşkilatında üstüne düşen ödevleri yerine getirmesinin de en doğal vazifesi olduğunu söylemiştir.

Basın, San Francisco Konferansını da yakından takip etmiştir. Tüm dünya basınında olduğu gibi Türk basınında da büyük ve küçük devletlerin durumu ile veto meselesi tartışılmıştır. Meclisteki anayasa görüşmelerinde de bu veto konusu gündeme gelmiştir. Meclisteki konuşmasında Hikmet Bayur, yapılan antlaşmanın büyük düşüncelerin eseri olduğunu söylemiştir. Her şeye rağmen herkesin bu antlaşmaya sarılacağını, bütün milletler gibi, Türkiye'nin de bu antlaşmaya sarılması gerektiğini söylemiştir. Sonuçta kabul edilen anayasa, dünya barışını tesis etmede Türkiye'nin dış politikasıyla uyumlu bulunmuştur.

Birleşmiş Milletler'in birinci hedefi, Türkiye'nin İstiklal Savaşı'ndan beri takip ettiği dış siyasetin aynısıdır. Zaten bunu Ulu Önder M. Kemal Atatürk "Yurtta Sulh

Cihanda Sulh” sözü ile açıkça vurgulamıştır. Ülkemizde hedefi bu olduğuna göre Birleşmiş Milletler’e girmek kaçınılmaz olmuştur.

Birleşmiş Milletler’in kurulması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bu kuruluşa katılması sürecinde Türk basını; Türkiye’nin savaşa girmemesi ve tarafsızlık politikası izlemesini desteklemiş, daha sonraları Türkiye’nin müttefikler tarafından savaşa girmeye zorlandığı haberlerine güvenmemiş, hep Türkiye’nin mevcut tarafsız politikasını koruduğu ve kendi çıkarları savaşa girmeyi gerektirmediği sürece de savaşa girmeyeceği yönünde görüş birliğine varmıştır. San Francisco Konferansı’na katılmak için Almanya ve Japonya’ya ilan edilen savaş, dünyada kurulacak olan barış düzeninde söz sahibi olmak için alınmıştır. Ayrıca fiili olarak savaş bittiği için savaşa girme yönünde alınan bu karar, basın tarafından desteklenmiştir. San Francisco Konferansı’na kadar basında bir fikir ayrılığı ortaya çıkmamıştır. San Francisco Konferansı’nda tartışılan veto meselesi konusunda farklı görüşler ortaya çıkmasına rağmen Birleşmiş Milletler gibi uluslararası bir örgüte üye olmak tüm milletvekilleri ve köşe yazarları tarafından olumlu karşılanmış, bu da basına yansımıştır.

Birleşmiş Milletler 1945 yılından beri uluslararası sorunların görüşüldüğü bir platform olarak uluslararası gerginliklerin yumuşatılmasında yardımcı olmuştur. Bu görüşmeler sonucunda, dünyanın çeşitli bölgelerinde çıkan yerel çatışmaları, çeşitli sebeplerle kurduğu barış güçleriyle önleyebilmiştir. Bu çatışmaların ve gerginliklerin yumuşatılmasında Birleşmiş Milletler’in tam olarak başarılı olmadığı yer yer görülmüştür. Burada da ülkelerin siyasi ve politik çıkarlarının ön plana çıkması etkili olmuştur. Eleştirilebilecek bazı yönleri olmasına rağmen, Birleşmiş Milletler üyesi olan 192 ülke ile, dünya barışını devam ettirme yolunda ortak işbirliğini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

I. RESMİ YAYINLAR

- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 11, İçtima 2 (23 Şubat 1945).
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 19, İçtima 2 (15 Ağustos 1945).

II. KİTAPLAR

- ARMAOĞLU, Fahir : **20.yy. Siyasi Tarihi**, 2 bs., [y.y.], Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- BİLSEL, Cemil : **Birleşmiş Milletler I: San Francisco Çalışmaları**, İstanbul, Kenan Matbaası, 1946.
- BÜLBÜL, İrfan : **Numan Menemencioglu'nun Türk Dış Politikasındaki Rolü**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkıpları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.
- DERİNGİL, Selim : **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- FEYZİOĞLU, Ayfer : **Türkiye ile Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) İlişkileri**, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
- GENCER, Ali İhsan, ÖZEL, Sabahattin : **Türk İnkılap Tarihi**, 9.bs., İstanbul, Der Yayınları, 2004.
- Goodrich ve Hambro : **Birleşmiş Milletler Antlaşması: Şerh ve Vesikalar** Çev. İlhan Lütem, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1954.
- GÖNLÜBOL, Mehmet : **Uluslararası Politika : İlkeler, Kavramlar, Kuramlar**, 3.bs., Ankara, [y.y.] 1985.
- GÖNLÜBOL, Mehmet : **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanmalar**, 3.bs., Ankara, Sevinç Matbaası, 1975.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat : **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1997.
- SANDER, Oral : **Siyasi Tarih**, 7.bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1994.
- TETİK, Ahmet : **Devletler Hukuku**, İstanbul, Harp

- UÇAROL, Rıfat : Akademileri Basımevi, 2001.
ÜÇOK, Çoşkun : **Siyasi Tarih**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1985.
YILMAZ, Veli : **Siyasal Tarih (1789-1950)**, 6.bs., Ankara, Başnur Basımevi, 1967.
YILMAZ, Veli : **Siyasi Tarih**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1998.

III. SÜRELİ YAYINLAR

A. GAZETELER

a. Gazete Haberleri

- Akşam Gazetesi (1942, 1943 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).
Cumhuriyet Gazetesi (1941,1942,1943,1944,1945 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).
Tanin Gazetesi (1943, 1944,1945 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).
Tan Gazetesi (1943, 1945 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).
Ulus Gazetesi (1945 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).
Vakit Gazetesi (1941, 1942, 1943, 1944, 1945 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).

b. Gazete Yazıları

- ABADAN, Yavuz : “Dünya Emniyetinin Esasları”,**Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Ağustos 1944, s.1.
: “Üçler Konferansı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Ocak 1945,s.3.
“Kırım Anlaşmasının Esasları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Şubat 1945,s.1.
ARAS, Tefik Rüştü : “San Francisco Konferansına Doğru”,**Tan Gazetesi**, 6 Nisan 1945,s.3.
ATAY, Falih Rıfkı : “Üçler Konferansı Bitti”, **Ulus Gazetesi**, 14 Şubat 1945, s.2.
“Dünkü Tarihi Karar”, **Ulus Gazetesi**, 24 Şubat 1945,s.1.
ÇARIKLI, Tergen Hacim : “Harb Sonunda Yeni Bir Milletler Cemiyeti Doğacak

- mi?”, **Tanin Gazetesi**, 31 Ocak 1944, s.5.
- DOĞRUL, Ömer Rıza : “Wilson Prensiplerini Hatırlatan Bir Beyanname”,
Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1941, s.3.
“Vashigton Paktı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 4 Ocak
1942,s.3.
“Hariciye Nazırları Konferansı”, **Cumhuriyet Gazetesi**,
19 Ekim 1943,s.3.
“Moskovada Konuşulacak Siyasi Meseleler”,
Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ekim 1943,s.3.
“Moskova Konferansına Mukabele”, **Cumhuriyet
Gazetesi**, 24 Ekim 1943,s.3.
“Moskovada Varılan Neticeler Nelerdir?”, **Cumhuriyet
Gazetesi**, 31 Ekim 1943,s.1.
“Moskova Konferansının Vardığı ve Varamadığı
Neticeler”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Kasım 1943,s.3.
“Tahran Konferansı Neticeleri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 7
Aralık 1943, s.3.
“Büyük ve Küçük Milletlerin Yeni Dünya Nizamında
Mevkileri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Haziran 1944,s.3.
“Emniyet Sistemleri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 14 Ocak
1945,s.3..
“Birinci Sulh Konferansı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10
Şubat 945, s.3.
“Netice ve Akisler”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 14 Şubat
1945,s.3.
“San Francisco Konferansının Mahiyeti Hakkında
Düşünceler”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mart 1945,s.3.
“San Francisco Konferansı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16
Nisan 1945,s.3.
- ESMER, Ahmet Şükrü : “Üçlerin Toplantısı”, **Ulus Gazetesi**, 4 Şubat 1945,s.3.
“Birleşmiş Milletler Konferansı”, **Ulus Gazetesi**, 16 Şubat
1945,s.3.
- ERTEM, Sadri : “Türk Sulhu”, **Vakit**, 27 Haziran 1941, s.3.
- FENİK, Mümtaz Faik : “Milletler Cemiyeti Fikri”,**Ulus Gazetesi**, 6 Mayıs
1945,s.3.
- NADİ, Doğan : “Konferansta Türkiye”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Nisan
1945,s.3.

- NADİ, Nadir : “Moskova İhtimaları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Ekim 1943,s.1.
“Konferansın Neticesi Etrafında”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Kasım 1943,s.3.
“Moskova Tebliği”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Kasım 1943,s.1.
“Kahire Konferansı Etrafında”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Kasım 1943,s.3.
“Kararımızın Yankıları Karşısında”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Şubat1945,s.3.
“Üç Şefin Tahrandaki Kararları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Aralık 1943,s.3.
- NADİ, Yunus : “Çörçil-Ruzvelt Mülakatı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1941,s.1.
“Çörçil’in Nutku”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Ağustos 1941,s.1.
“Barış İmkânı Var mı?”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Ocak 1942,s.1.
“Kahireden Dönüş”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Aralık 1943,s.1.
- SADAK, Necmettin : “Türkiye Hakkında Ortaya Atılan Haber ve İhtimallerin Hepsisi Asılsızdır”, **Akşam**, 6 Kasım 1943,s.1.
- SERTEL, Sabiha : “Milletlerarası Anayasanın Kabulü”, **Tan**, 17 Ağustos 1945, s.3.
- SERTEL, M. Zekeriya : “Moskova Konferansında Türkiye’nin Bitarafılığı”, **Tan Gazetesi**, 28 Ekim 1943,s.1.
“Moskova Konferansı Etrafında”, **Tan Gazetesi**, 18 Ekim 1943,s.1.
“Moskova Konferansı Etrafında Yapılan Dedikodular”, **Tan**, 23 Ekim 1943,s.3.
“Tahran Konferansında Verilen Kararlar Hakkında”, **Tan**, 8 Aralık 1943,s.1.
“Kahire Buluşması Münasebetiyle Aydınlanan Meseleler”, **Tan**, 12 Aralık 1943,s.1.
“Kahire Buluşması Münasebetiyle Aydınlanan Meseleler”, **Tan**, 13 Aralık 1943,s.3.
“Kahire Buluşması Münasebetiyle Aydınlanan Meseleler”, **Tan**, 14 Aralık 1943,s.3.

- SERTEL, M. Zekeriya : “BM Anayasasının Kabulü Dolayısıyla”, **Tan**, 17 Ağustos 1945, s.1
“BM Anayasasının Kabulü Dolayısıyla”, **Tan**, 17 Ağustos 1945, s.2.
- TEKELİ, Esat : “Türkiye’nin Kararı”, **Ulus**, 25 Şubat 1945,s.3.
“Konferansta Türk Tezi”, **Ulus**, 6 Mayıs 1945,s.3.
- US, Asım : “Türk Alman Dostluk Muahedesinin Anlamı”, **Vakit**, 20 Haziran 1941, s.1.
“Türk Sulhu”, **Vakit**, 20 Haziran 1941, s.1.
“Kahire Mülakatı”, **Vakit**, 4 Kasım 1943,s.1.
“Washington Beyannamesinin Ehemmiyeti Nerede”, **Vakit Gazetesi**, 5 Ocak 1942,s.1.
“Milli Siyasetimizin Zaferi”, **Vakit**, 27 Şubat 1945,s.4.
“Harp Kararımızın İlk Hayırlı Sonuçları”, **Vakit**, 25 Şubat 1945,s.4.
“Konferansta Türk Tezi”, **Vakit**, 5 Mayıs 1945,s.1.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit : “Tahran Konferansı Hakkındaki Tebliğ”, **Tanin**, 8 Aralık 1943,s.1.
“Milletlerarası Zabıta Kuvveti Milletlerarası Adalet Divanı”, **Tanin Gazetesi**, 30 Mart 1944,s.3.
“Atlantik Misakının Tadili”, **Tanin Gazetesi**, 31 Mart 1944,s.1.
“Türkiye’nin Son Kararı”, **Tanin**, 24 Şubat 1945,s.3.
“Türkiye’nin Kararı Karşısında”, **Tanin**, 25 Şubat 1945,s.3.
“Milletler Anayasasını Kabul Ediyor”, **Tanin Gazetesi**, 30 Temmuz 1945,s.1.

B. DERGİLER

a. Dergi Haberleri

Ayın Tarihi Dergisi (1941, 1942, 1943, 1944, 1945 yıllarındaki tüm sayıları taranmıştır).

b. Dergi Yazıları

- ESMER, Ahmet Şükrü : “Müttefikler Toplantısı”, **Ayın Tarihi**, No: 91, Haziran 1941, s.225.
- SADAK, Necmettin : “Washington’da İmzalanan 26 Devlet Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, No: 98, Ocak 1942,s.276.
- US, Asım : “Churchill-Roosevelt Mülakatı”, **Ayın Tarihi**, No: 93, Ağustos 1941,s.165.
“Washington Beyannamesinin Sulh ve Harp Bakımından Kıymeti”, **Ayın Tarihi**, No:98, Ocak 1942,s.275.